



**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

**Άτομα με αναπηρία ηλικίας 18-30 ετών. Εκπαίδευση, Εργασία και
Κοινωνικές σχέσεις**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Νιώτη Παναγιώτα-Μαρία

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

**Α. Λυδάκη, Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα
Β. Καντζάρα, Αναπληρώτρια καθηγήτρια
Χ. Οικονόμου, Αναπληρωτής καθηγητής**

Αθήνα, Μάρτιος 2016

«Γιατί δεν ήρθες όταν σε φώναζα;» ρώτησε ο τυφλός. «Είναι ανάγκη να σε πιάνουμε απ' το χέρι σαν παιδί; Δεν ακούς το μονοπάτι, καθώς περπατάς;». Ο Νούνιες γέλασε. «Εγώ μπορώ να το βλέπω», είπε. «Δεν υπάρχει λέξη βλέπω» είπε ο τυφλός, αφού το σκέφτηκε για λίγο. «Σταμάτα αυτή την ανοησία και ακολούθησε τον ήχο των βημάτων μου». Η χώρα των τυφλών H.G Wells

Στον Γεώργιο Ραφαήλ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΜΕΡΟΣ Α.....	9
1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.....	9
2. ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	11
2.1 Τα στοιχεία για τα άτομα με αναπηρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση	11
2.2 Τα στοιχεία για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα.....	11
2.3 Τα άτομα με αναπηρία και οι υπάρχουσες κοινωνικές αντιλήψεις	12
2.4. Κεντρικός άξονας των στάσεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία	14
3. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΟ ΤΕΚΝΟ.....	18
3.1 Αντιδράσεις των γονιών στην γέννηση ενός ανάπηρου τέκνου.....	18
3.2 Αντιδράσεις των αδερφών ενός ανάπηρου τέκνου.....	19
3.3 Η δομή της προσωπικότητας των αναπήρων	20
4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.....	20
4.1 Διασάφηση των όρων ένταξη και ενσωμάτωση.....	20
4.2 Οι πρότυποι κανόνες του Ο.Η.Ε για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία.....	21
4.3 Η εκπαίδευση ως φορέας ένταξης.....	25
4.4 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα	27
4.5 Η απασχόληση ως φορέας ένταξης- Η ευρωπαϊκή εμπειρία.....	29
4.5.1 Κοινοτικό πρόγραμμα δράσης HELIOS II.....	31
4.5.2 Ευρωπαϊκό δίκτυο κέντρων Workable.....	32
4.6 Προοπτική απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα.....	35
4.7.1 Η πρόσβαση για τα άτομα με αναπηρία	36
4.7.2 Ελληνικό κράτος και προσβασιμότητα	37
ΜΕΡΟΣ Β	39
Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	39
1.1 Μεθοδολογία της έρευνας.....	39
1.2 Επιλογή της μεθοδολογίας της έρευνας	40
2. Η ΕΡΕΥΝΑ	42

2.1 Εισαγωγή.....	42
2.2 Οι δυσκολίες της έρευνας.....	42
2.3 Οι συνεντεύξεις	43
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	45
3.1 Στάση της οικογένειας απέναντι στην αναπηρία.....	45
3.2 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία	47
3.3 Εργασιακή απασχόληση	51
3.4 Οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία.....	53
3.5 Το κράτος Πρόνοιας και η περίθαλψη των ατόμων με αναπηρία	55
3.6 Ένταξη ή ουτοπία;.....	57
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	59
4.1 Σύνοψη της ανάλυσης	59
4.2 Πιθανοί περιορισμοί.....	61
4.3 Ιδέες για μελλοντική έρευνα	61
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	62
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	63
Ηλεκτρονικές Πηγές.....	63
Βιβλιογραφία.....	63
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.....	67

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τα άτομα με αναπηρίες, όσον αφορά την εκπαίδευση, τις εργασιακές και τις κοινωνικές τους σχέσεις. Στο πρώτο μέρος της εργασίας, αναπτύσσονται οι υπάρχουσες θεωρήσεις σχετικά με την αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται ένας ορισμός της πολυδιάστατης έννοιας της αναπηρίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθενται στοιχεία και δεδομένα για τα άτομα με αναπηρία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, καθώς επίσης και οι υπάρχουσες κοινωνικές αντιλήψεις για τα άτομα με αναπηρία. Στο τρίτο κεφάλαιο η δομή της εργασίας, μεταβαίνει σε πιο ειδικό επίπεδο και ειδικότερα στις θεωρίες σχετικά με την οικογένεια και το ίδιο το ανάπηρο τέκνο. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η πολιτική της ένταξης και οι κατευθύνσεις σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, μέσα από τρεις βασικούς πυλώνες: την εκπαίδευση, την εργασία και την πρόσβαση στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον. Το δεύτερο μέρος της εργασίας, αποτελεί και την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε άτομα με κινητικές αναπηρίες ηλικίας 18-30 ετών. Αναπτύσσονται οι εννοιολογικές κατηγορίες, ενώ εξάγονται και ορισμένα ενδιαφέροντα συμπεράσματα τα οποία θα μπορούσαν μελλοντικά να διερευνηθούν περαιτέρω με μια ποιοτική ή ποσοτική έρευνα.

ABSTRACT

The objective of this assignment is to study the disabled, concerning education, working and social relationships. The existing viewing about disability is explicated in the first part of the project. More specifically, in the first chapter an attempt is made in order to define the multidimensional notion of disability. In the second chapter, elements and data are quoted about the disabled in Europe and Greece, as well as, the existing social perceptions about these people. In the third chapter, the structure of the assignment is transferred to another level and more particularly to the theories relating to family and the disabled themselves. In the fourth chapter, the policy of the incorporation is studied and the directions in European and Greek level through three fundamental pylons: education, work and access to the natural and well structured environment. The second part of the assignment includes the research that has been conducted to people with kinetic disabilities from 18 to 30 years old, the notional categories are developed, while some interesting conclusions are deduced which they could be further looked into in the future in a more qualitative and quantitative research.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της αναπηρίας και πιο συγκεκριμένα, την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, τις εργασιακές και τις επαγγελματικές τους σχέσεις. Σκοπός της είναι να διερευνήσει την καθημερινότητα τους και το βαθμό συμμετοχής των ατόμων αυτών στην κοινωνική πραγματικότητα. Άτομα με αναπηρία Κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, θεωρούνται όλα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία, η οποία προκύπτει από φυσική ή διανοητική βλάβη. Στο πρώτο μέρος της εργασίας, αποτυπώνονται οι υπάρχουσες θεωρίες και αντιλήψεις σχετικά με την οικογένεια των ατόμων με αναπηρία, την εκπαίδευση, τις κοινωνικές και επαγγελματικές σχέσεις, όπως αναφέρονται στην διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία.

Θέτοντας στο επίκεντρο της μελέτης το ερώτημα για το αν η αναπηρία ενός ατόμου, μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για την δημιουργική του ένταξη σε μια κοινωνία, θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τον τρόπο που παρέχεται η εκπαίδευση στα άτομα με αναπηρία, σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο. Οι οικογενειακές σχέσεις, φαίνεται ότι επιτελούν και αυτές σε μεγάλο βαθμό σημαντικό ρόλο για την αποδοχή ή ακόμα και την άρνηση της αναπηρίας από το ίδιο το άτομο. Επιπλέον, η ενδεδειγμένη μελέτη των εργασιακών σχέσεων των ατόμων με αναπηρία, είναι δυνατόν να μας καταδείξει κατά πόσο η αναπηρία στέκεται εμπόδιο στην εύρεση εργασίας.

Οι λόγοι που με ώθησαν να καταπιαστώ με αυτό το θέμα ήταν όλοι αυτοί οι άνθρωποι που ενώ θα έπρεπε να κυκλοφορούν δίπλα μας σε πολλές περιπτώσεις δε μπορούν. Πρώτος στόχος ήταν να αποσαφηνιστεί η έννοια της αναπηρίας. Να δοθεί δηλαδή ένας ορισμός, που να περικλείει αυτή την πολυσύνθετη έννοια. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα στοιχεία για τα άτομα με αναπηρία σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, καθώς επίσης και οι στάσεις απέναντι στα άτομα αυτά.

Ακολούθως, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πολιτική της ένταξης για τα άτομα με αναπηρία. Γίνεται αρχικά μια διασάφηση των όρων ένταξη και ενσωμάτωση και έπειτα εξετάζεται η ένταξη μέσα από τρεις βασικούς πυλώνες, την εκπαίδευση, την εργασία και την πρόσβαση.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας, περιλαμβάνει την έρευνα που διεξήχθη σε άτομα με κινητική αναπηρία ηλικίας 18 ως 30 ετών. Αρχικά, αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας, οι λόγοι επιλογής της ποιοτικής μεθόδου καθώς επίσης και οι δυσκολίες της έρευνας. Δια μέσου των μη δομημένων συνεντεύξεων, αναδύονται και αναλύονται οι εννοιολογικές κατηγορίες της συγκεκριμένης έρευνας, οι οποίες είναι : η στάση της οικογένειας απέναντι στην αναπηρία, η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, η εργασιακή απασχόληση, οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία, το κράτος Πρόνοιας και η περίθαλψή τους και τέλος ο βαθμός ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Στο τέταρτο κεφάλαιο, του δεύτερου μέρους της έρευνας,

παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας, οι πιθανοί περιορισμοί καθώς επίσης και οι ιδέες για μελλοντική έρευνα.

ΜΕΡΟΣ Α

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Αν κρίνουμε από την καθημερινή μας ζωή, θα καταλάβουμε πόσο δύσκολο είναι να οριστεί και η έννοια της αναπηρίας. Οι ορισμοί ποικίλουν και εξαρτώνται από την οπτική του καθενός. Έτσι, άλλο ορισμό έχει ο γιατρός και άλλον συναντάμε στα βιβλία της ψυχολογίας ή της κοινωνιολογίας. Για το φαινόμενο της αναπηρίας υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί που πηγάζουν από διαφορετικές ιδεολογικές αντιλήψεις αλλά και από διαφορετικές θεωρήσεις. Διαφορετικοί ορισμοί, υπονοούν και διαφορετικό νόημα. Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος ορισμών της αναπηρίας και εδώ βρίσκεται το πρόβλημα. (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998)

Κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, Άτομα με αναπηρία θεωρούνται όλα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία, η οποία προκύπτει από φυσική ή διανοητική βλάβη. Σε σχέση με αυτή την θεώρηση, προέκυψε και η εξής ταξινόμηση, που εισήχθη από τον ρευματολόγο Wood και ορίζει την αναπηρία με τρία βασικά κριτήρια: (Wood, 1981)

- Το *μειονέκτημα*, το οποίο ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ορίζει ως κάθε απώλεια ουσίας ή αλλοίωσης μίας δομής ή μίας ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής λειτουργίας.
- Η *ανικανότητα*, που αντιστοιχεί σε κάθε μερική ή ολική ελάττωση της ικανότητας να επιτελούμε μία δραστηριότητα με ένα συγκεκριμένο τρόπο ή μέσα στα όρια που θεωρούνται ως φυσιολογικά για ένα ον
- Το *ελάττωμα*, που έρχεται σε ένα δεδομένο άτομο ως αποτέλεσμα μιας ανεπάρκειας ή μιας ανικανότητας που περιορίζει ή απαγορεύει την εκπλήρωση ενός φυσιολογικού ρόλου που είναι ομαλός, για το άτομο αυτό.

Η αναπηρία όμως πρέπει να εξεταστεί και με βάση τους κοινωνικούς παράγοντες, που συντελούν στην αντίληψή της, καθώς και την ερμηνεία της. Ο Jantzen, (1974) δίνει ίσως τον πιο κοινωνικό ορισμό της αναπηρίας: « Η αναπηρία δεν μπορεί να θεωρείται ένα φυσικό φαινόμενο, από τη στιγμή που κάποια γνωρίσματα και χαρακτηριστικές εκδηλώσεις των γνωρισμάτων ενός ατόμου, συγκριθούν προς τις εκάστοτε αντιλήψεις, για το ελάχιστο των υποκειμένων και των κοινωνικών ικανοτήτων. Με το να διαπιστωθεί πως ένα άτομο, δεν ανταποκρίνεται

τις παραπάνω αντιλήψεις, γίνεται η αναπηρία φανερή, υπάρχει ως κοινωνικό φαινόμενο από εκείνη τη στιγμή και μόνο». Επομένως, με αυτή την έννοια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αντίληψη της αναπηρίας είναι μια κοινωνική κατασκευή και εξαρτάται μόνο από τις εκάστοτε θεωρήσεις. Θεωρητικά, αλλά και πρακτικά σε μια κοινωνία αμαξιδίων και σε μια κοινωνία τυφλών, ο αρτιμελής, θα ήταν και ο μη φυσιολογικός.

Ο Δημητρόπουλος (1995) κάνει σαφέστερη την παραπάνω θεωρία με τον εξής ορισμό: « Άτομο με ειδικές ανάγκες είναι το άτομο το οποίο δεν είναι σε θέση να συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες και να απολαμβάνει όλων των αγαθών που προσφέρει στα υπόλοιπα μέλη της ή η κοινωνία στην οποία ζει, εξαιτίας της κατάστασης κάποιου ή κάποιων από τα ψυχοσωματικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά του».

Ανάγοντας τον ορισμό στις εργασιακές σχέσεις ο Klee (1980) σημειώνει ότι μέτρο της αναπηρίας είναι η μείωση της εργατικής δύναμης. Η μείωση της εργατικής δύναμης μετράει το κατά πόσο η σωματική και η νοητική ικανότητα απόδοσης είναι μειωμένη σε σχέση με μια “κανονική” εργατική δύναμη». Επίσης, όπως υποστηρίζει και ο Friedson,(1966) δεν είναι τόσο τα φυσικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την αναπηρία , αλλά η ενοχοποίηση.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε, ότι όλες οι κοινωνίες αγαπούν το «εύρωστο», το «όμορφο», το «υγιές» , με ό,τι αυτό συνεπάγεται για κάθε κοινωνία. Σε αυτή τη λογική η δυνατότητα εργασιακής απόδοσης και η αισθητική είναι οι σημαντικότερες αξίες της κοινωνίας, αξίες που βοηθούν στην ένταξη και ορίζουν ποιος είναι ανάπηρος. Επομένως, βάσει των παραπάνω ,ανάπηρος είναι ένα άτομο το οποίο βάσει απόδοσης δεν είναι επαρκώς ενταγμένο στο πολυσύνθετο πεδίο του κοινωνικού συστήματος.

2. ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1 Τα στοιχεία για τα άτομα με αναπηρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Με την ευκαιρία της Διεθνούς ημέρας ατόμων με αναπηρία στις 3 Δεκεμβρίου, η Eurostat, η στατιστική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρέδωσε τα στοιχεία σχετικά με την οικονομική και κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Περίπου 44 εκατομμύρια άνθρωποι ηλικίας 15 ως 64 ετών έχουν κάποια μορφή αναπηρίας, που συχνά στέκεται τροχοπέδη στην συμμετοχή τους στην εκπαίδευση, καθώς και στην εργασία. (Eurostat, 2014)

Το ποσοστό απασχόλησης αναπήρων στην Ευρώπη, το 2014 σε ηλικίες 15 ως 64 ετών αγγίζει το 47,3%, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό για το άτομα χωρίς αναπηρία ανέρχεται στο 66,9%. Ουσιαστικά, 1 στα 2 άτομα με κάποια αναπηρία, δεν εργάζεται.

Παρόμοια είναι και η εικόνα που παρουσιάζεται για τα άτομα με αναπηρία και την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, το ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση και την δια βίου μάθηση για τα άτομα με αναπηρία είναι στο 6,9% έναντι 9,8% των ατόμων χωρίς κάποια μορφή αναπηρίας.

Η μεγαλύτερη διαφορά στο ποσοστό απασχόλησης μεταξύ αναπήρων και μη αναπήρων εντοπίζεται στην Ολλανδία, με τα σχετικά ποσοστά να κινούνται στο 43% και το 80% αντίστοιχα, και στην Ουγγαρία, με ποσοστά 24% και 61% αντίστοιχα. Στην Ελλάδα το ποσοστό απασχόλησης για άτομα με αναπηρία ανέρχεται σε 35,5% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα άτομα χωρίς αναπηρία αγγίζει το 58,5%

2.2 Τα στοιχεία για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, ο αριθμός των ατόμων με αναπηρίες, υπολογίζεται περίπου στο 1 εκατομμύριο. Επίσημη απογραφή δεν υπάρχει, τα στοιχεία στηρίζονται σε ποσοστά της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας και των επίσημων φορέων του κράτους. Σημαντικό ποσοστό αυτού του πληθυσμού (35%) διαμένει στην Αττική. Στην περίπτωση δε που υπολογίσουμε και τις δομές φιλοξενίας και φροντίδας ατόμων με αναπηρίες, η συγκέντρωση στην Αττική ανέρχεται στο 50%. Η

πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρίες είναι άτομα με νοητική στέρωση. (Δημητρόπουλος, 1995)

Ωστόσο δεν υπάρχει καμία επίσημη έρευνα από ελληνικό φορέα που να καταδεικνύει στο ακριβές ποσοστό των αναπήρων. Μόλις το 2014 η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα ύπαρξης στατιστικών στοιχείων εστιασμένων στην αναπηρία και ανάπτυξης ειδικών δεικτών, συνεργάστηκε με την Εθνική Συνομοσπονδία ατόμων με αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α.) και συμπεριέλαβε σε έρευνες νοικοκυριών που διενεργεί, ερωτήματα εστιασμένα στα ΑμεΑ. Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν έχουν εξαχθεί ακόμα. Επιπλέον, πρωταρχική ανάγκη, παραμένει η ακριβής γνώση του αριθμού των αναπήρων ατόμων, με βασικό σύνθημα το: “ας μετρηθούμε” και οι ίδιες οι οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, εκφράζουν αυτή την ανάγκη.

2.3 Τα άτομα με αναπηρία και οι υπάρχουσες κοινωνικές αντιλήψεις

Για τα άτομα με αναπηρία, είναι αναγκαίο να διαβιούν σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον, το οποίο και δεν θα στέκεται εμπόδιο στον διάλογο τους με τη κοινωνία. Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, θεωρείται η θετική στάση, αλλά και οι αλληλέγγυες αντιλήψεις της ευρύτερης κοινωνίας.

Τα στερεότυπα αποτελούν κοινωνικές αναπαραστάσεις, αντικειμενοποιημένες, δηλαδή, γνωστικές και συναισθηματικές κατασκευές γύρω από τις ομάδες μέσα στον κοινωνικό χώρο, που συναντούν ευρεία αποδοχή και που αναδύονται και εξαπλώνονται κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, μέσα στον ιστορικό χρόνο (Παπαστάμος, 1990). Η κοινωνική αναπαράσταση είναι το πώς αντιλαμβάνεται το υποκείμενο την πραγματικότητα, μέσα από μια ψυχολογική και κοινωνική επεξεργασία της πραγματικότητας. Χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά στοιχεία: από τον κεντρικό πυρήνα, από ένα σύνολο πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων και από ένα σύστημα κατηγοριοποίησης.

Ο κεντρικός πυρήνας εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του κοινωνικά αναπαριστάμενου αντικείμενου, από τα ατομικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου και τη σχέση που διατηρεί με το αντικείμενο και τέλος από τους

στόχους και σκοπούς που διαμορφώνουν την κατάσταση, μέσα στην οποία διαδραματίζεται η διαδικασία της κοινωνικής αναπαράστασης. Το σύνολο πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων εξαρτάται από την οργάνωσή του, από την κοινωνιοψυχολογική ταυτότητα των υποκειμένων (κοινωνική τάξη, φύλο, μόρφωση κ.λπ.) και από το αξιολογικό σύστημα κάθε κοινωνίας και το σύστημα κατηγοριοποίησης, που η σημαντικότερη λειτουργία του είναι η ανακάλυψη και κατανόηση του κόσμου (Παπαστάμος, 1995).

Ο Flament (1989), υποστηρίζει πως η διαφωνία-σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων και κοινωνικών πρακτικών οδηγούν στην μεταμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Στο επίπεδο των προκαταλήψεων, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αιτιολογούν την ενεργοποίηση των κοινωνικών στερεοτύπων, που με τη σειρά τους εκφράζονται στο επίπεδο της συμπεριφοράς, η οποία αναπαράγει και αυτή τις αντίστοιχες κοινωνικές αναπαραστάσεις (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997).

Οι Barnes, Mercer και Shakespeare (1999) αναφέρουν ότι το κοινωνικό μοντέλο, εκλαμβάνει την ειδική ανάγκη ως ένα προϊόν της κοινωνικής δομής και σχετίζεται σταθερά με κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά θέματα. Ο αποκλεισμός και ο διαχωρισμός των ανθρώπων με αναπηρία από τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες δεν είναι αποτέλεσμα της ανικανότητας ή της αναπηρίας αυτής καθαυτής του προσώπου, αλλά απόρροια της λειτουργίας των κοινωνικών περιβαλλοντικών δομών και της επικρατούσας αρνητικής κοινωνικής στάσης (Barnes, 1996). Υποστηρίζει ταυτόχρονα ότι η αναπηρία είναι αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνίας, όπως αποδεικνύεται από τη συλλογή στατιστικών στοιχείων των δυτικών κρατών, που δείχνουν ότι το 10% με 19% του πληθυσμού έχει κάποια αναπηρία.

Σε έρευνα που έχει διεξαχθεί στην Ελλάδα από τον Ι. Ν. Παρασκευόπουλο (1971), διαπιστώθηκε ότι: α) υπάρχουν αρνητικές στάσεις απέναντι στα άτομα με εμφανή αναπηρία (π.χ. ακρωτηριασμένο άτομο) ή που είναι υπεύθυνα για το ελάττωμά τους (π.χ. αλητόπαιδο – άσωτο), β) υπάρχουν θετικότερες στάσεις απέναντι στα άτομα που τα ελαττώματά τους μπορούν να βελτιωθούν (ασθενικό ή υπερβολικά άσχημο) ή που μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν, γ) οι γυναίκες και οι άνδρες είναι περισσότερο επιεικείς προς τις αποκλίσεις του φύλου τους, δ) άτομα ηλικίας άνω των 50 ετών είναι περισσότερο συντηρητικά και θεωρούν σημαντικό παράγοντα την αυτοεξυπηρέτηση και ε) οι απόφοιτοι

του γυμνασίου δείχνουν περισσότερο αρνητισμό και επιθετικότητα σε σύγκριση με τους απόφοιτους του δημοτικού και των ανώτερων και ανώτατων σχολών.

Σε μια έρευνα στάσεων των Μπεζεβέγκη, Καλαντζή-Αζίζι και Ζώνιου-Σιδέρη, που είχε σκοπό να ανιχνεύσει και να «χαρτογραφήσει» σε μια πρώτη φάση τη στάση των γονέων φυσιολογικών παιδιών απέναντι σε παιδιά με αναπηρία (στην έρευνα πήραν μέρος 1.088 γονείς παιδιών δημοτικού ή νηπιαγωγείου) παρατηρήθηκε ότι η πιθανότητα να εμπλακεί το παιδί τους σε κοινή δραστηριότητα με ένα άτομο με αναπηρία είναι σε γενικές γραμμές θετική. Ωστόσο, όσο μικρότερη γίνεται η «απόσταση», τόσο λιγότερο θετική γίνεται η στάση των γονέων (Μπεζεβέγκης κ.ά., 1994). Επίσης, οι γονείς κρατούν θετική στάση απέναντι σε ενέργειες που αναφέρονται σε μια ενδεχόμενη σχέση τους με ένα παιδί με αναπηρία (Μπεζεβέγκης κ.ά., 1994).

Σε έρευνα της Εθνικής Συνομοσπονδίας ΑμεΑ (1997) εξήχθησαν μερικά πολύ σημαντικά συμπεράσματα για τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στα άτομα με αναπηρία: Ένα ποσοστό περίπου 29.5% του ενήλικου πληθυσμού της χώρας δηλώνει ότι στον οικογενειακό του περίγυρο υπάρχει «άτομο με αναπηρία». Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι τα άτομα με αναπηρία κατά συντριπτική πλειοψηφία (90% περίπου) ζουν με την οικογένειά τους.

Επίσης, στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε ότι τέσσερα βασικά συναισθήματα συγκροτούν τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στα άτομα με αναπηρία: οίκτος (28.9%), συμπάθεια (25.5%), αμηχανία (14.4%), αδιαφορία (12.2%). Πρόκειται για εύρος συναισθημάτων που κινείται στα όρια μιας «επιφυλακτικότητας» και μιας «εξωτερικής σχέσης» με τα άτομα αυτά, ενώ δεν παρατηρείται ούτε μια ακραία «ρατσιστική» διάθεση (περιπαικτική διάθεση 3.6%), αλλά ούτε και διάθεση προσέγγισης (4.6%). Όπως διαπίστωσαν οι Brockington κ.ά. (1993) σε έρευνά τους σε δείγμα περίπου 2.000 ατόμων στην Αγγλία, όσοι εξέφρασαν λιγότερο φόβο και περισσότερη ανεκτικότητα απέναντι στους ψυχικά πάσχοντες, ανήκαν σε υψηλά μορφωτικά στρώματα.

2.4. Κεντρικός άξονας των στάσεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία

Πολλές διεθνείς έρευνες επιδιώκουν να απαντήσουν στο ερώτημα «γιατί οι στάσεις απέναντι στα πρόσωπα με φυσικές, συναισθηματικές, διανοητικές, και κοινωνικές αναπηρίες είναι ανοικτά ή καλυμμένα αρνητικές;» (Siller, Chipman, Ferguson & Vann, 1967). Η εξήγηση μπορεί να αποδοθεί σε επιρροές από κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες, σε οικονομικές και ιστορικές προκαταλήψεις, ακόμα και σε διατομικές και ενδοατομικές διακυμάνσεις. Οι πηγές των στάσεων απέναντι στα πρόσωπα με αναπηρίες έχουν πέντε διαστάσεις: Την κοινωνικοπολιτιστική - ψυχολογική, τη συναισθηματική - γνωστική, τη συνειδητή - ασυνείδητη, τη διάσταση της προηγούμενης εμπειρίας, και τη δημιουργημένη από εσωτερικά ή εξωτερικά αίτια.

Οι κοινωνικο-πολιτιστικές αξίες, εξελίσσονται ιστορικά και διαφοροποιούνται ανάλογα με τους στόχους και τη ροή του κοινωνικού γίνεσθαι. Διαχρονικά, όλες οι κοινωνίες λάτρευαν το «κάλλος» και την βιολογική αρτιμέλεια, η οποία συνδέθηκε με την υγεία, την δημιουργικότητα και την παραγωγικότητα.

Οι κοινωνικό-πολιτιστικοί κανόνες συνδέονται, επίσης, ανοικτά ή καλυμμένα, με υποβάθμιση της κοινωνικής θέσης του αναπήρου (Davis, 1961). Η υποτίμηση αυτή μπορεί να προκύψει από την κοινωνική παρέκκλιση και το στίγμα, τα οποία συνδέονται με την αναπηρία, τη διαφορετικότητα ή το ξένο (Goffman, 1963).

Σε αντίθεση με τους κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες, οι ψυχοδυναμικές αιτιάσεις αναφέρονται σε βαθύτερους φόβους και ενοχές των «φυσιολογικών» ατόμων (Wolfensberger, 1972). Οι αρνητικές στάσεις απέναντι στα ΑμεΑ μπορεί να αποδοθούν στο μηχανισμό της «ενοχής από την ένωση». Το μη-ανάπηρο πρόσωπο φοβάται να συνδεθεί κοινωνικά με ένα άτομο με αναπηρία, διότι αυτή η ενέργεια μπορεί να εκληφθεί από τους άλλους ως σημάδι κάποιας προσωπικής έλλειψης ή δυσπροσαρμοστικότητας. Με αυτό τον τρόπο τα ΑμεΑ, γνωρίζουν τον κοινωνικό εξοστρακισμό και την απόρριψη.

Σε άλλες περιπτώσεις, το συναίσθημα της ενοχής μπορεί να καταστεί γενεσιουργό θετικών στάσεων απέναντι στα ΑμεΑ. Το μη-ανάπηρο πρόσωπο είναι «ικανό» να αντιμετωπίσει καταστάσεις, σε αντίθεση με τα άτομα με

αναπηρία που βιώνουν συνεχώς τον πόνο και την αδικία. Το τελευταίο χρησιμεύει πολλές φορές και ως προστατευτική λειτουργία της κοινωνίας απέναντι στα άτομα που χρήζουν αρωγής (Siller κ.ά 1967).

Παράλληλα, η αναπηρία αρκετές φορές γίνεται αντιληπτή, ως τιμωρία για τα προσωπικά ή ακόμα και για τα προγονικά αμαρτήματα. Τέλος, σε μια περιεκτική αναθεώρηση εμπειρικών μελετών οι Backer, Wright, Myerson και Gonick, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι δημόσιες στάσεις απέναντι στα ΑμεΑ ήταν κατά βάση θετικές, ενώ τα βαθύτερα, μη εκφρασμένα συναισθήματα ήταν συχνά απορριπτικά (Yuker, 1998). Παρόμοια ευρήματα εντοπίστηκαν από τους Goffman (1963), Katz (1981) και Wright (1983). Ιδιαίτερα αξιοσημείωτα είναι τα καλά ελεγχόμενα πειράματα που πραγματοποιήθηκαν από τον Kleck και τους συνάδελφους του. Τα συμπεράσματα των πειραμάτων αυτών τεκμηριώνουν τις συγκρούσεις που ενυπάρχουν στις αντιδράσεις των ανθρώπων προς τα άτομα με αναπηρία .

Στις πηγές της γνωστικής-συναισθηματικής διάστασης, των στάσεων της κατηγορίας αυτής περιλαμβάνονται αναφορές στην αισθητική αποστροφή στη θέα ορισμένων σωματικών παραμορφώσεων ή διανοητικών και συναισθηματικών καταστάσεων, που έχουν επιπτώσεις στη συμπεριφορά, στην κινητικότητα ή στην ομιλία κάποιου (Siller, 1963).

Πιο συγκεκριμένα, μία από τις συχνότερα αναφερόμενες πηγές δημιουργίας αρνητικών στάσεων, είναι η απειλή στην «άθικτη» εικόνα του σώματος κάποιου, καθώς ο συγχρωτισμός με ένα άτομο με αναπηρία ,μπορεί να εγείρει το φόβο ότι κάτι παρόμοιο θα μπορούσε να συμβεί και σ' αυτόν (Siller, 1963). Άλλοι εμπλέκουν τον αρχέγονο φόβο περί ευνουχισμού (Fine, 1979) ή το άλυτο παιδικό άγχος του αποχωρισμού από τους γονείς (Siller, 1984) με καταστάσεις που προκαλούνται από την παρουσία ενός ανάπηρου σώματος ή μιας μειωμένης σωματικής λειτουργίας, του ίδιου σώματος (Siller, 1964).

Επίσης, ενδεχόμενη είναι η αναζωπύρωση του φόβου για το θάνατο κατά την επαφή με ένα άτομο με αναπηρία, του οποίου οι «απώλειες» εξισώνονται συμβολικά με την απώλεια του «εγώ» κάποιου (δηλαδή το θάνατο) (Fish, 1981).Οι αιτίες των στάσεων ως προς αυτή τη διάσταση ,είναι εκείνες για τις οποίες ο παρατηρητής θεωρείται πλήρως ενήμερος και εκείνες για τις οποίες δεν έχει συνείδηση, απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Παραδείγματα συνειδητών στάσεων, περιλαμβάνουν την απόδοση προσωπικής

ή ηθικής ευθύνης για την αιτιολογία της αναπηρίας, το φόβο του κοινωνικού εξοστρακισμού, το φόβο για την επαφή με το μη φυσιολογικό (Yuker, 1988).

Η διάσταση της παρούσας κατάστασης και της προηγούμενης εμπειρίας, εξαρτάται από τις πρώιμες εμπειρίες της ζωής, που συνδέονται με τις πρακτικές ανατροφής των παιδιών, με τη μεταφορά των γονικών πολιτιστικών, κοινωνικών, ηθικών πεποιθήσεων και στάσεων και με αρνητικές προσωπικές εμπειρίες, σχετικές με την ασθένεια ή την αναπηρία του σώματος.

Η περίοδος της παιδικής ηλικίας είναι, επομένως, γεμάτη με ανησυχία, πεποιθήσεις και ψευδό-πεποιθήσεις σχετικές με την αιτιολογία ποικίλων ασθενειών και ανικανοτήτων. Η πρώιμη αυτή εμπειρία και η γονική έμφαση για τη σημασία της υγείας και της κανονικότητας μπορεί να προ-καλέσει αρνητικές στάσεις απέναντι στα άτομα με αναπηρία (Katz, 1981).

Η διάσταση των εσωτερικά και εξωτερικά δημιουργημένων αιτιών, εξαρτάται από το ότι η συχνότητα προηγούμενης επαφής με το άτομο με αναπηρία έχει επιπτώσεις στη δημιουργία θετικών στάσεων. Έτσι, όσο περισσότερο κάποιος αλληλεπιδρά με τα μέλη μιας ομάδας με αναπηρίες, σε ισότιμη βάση και με θετικό τρόπο, τόσο θετικότερες τείνουν να γίνουν οι στάσεις του απέναντι σε αυτά τα άτομα (Schneider & Anderson, 1980).

Τα συχνότερα αναφερόμενα χαρακτηριστικά, που συνδέονται με αρνητικές στάσεις απέναντι στην αναπηρία, περιλαμβάνουν τον εθνοκεντρισμό, τον απολυταρχισμό, το δογματισμό, την ακαμψία, το ναρκισσισμό, την επιθετικότητα, την έλλειψη ενδοσκόπησης, τη χαμηλή αυτοεκτίμηση ή τη φτωχή αυτοεικόνα, την αδυναμία του εγώ, τη διαπροσωπική αλλοτρίωση και το εξωτερικό κέντρο ελέγχου (Cloerkes, 1981).

Πολλές συμπεριφορές των ΑμεΑ, όπως η υπερβολική εξάρτηση, η ανασφάλεια και η επιδίωξη δευτερευόντων κερδών και οικονομικών αντικινήτρων (επιδόματα), μπορεί να επιτείνουν τις αρνητικές στάσεις γι' αυτά. Πολλές από τις παραπάνω συμπεριφορές μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποτελέσματα της «αυτοεκπληρούμενης προφητείας» και ενισχύουν τις χαμηλές προσδοκίες του ατόμου με αναπηρία (Pederson & Carlson, 1981). Τέλος, ο τύπος της αναπηρίας καθορίζει τις στάσεις απέναντί του. Τα άτομα με κοινωνικές, διανοητικές και ψυχιατρικές αναπηρίες αντιμετωπίζονται συχνά περισσότερο αρνητικά από τα άτομα με φυσικές ή αισθητηριακές αναπηρίες (Furnham & Pendred, 1983).

3. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΠΗΡΟ ΤΕΚΝΟ

3.1 Αντιδράσεις των γονιών στην γέννηση ενός ανάπηρου τέκνου

Ο ερχομός ενός ανάπηρου τέκνου ή μια αναπηρία η οποία εμφανίζεται στην πορεία της ζωής , βρίσκει τους γονείς απροετοίμαστους και ο τρόπος ζωής της οικογένειας αλλάζει ριζικά. Η είδηση ενός τέτοιου γεγονότος, μοιάζει με ένα μικρό θάνατο. Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με την ψυχολογική κατάσταση των οικογενειών των ανάπηρων τέκνων. Οι Allen και Pearson(1928), ξεχωρίζουν τρεις διαφορετικές στάσεις που κρατούν οι γονείς των αναπήρων παιδιών απέναντί τους: την ασταθή συμπεριφορά, την ανοιχτή απόρριψη και την υπερπροστατευτική συμπεριφορά. Η υπερπροστατευτική συμπεριφορά είναι και η πιο συνηθισμένη στάση των γονιών στη διαπαιδαγώγηση του ανάπηρου παιδιού, από την ανοιχτή απόρριψη.

Σε ότι αφορά την αντίδραση της μητέρας, εκεί διακρίνουμε δύο φάσεις :

α) Τη διαμεραστική -διαιρετική φάση αντίδρασης ή κατάσταση σοκ. Αυτή η φάση συνοδεύεται από ένα έντονο ενοχικό σύνδρομο και από την επιθυμία της μητέρας για το θάνατο του παιδιού της ή ακόμα και τον δικό της θάνατο. Σε αυτή τη φάση πληγώνεται έντονα το ναρκισσιστικό εγώ της μητέρας, για αυτό τον λόγο και προσπαθούν να γεννήσουν ένα άλλο υγιές και εύρωστο παιδί.

β) Τη διαφοριστική φάση προσαρμογής ή φάση αποκατάστασης. Αφού περάσει την κατάσταση σοκ, έρχεται η φάση της αποκατάστασης της σχέσης , η οποία συντελείται και σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα. Από εκείνο το σημείο και μετά η μητέρα αρχίζει να λειτουργεί υπερπροστατευτικά προς το ανάπηρο τέκνο, εφαρμόζοντας άλλοτε διαπαιδαγωγική συμπεριφορά και άλλοτε όχι. Έτσι μπορεί κάλλιστα να σταθεί και τροχοπέδη στην ένταξη του ανάπηρου τέκνου στην κοινωνία

Οι μέχρι τώρα έρευνες ασχολήθηκαν αποκλειστικά με τις αντιδράσεις της μητέρας, μιας και η μητέρα παραδοσιακά είναι το βασικό άτομο για το παιδί. Όσον αφορά τον πατέρα σε κάποιες έρευνες αποδείχθηκε ότι ο πατέρας ασχολείται λιγότερο με το παιδί του, όταν και η αναπηρία είναι εμφανής. (Ναζίρη, 2005) Επιπλέον έρευνες σχετικά με τις σχέσεις των συζύγων, μετά την γέννηση ενός ανάπηρου τέκνου, καταδεικνύουν ότι υπάρχει εχθρότητα, αποστέρηση,

απογοήτευση και ως επακόλουθο αυτών αυτοκατηγορίες και γενικά μία σειρά οικογενειακών συγκρούσεων. Παράλληλα ωστόσο ,υπάρχει η επιθυμία για ένα «κανονικό» παιδί, χωρίς όμως να ξεπερνιέται ποτέ ο φόβος , της πιθανότητας, ότι θα έρθει και ένα δεύτερο ανάπηρο παιδί

3.2 Αντιδράσεις των αδερφών ενός ανάπηρου τέκνου

Γεγονός αποτελεί ότι ο ρόλος των ατόμων με ανάπηρο αδερφό, έχει διερευνηθεί ελάχιστα, τόσο από έρευνες στην Ελλάδα, όσο και από έρευνες του εξωτερικού. Τις περισσότερες φορές τα μη ανάπηρα αδέρφια αναφέρονται στο περιθώριο μιας έρευνας. Για πρώτη φορά ασχολήθηκαν με αυτό το θέμα κοινωνιολόγοι και ψυχολόγοι την δεκαετία του 1980.(Edmundson,1985) Παρόλα αυτά , είναι σαφές ότι τα μη ανάπηρα τέκνα αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου, για την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών.

Από τις λίγες έρευνες που έχουν γίνει, διαφαίνεται ότι τα μη ανάπηρα αδέρφια, βρίσκονται σε μια διαρκή παραμέληση, ενώ παράλληλα επωμίζονται από πολύ νωρίς την φροντίδα του ανάπηρου αδερφού, κάτι που τους αναγκάζει να συμμετάσχουν και στην υπερπροστατευτική διαδικασία. Πολλά αδέρφια νιώθουν παραμελημένα και επιβαρημένα από τις υπερβολικές απαιτήσεις των γονιών τους. Πολλές φορές νιώθουν θυμό και ζήλεια για τον ανάπηρο αδερφό τους, ενώ παράλληλα διακατέχονται και από ένα ενοχικό σύνδρομο. Υπάρχουν όμως και μελέτες, που σύμφωνα με αυτές τα μη ανάπηρα τέκνα δεν νιώθουν καμία παραμέληση και δεν παρουσιάζουν καμία διαταραχή από την συμβίωση μαζί του. (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998). Επομένως το πρόβλημα υπάρχει από την στιγμή που οι γονείς αρχίζουν να τα παραμελούν και να ασκούν πίεση σε αυτά. Εάν οι γονείς εκφραστούν ανοιχτά για την αναπηρία , την αποδεχτούν και δεν την βιώνουν σαν ελάττωμα, αλλά σαν κάτι διαφορετικό, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να διατηρηθούν οι σχέσεις της οικογένειας σε ισορροπία.

3.3 Η δομή της προσωπικότητας των αναπήρων

Οι εμπειρικές έρευνες που εξετάζουν τη στάση των αναπήρων προς την ίδια την αναπηρία τους, είναι λίγες παρόλο που πρόκειται για έναν πολύ σημαντικό παράγοντα. Μια σημαντική έρευνα για την στάση των αναπήρων καθώς και την δομή της προσωπικότητάς τους, διεξήχθη από την Jansen (1974), διαχωρίζει τρία είδη στάσεων, όσον αφορά την αντίληψη που έχουν τα άτομα αυτά για την αναπηρία τους:

α) Την εντεταγμένη, όπου το άτομο έχει επεξεργαστεί ορθολογικά την αναπηρία του, έχοντας και μια θετική στάση για αυτήν.

β) Την αμφιθυμική, όπου ο ανάπηρος διακατέχεται από μεικτά συναισθήματα

γ) Τη μη εντεταγμένη, όπου παρατηρούμε έλλειψη συναισθηματικής και ορθολογικής σκέψης

Όπως τονίζουν οι Allen και Pearson (1928), η στάση των γονιών των αναπήρων απέναντι στα ανάπηρα τέκνα, είναι αυτή που καθορίζει και την μετέπειτα συμπεριφορά τους. Επίσης όπως ανέφεραν, είναι πιο εύκολο ένα άτομο να αποδεχτεί την αναπηρία του, όταν είναι εκ γενετής, έναντι των επίκτητων αναπηριών.

4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

4.1 Διασάφηση των όρων ένταξη και ενσωμάτωση

Η ένταξη για τα άτομα με αναπηρία, πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό στόχο για κάθε κοινωνία. Η ένταξη ωστόσο δεν επιτυγχάνεται με το να βρίσκονται, αλλά μαζί τα υγιή άτομα με τα άτομα με αναπηρία. Σκοπός της ένταξης είναι ο κάθε άνθρωπος να αναγνωρίζεται και να μαθαίνει σαν ένα ολοκληρωμένο άτομο, έτσι ώστε να συμμετέχει ισότιμα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Δηλαδή να μπορεί να έχει σχέσεις με φίλους, να μπορεί να συμμετέχει χωρίς διάκριση στους ευρύτερους τομείς, όπως στη διάθεση του ελεύθερου χρόνου του, στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στην οικονομία, στην εκπαίδευση, στην εργασία. (Παπασπύρου, 1990)

Τις περισσότερες φορές , υπάρχει σύγχυση μεταξύ των όρων ένταξη και ενσωμάτωση, οπότε παρακάτω θα προχωρήσουμε σε μια διασάφηση των όρων αυτών. Η ένταξη δηλώνει τη συστηματική τοποθέτηση τινός μέσα σε κάτι άλλο, ενώ η ενσωμάτωση δηλώνει τη μονόδρομη προσκόλληση και εξομοίωση τινός προς ένα όλο. Η διαφορά, λοιπόν , των δύο αυτών όρων είναι ότι στην ένταξη διατηρούνται τα αρχικά βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία εμπλουτίζονται και μεταβαίνουν σε διαρκώς ανερχόμενα επίπεδα ολοκλήρωσης, ενώ στην ενσωμάτωση εξαφανίζονται τα αρχικά βασικά χαρακτηριστικά, έχοντας αφομοιωθεί από τα χαρακτηριστικά ενός ευρύτερου συνόλου.(Βλ. λήμμα, Κοινωνιολογικό Λεξικό σελ. 119)

Στην ελληνική βιβλιογραφία είναι πολύ συχνή η ταύτιση των εννοιών ένταξη και ενσωμάτωση, ο Κόμπος (1990) ορίζει την ένταξη από την σκοπιά της Ειδικής Αγωγής, ως την εγγραφή και η κανονική φοίτηση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, μέσα στις κανονικές τάξεις του συνηθισμένου δημοτικού σχολείου. Τη δε ενσωμάτωση την ορίζει ως την πλήρη εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες μέσα σε μια συνηθισμένη τάξη των συνομηλίκων τους. Ο Τσιναρέλλης (1993) διαχωρίζει εννοιολογικά και χρονικά τους δύο όρους, καθόσον η ενσωμάτωση προϋποθέτει την ένταξη και δίνει τους εξής ορισμούς:

Ένταξη σημαίνει η αποδοχή, μέσα σε μία ήδη λειτουργούσα ομάδα, μιας θέσης από ένα άτομο ή μια κατηγορία ατόμων, που έχουν διαφορετικά κοινωνικά, βιολογικά, ψυχολογικά ή οικονομικά χαρακτηριστικά, και την παροχή κάθε είδους βοήθειας μέσα και έξω από την ομάδα για τη διατήρηση της θέσης αυτής, καθώς και τη απόκτηση ρόλου ή ρόλων στα πλαίσια αυτής της ομάδας.

Ενσωμάτωση σημαίνει η αλληλοαποδοχή, από ένα σύνολο ή μια ομάδα, ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Την ανάπτυξη κοινωνιοδυναμικών σχέσεων, χωρίς την παροχή καμιάς ιδιαίτερης βοήθειας, είτε από ομάδα, είτε από οποιανδήποτε εξωτερικό παράγοντα, με αποτέλεσμα την πλήρη απορρόφηση του ατόμου ή της ομάδας στις διαμορφούμενες σχέσεις, αλλά και τη διατήρηση των χαρακτηριστικών αμφίπλευρα.

4.2 Οι πρότυποι κανόνες του Ο.Η.Ε για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία

Η υιοθέτηση των πρότυπων κανόνων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την εξίσωση των ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες το 1993, σηματοδοτεί μια νέα εποχή για τον σχεδιασμό πολιτικής και την προώθηση προγραμμάτων δράσης που στόχο έχουν την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Ο διεθνής χάρτης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων , που περιλαμβάνει την παγκόσμια διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη διεθνή συνθήκη για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα και τη διεθνή συνθήκη για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, τη σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού και τη σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης εις βάρος των γυναικών, όπως επίσης και το παγκόσμιο πρόγραμμα δράσης για άτομα με αναπηρίες, αποτελούν την πολιτική και τη δεοντολογική βάση για τους κανόνες.

Βασικός στόχος των κανόνων, είναι να διασφαλίσουν το γεγονός ότι αγόρια, κορίτσια και ενήλικες με αναπηρία, θα συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνία και θα απολαμβάνουν ίσης μεταχείρισης. Η βασική φιλοσοφία και πρακτική που διέπει τους πρότυπους κανόνες για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία εμπεριέχει τις εξής βασικές αξίες: (Τζέμος, κ.ά. 2012)

- *Αποδοχή του κοινωνικού μοντέλου* προσέγγισης της αναπηρίας, όπου προσδίδεται στην έννοια της αναπηρίας κοινωνικό-πολιτικό υπόβαθρο, συνδέοντάς την με τα εμπόδια που το άτομο αναγκάζεται να υπερβεί προκειμένου να συμμετέχει ισότιμα στην κοινωνία και όχι στην βάση της φυσικής του κατάστασης. Το κοινωνικό μοντέλο εστιάζει στην ανάγκη ανίχνευσης και περιορισμού των αναπήρων πλευρών της κοινωνίας.

- *Αποδοχή της έννοιας της αυτόνομης διαβίωσης*, ως στοιχείο ζωτικής σημασίας για την επίτευξη πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία. Στόχος της αυτόνομης διαβίωσης είναι να επιτρέψει στα άτομα με αναπηρία να πετύχουν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό την οικονομική και κοινωνική τους ένταξη. Για να επιτευχθεί αυτό, βασική προϋπόθεση αποτελεί η έννοια της προσαρμογής του φυσικού περιβάλλοντος στις εκάστοτε ανάγκες του ατόμου με αναπηρία

• *Αποδοχή της βασικής έννοιας του “mainstreaming”*. Αυτό σημαίνει διαμόρφωση πολιτικής που θα διευκολύνει την πλήρη συμμετοχή και την εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία σε οικονομικές, κοινωνικές και άλλες διαδικασίες, σεβόμενη τις προσωπικές τους επιλογές. Σημαίνει ακόμη θεώρηση των ζητημάτων που αφορούν στα άτομα με αναπηρία, όχι ξέχωρα από μηχανισμό σχεδιασμού πολιτικής, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι της. Η διαδικασία του mainstreaming θεωρείται ο πλέον τρόπος, ώστε να μετατρέψουμε την ίση συμμετοχή και τις ίσες ευκαιρίες από απλές αρχές σε πραγματικότητες.

Για πρώτη φορά, σε διεθνές επίπεδο έχει γίνει συμφωνία που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επηρεάσει, να προωθήσει και να κατευθύνει δράσεις που στοχεύουν στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Τρία βασικά στοιχεία των πρότυπων κανόνων συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Πρώτον, με τη φιλοσοφία τους οι Πρότυποι Κανόνες δίνουν το ερέθισμα στα κράτη που τους έχουν υιοθετήσει, ότι η αναπηρία δεν πρέπει να οδηγεί σε αποκλεισμό ή μείωση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Δεύτερον, οι Πρότυποι Κανόνες προσφέρουν ένα κοινό πλαίσιο για σχεδιασμό πολιτικής και μελλοντικής συνεργασίας, ένα κοινό πλαίσιο που αφορά τις κυβερνήσεις, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις και τους πολίτες.

Τρίτον, παρόλο που οι πρότυποι κανόνες δεν είναι δεσμευτικοί, με τον καθαρισμό 8 «περιοχών- στόχων» ενθαρρύνουν και συμβάλλουν στη λήψη των αναγκαίων μέτρων και δράσεων. (Ζώνιου- Σιδέρη, 1998)

Η εκπαίδευση, η απασχόληση και η πρόσβαση είναι τρεις από τις οκτώ «περιοχές στόχους», στις οποίες στοχεύει η ισότιμη συμμετοχή. Ειδικότερα ο πρότυπος κανόνας για την εκπαίδευση αναφέρει ότι: *«Τα κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν την αρχή της ισότητας ευκαιριών στη βασική, μέση και ανώτατη εκπαίδευση για τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες με αναπηρία, σε εντεταγμένες δομές. Πρέπει να φροντίζουν ώστε η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος»*. Τα βασικά στοιχεία τα οποία και ισχύουν είναι :

1. Οι γενικές εκπαιδευτικές αρχές είναι υπεύθυνες για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία μέσα σε ενταγμένες δομές. Η εκπαίδευση των ατόμων με

αναπηρία πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης, επεξεργασίας της διδακτέας ύλης.

2. Η εκπαίδευση στα σχολεία προϋποθέτει την παροχή υπηρεσιών διερμηνείας και άλλων κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών. Πρέπει ακόμη να παρέχονται επαρκής πρόσβαση, καθώς και υποστηρικτικές υπηρεσίες, σχεδιασμένες έτσι που να καλύπτουν τις ανάγκες των ατόμων με διαφορετικές αναπηρίες.

3. Οι ομάδες γονέων και οι οργανώσεις ατόμων με αναπηρία πρέπει να εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία.

4. Οι εκπαιδευτικοί να είναι άρτια καταρτισμένη και να παρέχονται τα κατάλληλα διδακτικά μέσα για την υποστήριξη στους δασκάλους.

Όσον αφορά τον πρότυπο κανόνα για την απασχόληση αναφέρει ότι : *«Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν την ανάγκη για τα άτομα με αναπηρία να ενδυναμωθούν, προκειμένου να είναι σε θέση να ασκούν τα ανθρώπινα δικαιώματα τους ειδικά στον τομέα της εργασίας. Στις αστικές αλλά και τις αγροτικές περιοχές, θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για την παραγωγική και επικερδή απασχόληση στην αγορά εργασίας»*. Οι βασικοί άξονες για τον πρότυπο κανόνα της απασχόλησης είναι:

1. Οι νόμοι και οι κανονισμοί στον τομέα της απασχόλησης δεν θα πρέπει να περιλαμβάνουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με ειδικές ανάγκες και δεν θα πρέπει να θέτουν εμπόδια στην απασχόλησή τους.

2. Τα κράτη πρέπει να στηρίζουν ενεργά την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην ανοιχτή απασχόληση. Η υποστήριξη αυτή μπορεί να προέλθει μέσα από μία σειρά μέτρα, όπως η επαγγελματική κατάρτιση, τα συστήματα ποσοτώσεων, τα δάνεια ή οι επιχορηγήσεις για μικρές επιχειρήσεις, τα αποκλειστικά συμβόλαια ή δικαιώματα προτεραιότητας παραγωγής, οι φοροαπαλλαγές, οι ευνοϊκές συμβάσεις και άλλη τεχνική ή οικονομική βοήθεια σε επιχειρήσεις που απασχολούν άτομα με αναπηρία. Τα κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τους εργοδότες να κάνουν τις εύλογες προσαρμογές ώστε να δέχονται τα άτομα με αναπηρία

3. Τα κράτη πρέπει να ξεκινήσουν και να υποστηρίξουν τις εκστρατείες ενημέρωσης, της κοινής γνώμης με στόχο την εξάλειψη των αρνητικών στάσεων και των προκαταλήψεων εναντίον των εργαζομένων με αναπηρία.

4. Με την ιδιότητά τους ως εργοδοτών, τα κράτη πρέπει να δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης για τα άτομα με αναπηρία στον δημόσιο τομέα.

5. Πρέπει να ληφθούν επίσης μέτρα για τη συμπερίληψη ατόμων με αναπηρία στα προγράμματα κατάρτισης που υλοποιούνται στον ιδιωτικό τομέα.

Επομένως, με πρωτοβουλία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, υιοθετηθήκαν κάποιοι κανόνες για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας, κυρίως μέσα από τρεις βασικούς πυλώνες: την εκπαίδευση, την απασχόληση και την πρόσβαση. Ωστόσο πολλά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, απέχουν πολύ από την εφαρμογή αυτών των πρακτικών. Στα επόμενα υποκεφάλαια παρουσιάζεται εκτενέστερα, τι ισχύει για τα άτομα με αναπηρία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και σε ελληνικό.

4.3 Η εκπαίδευση ως φορέας ένταξης

Η συζήτηση για την ένταξη των αναπήρων στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Πρώτος πυλώνας ένταξης είναι η εκπαίδευση και το σχολείο. Εκείνη την περίοδο λοιπόν η Ευρωπαϊκή Ένωση, θέτει ως προτεραιότητα τη σχολική ένταξη, παίρνοντας υπόψη την έκθεση Warnock (1978). Στην έκθεση αυτή υποστηρίζεται ότι η αρχή της συνεκπαίδευσης παιδιών με ειδικές ανάγκες και μη αποτελεί έκφραση της απόλυτης πια πίστης μας ότι όσο είναι ανθρωπίνως δυνατό, όλα τα άτομα έχουν δικαιώματα στην αυτοπραγμάτωση και την προσωπική ολοκλήρωση. Η Warnock, περιγράφει τρεις τύπους σχολικής ένταξης:

- Τη χωρική ένταξη: Σε αυτό τον τύπο ένταξης τα ανάπηρα παιδιά εκπαιδεύονται στον ίδιο χώρο μαζί με τα μη ανάπηρα, αλλά σε ξεχωριστές μονάδες ή σχολικά κτίρια. Η επαφή μεταξύ των δύο ατόμων είναι πολύ περιορισμένη.

- Τη κοινωνική ένταξη: Σε αυτή την περίπτωση η εκπαίδευση των αναπήρων και μη παιδιών παρέχεται ξεχωριστά, αλλά κατά την διάρκεια κοινών δραστηριοτήτων, όπως διαλείμματα, γιορτές, εκδρομές

- Τη λειτουργική ένταξη: Σε αυτό τον τύπο ένταξης τα ανάπηρα και μη παιδιά βρίσκονται στο γενικό σχολείο, συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες του

σχολείου από κοινού, αλλά παρακολουθούν ειδικό πρόγραμμα, μέσα στη κοινή τάξη

Η σχολική εκπαιδευτική ένταξη των αναπήρων, είναι ένας από τους βασικούς στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες. Θεωρείται πλέον αποδεκτό, πως στο σχολείο αντικείμενο μάθησης δεν είναι μόνο η διδακτέα ύλη, αλλά και η κοινωνική μάθηση. Η κοινωνική μάθηση, συντελείται σε δύο επίπεδα: στο επίπεδο των σχολικών πρακτικών, του πλέγματος των σχέσεων που οργανώνονται με βασικό συντελεστή το δάσκαλο, προκειμένου να διεκπεραιωθεί το επίσημα διατυπωμένο πρόγραμμα μάθησης, και το επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων όπως διαμορφώνονται από την δυναμική της ομάδας-τάξης.

Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο ένας καινούριος όρος έχει κάνει την εμφάνισή του στην παιδαγωγική ορολογία, ο όρος inclusive εκπαίδευση. (Ψύλλα, κ.ά. 2003). Ο όρος μπορεί να αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα, σύμφωνα με την Ψύλλα ως : *η εκπαίδευση που συμπεριλαμβάνει όλους, που λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και τη διαφορετικότητα όλων*. Ωστόσο είναι λίγο δύσκολο να χρησιμοποιείται άκριτα στην ελληνική βιβλιογραφία, υπάρχει μια συνάφεια με τον όρο συνεκπαίδευση, η οποία δεν είναι και απόλυτη. Ίσως για τα ελληνικά δεδομένα να μην υπάρχει καμία διαφοροποίηση με τον όρο ένταξη.

Θα μπορούσε να αποδοθεί συνοπτικά ως συμπεριληπτική εκπαίδευση ή ακόμα ως εκπαίδευση του μη αποκλεισμού. (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998). Η inclusive εκπαίδευση ασχολείται με τις αιτίες, τον τρόπο, τον χρόνο , τον τόπο και τα ενδεχόμενα της εκπαίδευσης όλων ανεξαιρέτως των μαθητών, παρέχοντας εκπαίδευση σε όλο το μαθητικό πληθυσμό. Η προσέγγιση αυτή, ασχολείται με την ευημερία όλων των μαθητών και θέτει ως απαραίτητη προϋπόθεση τη μετατροπή των σχολείων σε οργανισμούς, έτοιμους και πρόθυμους να υποδεχτούν τον μαθητικό πληθυσμό, έχοντας ως στόχο κανένας μαθητής να μην μείνει έξω από το σχολείο και μαθαίνοντας έτσι στα παιδιά να συμβιώνουν το ένα με το άλλο. Η inclusive εκπαίδευση, δεν είναι μια άλλη ονομασία για την ειδική εκπαίδευση. Περιλαμβάνει μια διαφορετική προσέγγιση, η οποία επιχειρεί να προσδιορίσει και να αναλύσει τις δυσκολίες που ανακύπτουν στα σχολεία.

Οι δύο ορισμοί ένταξη και inclusive, είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται πιο συχνά στη δημόσια παιδαγωγική συζήτηση με αντικείμενο την αναπηρία. Ο όρος ένταξη χρησιμοποιείται για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα στην παιδαγωγική συζήτηση, για την περίθαλψη και την εκπαίδευση των ανθρώπων με αναπηρίες. Το

περιεχόμενο της ένταξης και της inclusive αφορά την κοινή ζωή και μάθηση παιδιών και εφήβων, με ή χωρίς αναπηρίες, σε όλες τις εκφάνσεις της σχολικής εκπαίδευσης, μιας μάθησης που προσανατολίζεται στην ξεχωριστή αξία κάθε παιδιού. Υπό το πρίσμα αυτής της προσέγγισης, κάνουμε λόγο για ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών για ανθρώπους με ή χωρίς αναπηρίες σε ένα γενικό κοινό σχολικό περιβάλλον. Το σχολείο αυτό, προσανατολίζεται στις ανάγκες όλων των παιδιών και το ερώτημα διαφορά ή μειονέκτημα δεν τίθεται πια.

4.4 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α. 1995), το βασικότερο χαρακτηριστικό του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ο συγκεντρωτισμός σε συνδυασμό με το νομικισμό. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι εμφανές τόσο στην οργάνωση και τη διοίκηση, όσο και μέσα από εγκύκλιους και προγράμματα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Ο συγκεντρωτικός αυτός χαρακτήρας, παρουσιάζεται και στο χώρο της Ειδικής Αγωγής. Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '80 η Ειδική Αγωγή λειτουργούσε με αποσπασματικές νομοθεσίες και διατάγματα. Το 1981, για πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης, ψηφίζεται ομόφωνα στη Βουλή των Ελλήνων νόμος για την Ειδική Αγωγή. Πρόκειται για τον πρώτο στην ιστορία ολοκληρωμένο νόμο 1143/81 για την Ειδική Αγωγή (Ζώνιου-Σιδέρη, 1996,).

Ο νόμος αυτός ήταν μια κατάκτηση για το χώρο της Ειδικής Αγωγής, ωστόσο από πολλούς θεωρήθηκε ότι όχι μόνο δεν συνέβαλε στην πολιτική της ένταξης, αλλά ενίσχυσε το διαχωρισμό ανάμεσα σε φυσιολογικά και μη φυσιολογικά άτομα, κατατάσσοντας τους μαθητές σε κατηγορίες προβληματικών ατόμων οδηγώντας τα στην περιθωριοποίηση, καθώς όπως υποστήριζαν οι επικριτές του νόμου αυτού, διαιωνίζε το δυαδικό εκπαιδευτικό σύστημα. (Στασινός, 1991)

Οι επικρίσεις κατά του νόμου 1143/81 οδήγησαν τελικά στη σύνταξη και δημοσιοποίηση, το 1984, ενός σχεδίου νόμου, γνωστού ως «αντί-309», στο οποίο η Ειδική Αγωγή αντιμετωπιζόταν ως τμήμα της γενικής εκπαίδευσης. Έτσι ο νόμος 1566/1985 αναφέρεται στην Ειδική Αγωγή σε ξεχωριστό κεφάλαιο, το οποίο εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης. Με τον τρόπο αυτό η τότε κυβέρνηση υποδήλωσε και την πολιτική της βούληση για την κατάργηση των διαχωριστικών γραμμών μεταξύ των παιδιών με αναπηρία και των

φυσιολογικών παιδιών και την ένταξή τους στην γενική παιδεία. Πιο συγκεκριμένα οι θετικές ρυθμίσεις που περιελάμβανε ο νόμος 1566/85 ήταν:

1. Η σταδιακή ένταξη των ιδιωτικών σχολείων στο δημόσιο τομέα.
2. Τη μεταβίβαση αποκλειστικά στο ΥΠ.Ε.Π.Θ όλων των αρμοδιοτήτων που αφορούσαν ζητήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και θέματα αποκατάστασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
3. Τη διδασκαλία μίας ξένης γλώσσας στα ειδικά σχολεία.
4. Την εκτύπωση με το σύστημα Μπράιγ διδακτικών βιβλίων για τυφλούς κ.ά.

Ωστόσο και αυτός ο νόμος δέχτηκε επικρίσεις, η κυριότερη από τις οποίες υποστήριζε, ότι πρόκειται απλά για μια μεταγλωττισμένη μορφή των διατάξεων του προηγούμενου νόμου 1143/1981. Το 1995, επιχειρείται η εξάλειψη των αδυναμιών των άρθρων 1566 που αφορούσαν την Ειδική Αγωγή, με τη σύνταξη και τη συζήτηση ενός σχεδίου νόμου με τίτλο «Ειδική εκπαίδευση. Αγωγή ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες». Το συγκεκριμένο σχέδιο νόμου ψηφίστηκε ύστερα από πέντε χρόνια και δημοσιεύτηκε στις 14 Μαρτίου του 2000. (Στασινός, 1991)

Στο νόμο 2817/14.3.2000, μεταξύ άλλων:

1. Επαναδιατυπώνεται η ορολογία της Ειδικής Αγωγής, δίνοντας έμφαση στις κοινές εκπαιδευτικές ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες και όχι στις αιτίες των προβλημάτων τους.
2. Προβλέπονται μέτρα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες της προσχολικής ηλικίας και για όσα από αυτά έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση.
3. Προωθείται η αρχή της ένταξης και περιορίζεται το ειδικό σχολείο μόνο για τις περιπτώσεις των παιδιών με σοβαρές δυσκολίες.
4. Καθιερώνεται ο θεσμός των περιοδεύοντων ειδικών εκπαιδευτικών.
5. Αναγνωρίζεται η νοηματική ως επίσημη γλώσσα των κωφών.
6. Ιδρύεται Τμήμα Ειδικής Αγωγής στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για την επιστημονική έρευνα όλων των ζητημάτων της Ειδικής Αγωγής (επιμόρφωση εκπαιδευτικών Ειδικής Αγωγής, αναλυτικά προγράμματα, μέσα διδασκαλίας, συνεργασία με επιστημονικούς φορείς και οργανώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. (Ζώνιου-Σιδέρη, 1996)

Στη νέα εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθείτε για τα άτομα με αναπηρία, η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σημαντική στο να δοθούν νέες

κατευθύνσεις στον χώρο της Ειδικής Αγωγής. Η νέα κατεύθυνση και ο κοινός στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής, είναι η κοινή αγωγή αναπήρων και μη. Η πρόθεση της ελληνικής κοινωνίας είναι να μετατρέψει το γενικό σχολείο σε σχολείο για όλα τα παιδιά, ωστόσο η θεσμοθέτηση της ένταξης δεν ακολούθησε ο σχεδιασμός μιας νέας κοινωνικής πολιτικής με στόχο την αλληλοαποδοχή, ούτε μιας καινούριας εκπαιδευτικής πολιτικής που θα αφορούσε την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα ένταξης, το σχεδιασμό νέων αναλυτικών προγραμμάτων, καθώς και την συμβουλευτική των γονέων αναπήρων παιδιών και μη. (Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρογεώργα, 1993)

Στην Ελλάδα, τα παιδιά με μη εμφανείς αναπηρίες βρίσκονται στις γενικές τάξεις, με κάποια υποστήριξη. Από την έναρξη της θεσμοθέτησης της ένταξης ελάχιστος αριθμός παιδιών με αναπηρία έχουν ενταχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσημα στοιχεία δεν υπάρχουν, αλλά στην πρόσφατη έκθεση της ActionAid αναφέρεται ότι το 85% των παιδιών με αναπηρίες, που αντιστοιχεί σε 170.000 παιδιά, δεν πηγαίνει σχολείο. Πρόκειται για χιλιάδες παιδιά που παραμένουν αόρατα, αποκλεισμένα από την γέννησή τους, από την κοινωνία μας. Πίσω από το νούμερο των 170.000 παιδιών, δεν βρίσκονται μόνο παιδιά με αναπηρίες που δεν θα τους δοθεί ένα ίσο ξεκίνημα στην ζωή. Βρίσκονται παιδιά με δυνατότητες που θα γίνουν αόρατοι πολίτες, αποκλεισμένοι από τους θεσμούς και τις δομές μιας κοινωνίας που αποδέχεται παθητικά τις διακρίσεις και τα στερεότυπα γύρω από την αναπηρία.

Στην Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ενίσχυση από τα ειδικά προγράμματα και κονδύλια, δεν δημιουργήθηκαν και δεν λειτουργούν δομές σαν αυτές που λειτουργούν αιώνες τώρα σε πολλές χώρες της Ευρώπης, όπως κέντρα αυτόνομης διαβίωσης και δια-βίου μάθησης, προστατευόμενα εργαστήρια, ειδικά γηροκομεία για ενήλικες με αναπηρίες, κέντρα έγκαιρης παρέμβασης για βρέφη και συμβουλευτική στήριξη των οικογενειών τους. Υπάρχουν κάποια ειδικά σχολεία, κυρίως για άτομα με νοητικές αναπηρίες και προβλήματα όρασης, ενώ η εκπαίδευση των υπολοίπων με κινητικές αναπηρίες, γίνεται κυρίως σε σχολεία της γενικής παιδείας με κάποια στήριξη.

4.5 Η απασχόληση ως φορέας ένταξης- Η ευρωπαϊκή εμπειρία

Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν το 10% και άνω του ενεργού πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ποσοστό των ατόμων με ανεργία είναι κατά πολύ υψηλότερο από το ποσοστό ανεργίας του υπόλοιπου πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, στα περισσότερα κράτη της Ευρώπης τα ποσοστά ανεργίας για τα άτομα με αναπηρία είναι 20% με 30%, υψηλότερα από τα ποσοστά για τον υπόλοιπο πληθυσμό. (Eurostat 2014).

Παράλληλα με το υψηλό ποσοστό ανεργίας, τα κράτη- μέλη δηλώνουν ότι τα περισσότερα άτομα με αναπηρία, παρόλο που βρίσκονται στην παραγωγική ηλικία, είναι άμεσα εξαρτώμενα από τα επιδόματα αναπηρίας ή προσλαμβάνονται σε χαμηλά αμειβόμενες εργασίες. Μάλιστα, σε περιόδους οικονομικής κρίσης, τα άτομα με αναπηρία, πλήττονται περισσότερο από τους υπολοίπους εργαζομένους, χάνοντας την οικονομική τους ανεξαρτησία πιο εύκολα και σε συχνότερο βαθμό.

Τα ιδιαίτερα προβλήματα, που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία για να ενταχθούν και να παραμείνουν στην αγορά εργασίας δεν συνδέονται τόσο πολύ με την αναπηρία τους, όσο με την διακριτική μεταχείριση που υφίστανται από εργοδότες και εργαζομένους, η οποία συνίσταται και ως βασική παράμετρος του αποκλεισμού τους.

Μετά την έγκριση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση , τα θέματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρίες εντάσσονται πλήρως στις ετήσιες κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο αποτελεί βασική χρηματοδότηση προγραμμάτων κατάρτισης και προώθησης της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρίες. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, ασχολείται κυρίως με τα μέτρα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ανεργίας και την προώθηση ίσων ευκαιριών για όλους στην πρόσβαση της εργασίας, εφαρμόζοντας διάφορα κοινοτικά προγράμματα.

4.5.1 Κοινοτικό πρόγραμμα δράσης HELIOS II

Το 1993 έχουμε τη θέσπιση του τρίτου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες HELIOS II, με διάρκεια από την 1η Ιανουαρίου 1993 έως την 31η Δεκεμβρίου 1996. Για τους σκοπούς του HELIOS II, ο όρος άτομα με ειδικές ανάγκες περιλάμβανε τα άτομα με σοβαρές ανεπάρκειες, ανικανότητες ή μειονεξίες που οφείλονται σε σωματικές βλάβες, συμπεριλαμβανομένων των βλαβών των αισθήσεων ή σε διανοητικές ή "ψυχικές βλάβες, οι οποίες περιορίζουν ή αποκλείουν την εκτέλεση δραστηριότητας ή λειτουργίας η οποία θεωρείται κανονική για έναν άνθρωπο. Προκειμένου να προωθηθεί η σφαιρική, συνεκτική και συντονισμένη πολιτική για την πλήρη ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες, το HELIOS II είχε στόχο την επεξεργασία κοινών προσεγγίσεων στους διάφορους τομείς, όπως η πρόληψη και η έγκαιρη βοήθεια, η λειτουργική αποκατάσταση, η ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, η διαρκής κατάρτιση, ο επαγγελματικός προσανατολισμός και η επαγγελματική κατάρτιση, η απασχόληση, οι νέες τεχνολογίες, τα μέσα τεχνικής υποστήριξης και οι βάσεις δεδομένων, η αυτόνομη διαβίωση, η πρόσβαση σε πολιτιστικές, δημιουργικές, αθλητικές, ψυχαγωγικές και τουριστικές δραστηριότητες, οι οικογένειες, οι ηλικιωμένοι και η οικονομική, κοινωνική και νομική προστασία των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στο πλαίσιο του HELIOS II συνεχίστηκαν, εντάθηκαν και αναδιαρθρώθηκαν τρία αλληλένδετα σκέλη: η τεχνική συνεργασία, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο, το σύστημα Handynet και η διαβούλευση –οργάνωση διαβουλεύσεων. (Παπάνης, Γιαβρίμης, Βίκη, 2007)

Επίσης σημαντική ήταν η συμβολή της κοινοτικής πρωτοβουλίας HORIZON (1990 - 1994). Συγκεκριμένα, σχετικά με τα άτομα με ειδικές ανάγκες η πρωτοβουλία απέβλεπε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ατόμων αυτών, καθώς και των όρων πρόσβασης τους στην αγορά εργασίας, ιδιαίτερα μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης στις νέες τεχνολογίες, της προώθησης προγραμμάτων κατάρτισης από απόσταση και της προσαρμογής των υποδομών, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τους τις ειδικές ανάγκες των εν λόγω ατόμων. Στο πλαίσιο των δράσεων της πρωτοβουλίας προβλεπόταν η διεθνική συνεργασία για την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ κέντρων που βρίσκονταν σε αναπτυγμένες ως προς τις υπηρεσίες αποκατάστασης περιοχές και κέντρων που βρίσκονταν σε λιγότερο

αναπτυγμένες περιοχές. Με τον τρόπο αυτό δραστηριοποιήθηκαν δεκάδες φορείς που υλοποίησαν προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες και ενεργοποιήθηκαν αρκετοί φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης προς αυτή την κατεύθυνση.

Στη συνέχεια, το HORIZON εντάχθηκε ως άξονας της κοινοτικής πρωτοβουλίας για την απασχόληση, με δύο φάσεις υλοποίησης:

Α΄φάση 1995-1997

Β΄φάση 1997-1999

Στόχος ήταν η βελτίωση της απασχολησιμότητας των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και των όρων και συνθηκών εργασίας τους. Αυτό επιδιώχθηκε μέσω της υιοθέτησης της προσωποκεντρικής προσέγγισης, στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των υποστηρικτικών υπηρεσιών για τα άτομα αυτά, δίνοντας δηλαδή βάση στην ατομικότητα, καθώς και στην ιδιαίτερη αντιμετώπιση που απαιτεί η κάθε αναπηρία. Το συγκεκριμένο στοιχείο αποτέλεσε και την πρωτοτυπία των δράσεων του όλου άξονα. Εξάλλου έμφαση δόθηκε στη συμμετοχή των ίδιων των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση κάθε δραστηριότητας σχετικής με το στόχο του άξονα αλλά και γενικότερα με την κοινωνική ενσωμάτωση τους. Επιδιώχθηκε, ακόμη, η ευαισθητοποίηση και η ενημέρωση της κοινής γνώμης και, ιδιαίτερα των τοπικών φορέων και των εργοδοτών για τα άτομα αυτά και τις δυνατότητες τους, που -ας περισσότερες φορές είναι πολύ μεγαλύτερες από ό,τι φαντάζονται. Τέλος, αναγνωρίστηκε η σημαντικότητα των υποστηρικτικών υπηρεσιών, π.χ. της επαγγελματικής συμβουλευτικής, παράλληλα με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή προγραμμάτων κατάρτισης και νέων δομών εργασίας για τα συγκεκριμένα άτομα. Εξίσου σημαντική κρίθηκε και η συμβολή των νέων τεχνολογιών για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και. εργασίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες (τηλε-εργασία, τηλε - εκπαίδευση, προσβασιμότητα χώρων κ.λπ.). (Παπάνης, κ.ά ,2007)

Επιπλέον, στα προγράμματα ΣΩΚΡΑΤΗΣ (1995-1999) και ΛΕΟΝΑΡΝΤΟ (1995-1999) υπήρχαν ειδικές αναφορές στα άτομα με ειδικές ανάγκες, υπό την έννοια της προώθησης της ισότητας των ευκαιριών για την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, καθώς της ενθάρρυνσης της συμμετοχής αυτών των ατόμων στις δράσεις των συγκεκριμένων προγραμμάτων.

Σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη ένα ευρύτατο πρόγραμμα χρηματοδότησης δράσεων που σχετίζονται με την Ειδική Αγωγή και πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής

Επαγγελματικής Κατάρτισης), με τη χρηματοδότηση του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Ενδεικτικά αναφέρονται: Χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής, Επιμόρφωση Στελεχών της Εκπαίδευσης, Τράπεζα Πληροφοριών για την Ειδική Αγωγή, Υποδομές-Εξοπλισμοί για εξυπηρέτηση Ατόμων Ειδικών Κατηγοριών, Εκπαίδευση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες κ.λπ. (Παπάνης κ.ά ,2007)

4.5.2 Ευρωπαϊκό δίκτυο κέντρων Workable

Τα άτομα με αναπηρία όπως είδαμε και παραπάνω από τα επίσημα στατιστικά της Eurostat 2014, βρίσκονται συχνά έξω από την αγορά εργασίας. Συνήθως, ο αποκλεισμός αυτός οφείλεται στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα και όχι τόσο στις φυσικές μειονεξίες των ατόμων με αναπηρίες. Σε μια εποχή που δίνεται τόσο σημασία στην εξωτερική εμφάνιση, ένα άτομο με κάποια μορφή αναπηρίας θεωρείται ότι μπορεί να δυσαρεστεί τους υπολοίπους εργαζομένους της επιχείρησης, καθώς και τους πελάτες της.

Η ευρωπαϊκή ένωση, πέρα από τα κοινοτικά προγράμματα όπως το Helios II, το οποίο και παρουσιάστηκε παραπάνω, για την ομαλότερη ένταξη των ατόμων με αναπηρία, ίδρυσε και το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κέντρων Workable (Workable Centre Network-Europe ή χάριν συντομίας, WCN-Europe), ιδρύθηκε από έξι κράτη - μέλη το 1995, και τα τρία πρώτα χρόνια χρηματοδοτήθηκε από το κοινοτικό πρόγραμμα Leonardo da Vinci. Στόχος του δικτύου ήταν να προσφέρει στους φοιτητές/πτυχιούχους με αναπηρίες τη δυνατότητα να απευθύνονται σε ένα υποστηρικτικό κέντρο που θα τους βοηθούσε να βρουν δουλειά και να αποκτήσουν επαγγελματική εμπειρία. Ο λόγος ήταν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να επιτύχουν στην αγορά εργασίας απ' ότι η μη ανάπηροι συνομήλικοί τους, πράγμα που πρακτικά σημαίνει ότι υπάρχει ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός πτυχιούχων με αναπηρίες χωρίς δουλειά. (Ζώνιου-Σιδέρη Α. 2012)

Όπως αναφέρθηκε το πρόγραμμα Workable, ασχολήθηκε με την μετάβαση των φοιτητών με αναπηρίες από την ολοκλήρωση της φοίτησής τους στην αγορά εργασίας. Σκοπό έχει να ενισχύσει την αυτοπεποίθησή τους, την αυτογνωσία τους και τις πρακτικές τους δεξιότητες στην αναζήτηση εργασίας. Το Δίκτυο

λειτουργήσε κατά την τριετία 1996-1999 , με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι χώρες- μέλη που συμμετείχαν ήταν, με αλφαβητική σειρά, οι ακόλουθες: Αυστρία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία και Ολλανδία. Η αίτηση ξεκίνησε από το Workable, έναν εθελοντικό βρετανικό φορέα που ιδρύθηκε το 1990 και έχει έδρα το Λονδίνο, ο οποίος εργάζεται με στόχο τη διεύρυνση των ευκαιριών απασχόλησης για φοιτητές, πτυχιούχους και άλλους που λόγω της αναπηρίας τους αδυνατούν να βρουν απασχόληση στην αγορά εργασίας. Ο φορέας αυτός έχει ως στόχο, όπως αναφέρει η Ζώνιου- Σιδέρη

- να πείσει τους εργοδότες να αναγνωρίσουν ότι οι συνάνθρωποί μας με αναπηρίες είναι εξίσου ή και περισσότερο ικανοί, έμπιστοι και υπεύθυνοι από τους μη αναπήρους εργαζομένους και ότι οι επιχειρήσεις που έχουν μια θετική προσέγγιση στην πρόσληψη αναπήρων ατόμων σταδιακά ξεπερνούν τους ανταγωνιστές τους

- να κάνει γνωστή την ύπαρξή του στα πανεπιστήμια και να προτείνει σε αυτά να ενθαρρύνουν τους φοιτητές με αναπηρίες να επικοινωνούν με τον φορέα, για να βοηθηθούν στην σταδιοδρομία τους.

- να πείσουν την κυβέρνηση να διαθέτει περισσότερα χρήματα για τις ανάγκες των αναπήρων που ζητούν εργασία και να πείσει τους ίδιους να αλλάξουν προς το καλύτερο.

Σε κάθε χώρα, το συντονισμό του δικτύου ανέλαβε ένας ειδικός σύμβουλος εξοικειωμένος σε θέματα επαγγελματικής συμβουλευτικής ατόμων με ειδικές ανάγκες. Η χώρα μας εντάχθηκε στο δίκτυο μέσω του Συμβουλευτικού Κέντρου Φοιτητών του Τομέα Ψυχολογίας του πανεπιστημίου Αθηνών, με διευθύντρια την κ. Αναστασία Καλαντζή-Αζίζι, καθηγήτρια ψυχολογίας και συντονίστρια την ίδια.(Ζώνιου-Σιδέρη, 2006) Οι κυριότεροι στόχοι ήταν:

- οι φοιτητές και πτυχιούχοι με αναπηρία συμμετείχαν σε εργαστήρια για την εκμάθηση σύνταξης βιογραφικού και συνοδευτικής επιστολής

- διαρκής στήριξη των φοιτητών και των εργοδοτών, καθώς επίσης και των υπόλοιπων εργαζομένων για την αποφυγή οποιονδήποτε προβλημάτων.

- οργάνωση ημερίδων ευαισθητοποίησης των εργοδοτών για την πρόσληψη ατόμων με αναπηρία.

Σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα περιελάμβανε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση γινόταν η προετοιμασία για την αγορά εργασίας, μέσω διερεύνησης του εαυτού,

των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των φοιτητών. Στη δεύτερη φάση μέσω μια διερεύνησης της αγοράς εργασίας, έγιναν και οι δοκιμαστικές τοποθετήσεις σε διάφορους φορείς απασχόλησης. Οι επιχειρήσεις οι οποίες συμμετείχαν στο πρόγραμμα και προσέφεραν θέσεις δοκιμαστικής απασχόλησης ήταν ο Ο.Τ.Ε, η Midland Bank, Mega Channel, η Zeneca Hellas Α.Ε και η Κουγιούφας Α.Ε.

Οι εργοδότες στις αναφορές και τις αξιολογήσεις τους τόνισαν ιδιαίτερα την προθυμία που κατέβαλαν οι φοιτητές να εργασθούν αποδοτικά, τις υψηλές τους ικανότητες και το όφελος που είχε η εκάστοτε επιχείρηση, καθώς οι εργαζόμενοι κατάφεραν να ξεπεράσουν τις προκαταλήψεις τους. Η αιτία που όπως αναφέρεται δεν οδήγησε και στην ανανέωση των συμβάσεων ήταν η έλλειψη δεξιοτήτων ηλεκτρονικών υπολογιστών και γνώσης αγγλικών.

Από την άλλη πλευρά, οι φοιτητές ανέφεραν ως πολύ χρήσιμη αυτή την εργασιακή τους εμπειρία, καθώς αυξήθηκε η αυτοεκτίμησή τους και οι κοινωνικές τους δεξιότητες.

4.6 Προοπτική απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, πέρα από τα διάφορα κοινοτικά προγράμματα που εφαρμόζονται ανά διαστήματα για τα άτομα με αναπηρία, βασικός φορέας ευρέσεως εργασίας είναι ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού(ΟΑΕΔ) .Ο ΟΑΕΔ για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία υλοποιεί προγράμματα επιδότησης νέων θέσεων εργασίας, καθώς επίσης και συνοδευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα από το 2008, επιχορηγούνται οι εργοδότες για την πρόσληψη ατόμων με αναπηρία 18-65 ετών. Ο εργοδότης επιδοτείται με 22 ευρώ την ημέρα για κάθε προσλαμβανόμενο, για διάστημα 36 μηνών , με την υποχρέωση να απασχολήσει το άτομο μετά το πέρας των 36 μηνών και άλλους 12 μήνες χωρίς επιχορήγηση. Επιπλέον ο ΟΑΕΔ, ενθαρρύνει και προωθεί την ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στα εκπαιδευτικά προγράμματα μαθητείας και συνεχιζόμενης κατάρτισης, που υλοποιεί, όταν η αναπηρία τους το επιτρέπει. Για τον λόγο αυτό υπάρχει πρόβλεψη, ώστε το 10% των εκπαιδευόμενων που εισάγονται κάθε χρόνο στις Σχολές του ΟΑΕΔ, καλύπτονται από άτομα με αναπηρία. (Παπάνης, κ.ά , 2007). Πρόσφατα μάλιστα , (Ιανουάριος 2016) στα προγράμματα κοινωφελούς 5 μήνης απασχόλησης, τα άτομα με αναπηρία, είχαν

μία επιπλέον μοριοδότηση για την πρόσληψή τους σε δήμους. (Βλ. σχετική πηγή)

Παρά τις δυνατότητες που δίνει ο ΟΑΕΔ, για απασχόληση των ατόμων με αναπηρία, η ανεργία μαστίζει τα άτομα αυτά. Η ανταπόκριση των εταιρειών να υλοποιήσουν κάποιο από τα παραπάνω προγράμματα είναι πολύ μικρή και περιορίζεται μόνο στα πλαίσια της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης. Τα άτομα με αναπηρία, πέρα από την μειωμένη πρόθεση των εργοδοτών, έχουν να αντιμετωπίσουν και το φυσικό περιβάλλον, καθώς σε πολλές περιπτώσεις είναι απαραίτητη μια σχετική υποδομή για την καλύτερη πρόσβαση, καθώς επίσης και η χρήση νέων τεχνολογιών, κάτι που είναι αρκετά δαπανηρό για έναν εργοδότη.

Επομένως τα περισσότερα άτομα με αναπηρία πάνω από 67%, που εργάζονται, απασχολούνται αυτή την στιγμή σε φορείς του δημοσίου τομέα, καθώς κάνουν χρήση μιας επιπλέον μοριοδότησης για την εισαγωγή τους στο δημόσιο.

4.7.1 Η πρόσβαση για τα άτομα με αναπηρία

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι τρεις βασικοί πυλώνες που στηρίζονται όλοι οι φορείς για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία, είναι η εκπαίδευση η εργασία, καθώς επίσης και η πρόσβαση ή αλλιώς η υποδομή. Ο όρος υποδομή, είναι ένας πολυσύνθετος όρος που δεν περιλαμβάνει μόνο τη χωροταξική έννοια, αλλά και νέες τεχνολογίες, που με την χρήση τους τα άτομα με αναπηρία μπορούν να ενταχθούν ομαλά σε μια κοινωνία. Σύμφωνα με τους πρότυπους κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε) για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρίες ο όρος «πρόσβαση» αναλύεται σε πρόσβαση στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον και πρόσβαση στην πληροφόρηση και την επικοινωνία. (Τζέμος, 2012). Η πρόσβαση αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό του δομημένου περιβάλλοντος. Χάρη στην ιδιότητα αυτή οι άνθρωποι μπορούν να έχουν τις υποδομές και επομένως να χρησιμοποιούν κτίρια και χώρους, είναι ένας θεμελιώδης ποιοτικός παράγοντας που απευθύνεται σε όλα τα άτομα ανεξαρτήτως ηλικίας, σωματικής και νοητικής διάπλασης, θρησκείας και προέλευσης. Η Ευρωπαϊκή ένωση στο κείμενο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων που επεξεργάστηκαν στη Νίκαια τον Δεκέμβριο του 2000, πρόβλεψε στο άρθρο 26 «Ένταξη των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και συμμετοχή». Εάν και ο Χάρτης των Θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν είχε

υποχρεωτικό χαρακτήρα εφαρμογής, τα περισσότερα κράτη τον εφάρμοσαν σε μικρότερο ή και σε μεγαλύτερο βαθμό.

4.7.2 Ελληνικό κράτος και προσβασιμότητα

Η ελληνική πολιτεία θέλοντας να βελτιώσει την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία και την ομαλότερη ένταξή τους στην κοινωνία αποδέχθηκε με τον νόμο 2430/1996 τους Πρότυπους Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία. Στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 2001, αποτυπώνεται αυτή η πρόθεση, καθώς στο άρθρο 21 (παρ. 6) αναφέρεται η πολιτική, κοινωνική και οικονομική αυτονομία τους. (Τζέμος, 2012)

Όπως αναφέρεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την κοινωνική ένταξη 2005-2006, η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον έχει βελτιωθεί αρκετά, χωρίς όμως να αγγίζει τις προδιαγραφές ευρωπαϊκών χωρών του εξωτερικού. Σήμερα σε σύνολο 190 κρατικών μουσείων, τα 34% είναι προσβάσιμα, εκ των οποίων το 14% έγινε προσβάσιμο μόλις το 2003, ωστόσο σε όλα τα νέα μουσεία λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα για την διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία και όχι μόνο. (Λεβέντη Α., κ.ά, 1990)

Από το 2006 και μετά βελτιώθηκε και κατά πολύ η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία και στα μέσα μαζικής μεταφοράς και ολοκληρώθηκε το πρόγραμμα αναβάθμισης των σταθμών του ΤΡΑΜ, του Προαστιακού σιδηρόδρομου και του ΗΣΑΠ. Παρόλα αυτά στην Ελλάδα σύμφωνα με την Έκθεση για τη πρόσβαση στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία:

- Ο αριθμός των προσβάσιμων κτιρίων είναι πολύ μικρός.
- Πολλά κτίρια (ασφαλιστικά ταμεία, γραφεία κοινωνικής πρόνοιας) δεν είναι προσβάσιμα, ιδιαίτερα για χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων.
- Τα περισσότερα προσβάσιμα κτίρια είναι στα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ σε ορισμένες πόλεις δεν υπάρχει ούτε ένα προσβάσιμο κτίριο.
- Σε πάρα πολύ λίγα κτίρια υπάρχουν ειδικοί χώροι υγιεινής και στάθμευσης για τα άτομα με κινητικές αναπηρίες.
- Οι περισσότεροι χώροι που έχουν προσβάσιμη κεντρική είσοδο με κάποια

ειδική ράμπα , δεν διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές στο εσωτερικό του κτιρίου (μικρές πόρτες, μικρός θάλαμος ανελκυστήρα, όπου υπάρχει), και έτσι τα άτομα με κινητικές αναπηρίες, μπορούν να εισέλθουν στο κτίριο, αλλά δεν μπορούν να μετακινηθούν στο εσωτερικό.

- Σε εθνικό επίπεδο, ένα μικρό ποσοστό 20-30% από τα πεζοδρόμια, τις πλατείες και τα πάρκα, είναι προσβάσιμα σε χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων (υπάρχουν κατάλληλα διαμορφωμένες ράμπες) .

- Ο αριθμός των φωτεινών σηματοδοτών στις διαβάσεις πεζών, που εκπέμπουν και ηχητικά σήματα για την ενημέρωση των τυφλών ατόμων και των ατόμων με προβλήματα όρασης, είναι πολύ μικρός (Αθήνα Σύνταγμα, Πατησίων, Ελευσίνα, Θεσσαλονίκη, Ξάνθη)

- Σύμφωνα με την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.Ε.Α), μόνο δέκα στα πενήντα ειδικά σχολεία (το 20%) στεγάζονται σε κατάλληλα κτίρια με προσβασιμότητα και επαρκείς χώρους. Από τα τμήματα ένταξης μόνο 98 στα 510 πληρούν αυτές τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις.

- Επιπλέον στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση παρατηρούνται ελλείψεις , οι οποίες αφορούν τις κτιριακές υποδομές, τις ειδικές βιβλιοθήκες και το εξειδικευμένο προσωπικό (Καλαντζή- Αζίζι, 2004)

Παρά τις όποιες προσπάθειες για βελτίωση των υποδομών, για την καλύτερη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία, η Ελλάδα βρίσκεται ακόμα στα σπάργανα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ιταλία, η Γερμανία, η Ολλανδία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Το γεγονός αυτό πιθανότητα να οφείλεται πέρα από τους εκάστοτε χειρισμούς της πολιτείας στην αντίληψη που έχει ακόμα η ελληνική κοινωνία για τα άτομα με αναπηρία.

ΜΕΡΟΣ ‘Β

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Η κοινωνιολογική έρευνα αποτελεί προσπάθεια αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας με την εφαρμογή συστηματικών μεθόδων συλλογής και ανάλυσης εμπειρικών στοιχείων. Αρχικό στάδιο κάθε έρευνας είναι η επιλογή της μεθόδου. Δύο από τις βασικότερες μεθόδους είναι η ποσοτική και η ποιοτική μέθοδος. Βασικός στόχος της κοινωνιολογικής έρευνας, ανεξάρτητα από τη μέθοδο που εφαρμόζεται, είναι η σύνδεση του εμπειρικού υλικού που συλλέγεται με τις θεωρητικές ιδέες και το κοινωνικό γίνεσθαι (Κυριαζή, 2009)

• ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σκοπός της ποσοτικής έρευνας είναι η εύρεση σχέσεων μεταξύ διαφόρων παραγόντων. Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους, μαθηματικά μοντέλα και αριθμητικά δεδομένα. Χρησιμοποιείται συνήθως αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων και επιδιώκεται γενίκευση σε ένα ευρύτερο πληθυσμό. Η συλλογή δεδομένων γίνεται με δομημένα πρωτόκολλα, όπως ερωτηματολόγια, κλίμακες και δοκίμια επιτευγμάτων. Η πιο διαδεδομένη μέθοδος ποσοτικής έρευνας είναι η δειγματοληπτική έρευνα με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Η δειγματοληπτική έρευνα δεν περιορίζεται μόνο στον επιστημονικό χώρο, αλλά χρησιμοποιείται από διοικητικούς οργανισμούς, εταιρείες σφυγμομέτρησης της κοινής γνώμης και άλλους φορείς που ενδιαφέρονται να διαπιστώσουν τα χαρακτηριστικά, τις απόψεις, τις στάσεις, καθώς και τις δραστηριότητες συγκεκριμένου πληθυσμού σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. (Κυριαζή, 2009)

• ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα, η οποία χρησιμοποιήθηκε και στην παρούσα εργασία, στοχεύει στην διερεύνηση και κατανόηση σε βάθος των κοινωνικών φαινομένων. Παρέχοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να αντλήσει πλούσιες πληροφορίες για το υπό εξέταση θέμα, η ποιοτική έρευνα αποτελεί την ενδεδειγμένη μεθοδολογία για να απαντηθούν τα ερωτήματα που σχετίζονται με το "Γιατί;" και το "Πώς;" των φαινομένων. Η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική μέθοδο. Στοχεύει περισσότερο στην ανάδυση νέων τυποποιήσεων και θεωρητικών μοντέλων παρά στην επαλήθευση υποθέσεων ή στη γενίκευση σε ένα μεγαλύτερο πληθυσμό. Το βασικό πλεονέκτημα των ποιοτικών μεθόδων που εξυπηρετεί αυτή την στόχευση είναι η ευελιξία που χαρακτηρίζει την ερευνητική διαδικασία.

Η ποιοτική έρευνα αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά και συμβολικά/ φαντασιακά δεδομένα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση. Η ποιοτική έρευνα διερευνά την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό (αξιακό και ιδεολογικό) πλαίσιο στο οποίο εγγράφεται. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων. (Παπαγεωργίου, 1998)

1.2 Επιλογή της μεθοδολογίας της έρευνας

Τόσο στην περίπτωση των ποιοτικών ερευνών, όσο και στην περίπτωση των ποσοτικών, η επιστημονική μέθοδος δεν είναι ένας τυφλοσούρτης, δεν είναι μια ρουτίνα. Οι ρουτίνες είναι εκ προοιμίου καθορισμένοι οδηγοί που προγραμματίζουν τη δράση. Ενώ, αντίθετα, η μέθοδος είναι κάτι που φανερώνεται στην πορεία, *«και αποτελεί βοήθημα στη στρατηγική (η οποία φυσικά περιλαμβάνει και ρουτίνες, [...] αλλά περιέχει και ανακαλύψεις και καινοτομίες)»*. Στόχος της

μεθόδου είναι να μας βοηθήσει να σκεφτούμε (από μόνοι μας), για να απαντήσουμε στην πολυπλοκότητα των προβλημάτων» (Μορέν, 2001, σελ.39).

Η επιλογή της μεθοδολογίας της έρευνας, έγκειται στο είδος του επιλεγμένου θέματος, τη θέση του ίδιου του ερευνητή και την διαντίδρασή του με το κοινωνικό γίγνεσθαι. Ωστόσο όλο και περισσότερο γίνεται φανερό ότι τα κοινωνικά φαινόμενα, πέρα από τους αριθμούς, απαιτούν και μια άλλη προσέγγιση, ποιοτικής φύσεως.(Λυδάκη, 2001). Η ποιοτική έρευνα βασίζεται σε ανοικτές, λεπτομερείς αναλύσεις λεκτικού, γραπτού ή οπτικού υλικού παρατήρησης, το οποίο δεν μετατρέπεται σε αριθμητικά δεδομένα. Μέσα σ' αυτό το υλικό γίνεται αναζήτηση νοήματος και κατανόησης, σε αντίθεση με τις περιγραφικές νομοτελειακές αρχές που αναζητούν οι ποσοτικές μέθοδοι (Strauss, 1987).

Η ποιοτική μέθοδος κρίθηκε και η καταλληλότερη για την συγκεκριμένη έρευνα με θέμα: «Τα άτομα με αναπηρία ηλικίας 18-30 ετών ,την εκπαίδευσή τους, την εργασία και τις κοινωνικές σχέσεις». Η επιλογή της συγκεκριμένης μεθόδου ήταν μονόδρομος, καθώς συγκεντρωθήκαμε σε λίγες περιπτώσεις του υπό έρευνα φαινομένου, έτσι ώστε να επιτευχθεί σε βάθος ανάλυση των υποκειμένων. (Κυριαζή, 2009: 249)

Σημαίνοντα στοιχεία, που χαρακτηρίζουν τη ποιοτική μέθοδο είναι ότι έχουν μία φυσιολογική ροή και κατά ένα μεγάλο βαθμό, δεν είναι κατευθυνόμενες από τον ερευνητή. Ο ερευνητής έτσι μπορεί να διεισδύσει στη προσωπικότητα των υποκειμένων και να κατανοήσει τις κοινωνικές επιρροές που τα υποκείμενα έχουν δεχτεί. (Παπαγεωργίου, 1998)

Στη παρούσα έρευνα ως κύρια μεθοδολογικά εργαλεία αναδείχθηκαν οι συνεντεύξεις σε βάθος και συγκεκριμένα το είδος των μη δομημένων συνεντεύξεων, έλαβε χώρα δηλαδή μια συζήτηση που κατά μία βάση ήταν ελεύθερη με μη κατευθυνόμενες ερωτήσεις που στην ουσία ήταν κατευθυνόμενες. Είναι ερωτήσεις μαιευτικού τύπου , οι οποίες προϋποθέτουν συστοιχία σκέψεων και συναισθημάτων, διυποκειμενικότητα, αμοιβαία αναγνώριση και αλληλεπίδραση .(Λυδάκη, 2001: 201-202). Μεγαλύτερη αξία έχει η αναγνώριση του «άλλου» και οι απαντήσεις σε ερωτήματα τα οποία δεν έχουν τεθεί, κουβέντες κοινότοπες, σιωπές, παύσεις ακόμα και τα ψέματα του συνομιλητή.

2. Η ΕΡΕΥΝΑ

2.1 Εισαγωγή

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει κατά πόσο τα άτομα με αναπηρία, μπορούν να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία, να παράγουν έργο και να αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, παρά την οποιαδήποτε σωματική «ατέλεια». Η έρευνα όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πραγματοποιήθηκε με την ποιοτική μέθοδο και συγκεκριμένα με μη δομημένες συνεντεύξεις. Ο χρόνος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν από τον Μάιο ως και τον Σεπτέμβρη του 2015. Το δείγμα αποτέλεσαν 9 άτομα 5 γυναίκες και 4 άντρες ηλικίας 18 ως 30 ετών με κινητική αναπηρία και μιας μητέρας ανάπηρου τέκνου της οποίας και η συνέντευξη θα παρουσιαστεί στο παράρτημα. Το πεδίο, ο χώρος διεξαγωγής των συνεντεύξεων αποτέλεσαν χώροι μαζικής εστίασης, ο αίθριος χώρος του Παντείου, καθώς επίσης και η οικία των συνεντευξιζόμενων, στις περιπτώσεις που η μετακίνηση ήταν δύσκολη. Γνωστοποιήθηκε στους ερωτώμενους, ότι οι συνεντεύξεις πραγματοποιούνται καθαρά για επιστημονικό σκοπό, ενώ θα τηρηθεί απόλυτη εχεμύθεια και ανωνυμία. Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε μαγνητόφωνο, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στις σιωπές και τις παύσεις, ενώ παράλληλα κρατούνταν και σημειώσεις.

2.2 Οι δυσκολίες της έρευνας

Η μεγαλύτερη δυσκολία υπήρξε στην εξεύρεση του δείγματος. Ο αρχικός τρόπος εξεύρεσης δείγματος ήταν να αποσταλούν μαζικά email, σε διάφορες οργανώσεις για άτομα με αναπηρία, με το στόχο και τον σκοπό της έρευνας. Ωστόσο δεν λήφθηκε κάποια θετική απάντηση και αναζητήθηκε δίοδος σε κάποιο πρόσωπο κλειδί. Το πρόσωπο κλειδί υπήρξε ένας φυσικοθεραπευτής, προπονητής σε ομάδα θεραπευτικής κολύμβησης για άτομα με κινητικές αναπηρίες, ο οποίος και βοήθησε στην εύρεση του μεγαλύτερου δείγματος.

Ορισμένα από τα άτομα του δείγματος μας αρχικά διακατέχονταν από ένα αίσθημα καχυποψίας, καθ' ότι δεν ήταν σίγουροι/ες για το αν θα αποκαλυπτόταν η

ταυτότητα τους, για τη δημοσιοποίηση της έρευνας και τα ονόματα τους σε αυτήν και άλλα συναφή ζητήματα.

Οι περισσότεροι από τη στιγμή που ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας και όλες τις λεπτομέρειες, καθώς και για το γεγονός ότι τα προσωπικά τους στοιχεία δεν θα δημοσιοποιούνταν, ήταν περισσότερο δεκτικοί και διαλλακτικοί στο να συμμετάσχουν στην έρευνα και να μοιραστούν τα βιώματα και τις απόψεις τους μαζί μας.

Τέλος, κατά τη διεξαγωγή συνέντευξης σε ορισμένα άτομα χρειάστηκε περαιτέρω προσπάθεια ούτως ώστε να ανοιχθούν και να αναπτύξουν τις απόψεις τους πάνω σε ορισμένα ζητήματα ή αντίθετα υπήρξαν και περιπτώσεις κατά τις οποίες άτομα επεκτείνονταν και ξέφευγαν εννοιολογικά από το ζητούμενο θέμα οπότε και έπρεπε να τους επαναφέρουμε στο προς ανάπτυξη θέμα.

2.3 Οι συνεντεύξεις

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με μη δομημένες ερωτήσεις, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτά που νοούνται, αλλά κυρίως σε εκείνα που υπονοούνται. Το ζητούμενο ήταν η κατανόηση και η ερμηνεία του λόγου, καθώς και της μη λεκτικής επικοινωνίας. Υπήρχε ένας αρχικός σχεδιασμός των ερωτήσεων πάνω στη θεματολογία που θέλαμε να καλυφθεί, ωστόσο τα υποκείμενα απαντούσαν ανοιχτά χωρίς περιορισμούς. Στην εξαγωγή των συμπερασμάτων βασική παράμετρος ήταν η ερμηνεία της πραγματικότητας από τους ίδιους. Υπήρξε λοιπόν ένας αρχικός σχεδιασμός των ερωτήσεων στις εξής θεματικές ενότητες :

- Οικογένεια
- Εκπαίδευση
- Εργασιακή απασχόληση
- Κοινωνικές σχέσεις

Ωστόσο η πορεία του λόγου στις περισσότερες περιπτώσεις ανέδειξε και άλλες δύο κατηγορίες: Το κράτος πρόνοιας και την περίθαλψη των ατόμων με κινητική αναπηρία, καθώς επίσης και τον βαθμό που νιώθουν τα άτομα με αναπηρία, ότι έχουν ενταχθεί στην κοινωνία. Τα στοιχεία αυτά κατηγοριοποιήθηκαν σε θεματικές αναλυτικές κατηγορίες με βάση την ηλικία, το φύλο, τη στάση της

οικογένειας απέναντι στην αναπηρία τους,(θετική, αρνητική, ουδέτερη), την πρόσβαση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία(κανονική φοίτηση, ελλιπής φοίτηση) την ύπαρξη ή όχι εργασιακής εμπειρίας, την ύπαρξη ή όχι κοινωνικών σχέσεων, την στάση τους απέναντι στην περίθαλψη που τους παρέχεται από το κράτος(θετική, αρνητική, ουδέτερη) και αν νιώθουν ότι έχουν ενσωματωθεί. Τα πρώτα στοιχεία τω ερωτωμένων παρατίθεται παρακάτω ενώ στην συνέχεια θα ακολουθήσει η ανάλυση των εννοιολογικών κατηγοριών.

Προφίλ των ερωτωμένων

ΟΝΟΜΑ	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
Βαγγέλης	19 Ετών	Φοιτητής
Αντώνης	30 Ετών	Ιδιωτικός Υπάλληλος
Γιώργος	22 Ετών	Φοιτητής
Αλέξανδρος	25 Ετών	Άνεργος
Σταυρούλα	19 Ετών	Φοιτήτρια
Σοφία	19 Ετών	Φοιτήτρια
Χριστίνα	30 Ετών	Φοιτήτρια μεταπτυχιακού
Μαρία	22 Ετών	Φοιτήτρια
Βασιλική	22 Ετών	Φοιτήτρια

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

3.1 Στάση της οικογένειας απέναντι στην αναπηρία

Η πρώτη κατηγορία αφορά την οικογένεια των ατόμων με κινητικές αναπηρίες, την εκάστοτε στάση της απέναντι στην αναπηρία(υποστηρικτική, μη υποστηρικτική) και κατά πόσο μια οικογένεια είναι εν τέλει και το θεμέλιο για την ένταξη ενός ανάπηρου τέκνου στην κοινωνία. Από το δείγμα των εννέα ατόμων προκύπτει ότι οι 7, θεωρούν την οικογένεια στήριγμα, άλλοτε με σχέση αναγκαστικής εξάρτησης και άλλοτε με μια σχετική αυτονομία, ωστόσο για δύο άτομα από το δείγμα η στάση της οικογένειας είναι μάλλον ουδέτερη απέναντι στην αναπηρία τους.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω στο θεωρητικό υπόβαθρο, η μητέρα είναι παραδοσιακά το βασικό άτομο για το παιδί, αυτή που θα «περπατήσει» την αναπηρία κάτι που φαίνεται έντονα και στα λεγόμενα των ερωτώμενων:

« Η μετάβαση στη φοιτητική ζωή ήταν κάτι δύσκολο ομολογώ. Έπρεπε να μετακομίσω από μια επαρχιακή πόλη στην Αθήνα και δυστυχώς αυτό δεν θα το έκανα μόνος μου. Πέρα από τη δικιά μου ζωή, άλλαξε και η ζωή της μητέρας μου, η οποία έπρεπε να έρθει μαζί μου για να με βοηθήσει.» Γιώργος, 22 ετών

«Η μαμά μου ένιωθε πολύ ενοχικά στην αρχή. Θεωρούσε ότι αυτή έφταιγε, αλλά μετά το διαχειρίστηκε, άλλωστε έπρεπε να γίνει δυνατή για εμένα.» Σταυρούλα, 19 ετών

«Δεν αντιλαμβάνεσαι από την αρχή την αναπηρία σου, στην ηλικία του δημοτικού, αρχίζουν και γεννούνται ερωτήματα, για το πως σε αντιλαμβάνεται ο έξω κόσμος, ακόμα και οι ίδιοι οι γονείς σου. Και μετά σιγά σιγά, συνειδητοποιείς ότι αυτές είναι οι διαφορές μου, αλλά αυτές τις διαφορές μπορώ να τις καλλιεργήσω και έτσι να τις μικρύνω, δεν θα τις εξαλείψω ποτέ, αλλά μπορώ να τις ελαχιστοποιήσω σε τέτοιο βαθμό που θα φαίνονται μηδαμινές. Και όλο αυτό το σκεπτικό, μου καλλιεργήθηκε από την στάση των γονιών μου και κυρίως της μητέρας μου». Χριστίνα, 30 ετών

«Δεν συνάντησα ιδιαίτερα προβλήματα στο σχολείο. Ίσως στο δημοτικό, αλλά εκεί είχα και τη μητέρα μου συνοδό, που με προστάτευε, γιατί μερικές φορές τα

σχολεία είναι περίεργα, στο γυμνάσιο και στο λύκειο τα παιδιά είναι πιο μεγάλα και συνειδητοποιημένα». Βαγγέλης, 19 ετών

«Με βοήθησαν πολύ και οι γονείς μου με το θέμα της αναπηρίας μου, εγώ ήμουν ένα παιδί και δεν μπορούσα να αντιληφθώ γιατί δεν περπατάω... Η μαμά μου ήταν παρούσα σε κάθε δυσκολία, καταλάβαινα ότι στεναχωριόταν πολλές φορές, αλλά πάντα το έκρυβε με θεατρικό τρόπο, δεν ξέρω ίσως ώρες ώρες ένιωθε και ενοχικά απέναντι μου». Αλέξανδρος, 25 ετών.

Οι παραπάνω αναφορές προέρχονται από αποσπάσματα των συνεντεύξεων των ατόμων με κινητικές αναπηρίες, οι αναπηρίες των συγκεκριμένων ατόμων είναι εκ γενετής, οπότε και η οικογένεια είχε χρόνο να επεξεργαστεί την αναπηρία, να απαλλαχτεί από τις στερεοτυπικές προκαταλήψεις και να αποδεχτεί σε ένα βαθμό την διαφορετικότητα του τέκνου. Αναδεικνύεται στις οικογένειες αυτές η θέση της μητέρας που είναι κυρίαρχη, είναι αυτή που συνήθως επωμίζεται την φροντίδα του ανάπηρου τέκνου και στέκεται υποστηρικτικός παράγοντας στην εξέλιξή του. Ωστόσο από τα λεγόμενα της Σταυρούλα καθώς επίσης και του Βασίλη, επιβεβαιώνεται η θεωρία για το έντονο ενοχικό σύνδρομο της μητέρας, καθώς πληγώνεται έντονα το ναρκισσιστικό εγώ της. Στις συνεντεύξεις, η αναφορά στη θέση του πατέρα είναι σχεδόν ανύπαρκτη, κάτι που ίσως δικαιολογεί και την έλλειψη βιβλιογραφίας που αντιμετωπίσαμε σχετικά με αυτό το θέμα. Ο πατέρας είναι ο αόρατος ήρωας, καθώς όπως αντιλαμβανόμαστε η μητέρα αρχίζει να λειτουργεί υπερπροστατευτικά προς το ανάπηρο τέκνο, εφαρμόζοντας άλλοτε διαπαιδαγωγική συμπεριφορά και άλλοτε όχι. Επιπλέον, επιβεβαιώνεται η θεωρία της Ναζίρη (2001) που υποστηρίζει, ότι ο πατέρας του ανάπηρου τέκνου, κρατά μια ουδέτερη στάση στην ανατροφή του, όταν η αναπηρία είναι εμφανής. Η θέληση για ένα δεύτερο υγιές τέκνο είναι πάντα ισχυρή, χωρίς όμως να ξεπερνιέται ο φόβος για ένα δεύτερο ανάπηρο τέκνο. (Jansen 1975), κάτι που επιβεβαιώνεται και από τα λεγόμενα της Σταυρούλας

«Δυστυχώς όχι, δεν έχω αδέρφια, εάν και το ήθελα πολύ, η μαμά μου φοβήθηκε να κάνει δεύτερο παιδί. Ήταν πολύ μικρή όταν γεννήθηκα, μόλις 18 χρονών και είχε αγώνα μπροστά της και πολύ κόπο για να με κάνει εμένα, όπως είμαι τώρα, να μπορώ να περπατάω έστω και έτσι, επομένως μάλλον δεν είχε και χρόνο.» Σταυρούλα, 19 ετών

Τα δύο άτομα του δείγματος που μάλλον είχαν μια ουδέτερη στάση από την οικογένεια τους σχετικά με την αναπηρία τους, είναι άτομα με επίκτητη κινητική

αναπηρία. Οι οικογένειες δεν είχαν το χρόνο να αποδεχτούν την αναπηρία, ειδικά όταν έχουν ζήσει και έχουν κάνει όνειρα και σχέδια για το παιδί τους σε διαφορετικό πλαίσιο.

«Οι γονείς μου ακόμα και τώρα παίρνουν αυτό το μίζερο ύφος του τύπου: τι έπαθε το κακόμοιρο, γαμώτο..... Τώρα τελευταία που πλέον έχω ανεξαρτητοποιηθεί, έχουν αλλάξει σκεπτικό. Δεν είναι ότι καλύτερο για ένα γονιό να βλέπει το παιδί του όρθιο και μετά καθηλωμένο.» Αντώνης, 30 ετών

«Δεν ξέρω... από τότε που μάθαμε για την σκλήρυνση κατά πλάκας οι γονείς μου νομίζουν ότι τελείωσα... Πάει η Μαρία...Δεν θα κάνει οικογένεια, παιδιά, δεν θα βρει ποτέ δουλειά... Δεν ξέρω ίσως και να έχουν και δίκιο...» Μαρία, 22 ετών .

Στις περιπτώσεις αυτές διαπιστώνουμε ότι ένα άτομο του οικείου περιβάλλοντος είναι πιο δύσκολο να αντιληφθεί την αναπηρία όταν αυτή είναι επίκτητη (Allen και Pearson, 1928). Επομένως και η οικογένεια σε αυτές τις περιπτώσεις θέλει χρόνο για να αποβάλλει το στερεοτυπικό, να αποδεχτεί την αναπηρία και να σταθεί ως υποστηρικτικός παράγοντας στα ανάπηρα τέκνα.

3.2 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία

Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό πυλώνα για τα άτομα με αναπηρία. Πέρα από την δυνατότητα να πάρουν μέρος στην εκπαιδευτική διαδικασία, καταρρίπτοντας έτσι τα στερεότυπα, δίνονται και στα άτομα με αναπηρία τα εφόδια για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που θα συναντήσουν και να υλοποιηθεί ο σκοπός της ένταξης που είναι :κάθε άνθρωπος να αναγνωρίζεται και να μαθαίνει σαν ένα ολοκληρωμένο άτομο, έτσι ώστε να συμμετέχει ισότιμα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια, και μετά την ψήφιση του σχετικού νόμου για την ειδική αγωγή το 1980, η εκπαιδευτική διαδικασία για τα άτομα με αναπηρία έχει αλλάξει αρκετά στην Ελλάδα, χωρίς όμως να έχει φτάσει τα επίπεδα του εξωτερικού. Η κοινή κατεύθυνση και η πρόθεση της ελληνικής κοινωνίας να μετατρέψει το γενικό σχολείο σε σχολείο για όλα τα παιδιά, απέδωσε εν μέρει καθώς όλο και περισσότερα άτομα συνεχίζουν στη τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο σημείο αυτό θα εξεταστούν τα λεγόμενα του δείγματος ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία. Από τα 9 άτομα οι 8 έχουν συνεχίσει τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και μάλιστα ένα άτομο από τα 8, ειδικεύεται και σε

μεταπτυχιακό επίπεδο. Επίσης θα εξεταστεί σε τι είδους σχολεία φοίτησαν στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς επίσης και την εμπειρία τους εκεί.

«Εγώ πάντα θεωρούσα και θεωρώ τον εαυτό μου κανονικό και φυσιολογικό. Φαντάσου ότι όταν πήγα δημοτικό σχολείο στο ειδικό σχολείο της Ε.ΛΕ.ΠΑΠ, τρόμαξα όταν είδα έξω τα αμαξίδια, δεν είχα συνηθίσει. Μετά πήγα σε δημόσιο δημοτικό σχολείο. Στην αρχή ήταν πολύ, όμορφα, μέχρι την Τρίτη δημοτικού δηλαδή έκανα παρέες, είχα κάποιες φίλες. Μετά άλλαξα δάσκαλο, ο οποίος δάσκαλος ήταν λίγο παλιομοδίτης, λίγο αυστηρός να το πω, λίγο ρατσιστής να το πω ...θα το πω ρατσιστή». ,Σοφία, 19 ετών

«Πήγα δημοτικό σε κανονικό σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο δυστυχώς πήγα σε ειδικό σχολείο για άτομα με κινητικές αναπηρίες, για να ξεκουράσω τη μητέρα μου και να μπορεί να με βοηθήσει στο πανεπιστήμιο. Το δημοτικό είχε κάποιες δυσκολίες, κυρίως αφελείς ερωτήσεις από τους συμμαθητές, του τύπου: γιατί είναι έτσι το χέρι σου, γιατί κάθεσαι στο αμαξίδιο, αλλά οι απαντήσεις ήταν δεδομένες για εμένα, κατανοούσα πως και εγώ τις ίδιες απορίες θα είχα και αφού το ξεπεράσαμε αυτό, είχαμε μία πολύ σωστή ενσωμάτωση και ένταξη. Στα ειδικά σχολεία στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο θα σου πω ότι ήταν απλά χάλια, χάλια...Δεν ενσωματώθηκα, παρά μόνο σε εξαιρέσεις, μετρημένες στα δάκτυλα τους ενός χεριού. Δεν μπορούσα να επικοινωνήσω».Χριστίνα 30 ετών

«Όμορφα θα έλεγα, με δυσκολίες, αλλά όμορφα. Δεν έπαιξα ποτέ μπάλα, αλλά έκανα άλλα πράγματα. Μεγάλωσα σε μια μικρή επαρχιακή πόλη, οπότε δεν είχα να δίνω εξηγήσεις κάθε μέρα, σχετικά με την αναπηρία μου. Ο κύκλος ήταν μικρός, οπότε ήξερε. Σχολείο πήγα εκεί δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο, όχι σε ειδικό σχολείο. Στην αρχή ήταν δύσκολα, αλλά μετά ομαλοποιήθηκαν τα πράγματα, τα παιδιά είναι σκληρά, αλλά είναι τα μόνα που μπορούν εύκολα να κατανοήσουν τη διαφορετικότητα .» Γιώργος, 22 ετών

«Πήγα σε ιδιωτικό σχολείο, στην αρχή τα παιδιά είχαν μια άγνοια. Με ρωτούσαν γιατί περπατάω έτσι, εγώ τους εξηγούσα, δεν είχα πρόβλημα να μιλήσω, ήξερα τη διαφορετικότητά μου και μου άρεσε να εξηγώ. Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα στο ίδιο σχολείο, οπότε δεν χρειάστηκε να εξηγώ ξανά, αλλά και να χρειαζόταν δεν θα είχα

πρόβλημα, η μαμά μου με είχε βοηθήσει στο να μην έχω πρόβλημα. Στο δημοτικό ήταν λίγο περίεργοι, αλλά επειδή ήταν ιδιωτικό σχολείο, τα πράγματα ήταν καλύτερα. Πλήρωσαν οι γονείς μου την αποδοχή και είχα και μία μαμά(πάλι η μαμά μου), η οποία ήταν συνεχώς δίπλα μου και ό,τι μπορούσα να κάνω το έκανα και με το παραπάνω. Τα παιδιά ειδικά τα μικρά θέλουν χώρο για να καταλάβουν». Σταυρούλα, 19 ετών

«Δημοτικό και γυμνάσιο πήγα σε ειδικά σχολεία, ήταν περίεργο.... Έβλεπα ότι έζω τα παιδάκια πάνε σε άλλο σχολείο... Εγώ γιατί να πάω σε αυτό με τις ρόδες... Μετά στο Λύκειο που δεν ήταν ειδικό, τα πράγματα ήταν λίγο δύσκολα... Ήμουν και στην εφηβεία, καταλαβαίνεις... Δεν μπορούσα να συνηθίσω τα αδιάκριτα βλέμματα». Αλέξανδρος, 25 ετών

Ερμηνεύοντας τα λεγόμενα των ερωτωμένων, διαπιστώνουμε ότι η κοινωνική μάθηση των ατόμων συντελείται ομαλότερα σε γενικά σχολεία, σε ένα είδος λειτουργικής ένταξης, όπου ανάπηρα και μη παιδιά βρίσκονται στο γενικό σχολείο, συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες του σχολείου από κοινού. Εάν και απέχει πολύ από την μέθοδο inclusive που αναπτύξαμε στην θεωρία, η Χριστίνα, ο Γιώργος, η Σταυρούλα και ο Αλέξανδρος, έδειξαν φανερά ότι ενσωματώθηκαν στο σχολικό περιβάλλον παρά τις όποιες δυσκολίες.

Στην περίπτωση της Σοφίας, παρατηρούμε μια δυσκολία όσον αφορά την ένταξη στο δημοτικό. Η δυσκολία αυτή δεν οφείλεται στην συμπεριφορά των συμμαθητών, αλλά στη συμπεριφορά εκπαιδευτικού. Οι εκπαιδευτικοί είναι πολύ σημαντικοί για την ένταξη των ατόμων στην κοινωνία και η αποτυχία της ένταξης, μπορεί να αποδοθεί στις στάσεις, στους φόβους, στις ανησυχίες και στις πιθανές απορρίψεις, που αντιμετωπίζουν τα ανάπηρα παιδιά μέσα στα σχολεία, όχι μόνο από τους συμμαθητές τους, αλλά κυρίως από τους εκπαιδευτικούς (Martin,1974)

Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στα προγράμματα ένταξης, διότι είναι φορείς κοινωνικοποίησης, που δρουν αντισταθμικά και υποστηρικτικά, καθώς ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει κάποιες θετικές ή αρνητικές προσδοκίες (Κουσουλάκου,1995) .

Το πανεπιστήμιο είναι για τους περισσότερους το πέρασμα στη ενηλικίωση, εκείνη το σημείο που αποτινάζουμε την παιδικότητα και ωριμάζουμε. Για τα

άτομα με αναπηρία, είναι ένας ακόμα προσωπικός στόχος για ενσωμάτωση. Από το σύνολο των 9 ατόμων όπως αναφέραμε, 8 προχώρησαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρακάτω θα καταγράψουμε, πως αντιλήφθηκαν αυτό τον μικρόκοσμο της κοινωνίας στο πανεπιστημιακό χώρο. Να σημειωθεί, ότι όλα τα περισσότερα άτομα, (πέρα από την Μαρία, που η αναπηρία της παρουσιάστηκε αργότερα), πέτυχαν στο πανεπιστήμιο με ειδικό νόμο που επιτρέπει σε άτομα με αναπηρία να εισαχθούν με μικρότερες βάσεις εισαγωγής.

«Έρχομαι τακτικά στη σχολή...περίπου δύο φορές την εβδομάδα...Όχι μόνος μου, με συνοδεία, βέβαια έχει ράμπες το Πάντειο, αλλά θεωρώ είναι πολύ δύσκολο για ένα άτομο με κινητικά να κινείται μόνο του στην Αθήνα» Βαγγέλης, 19 ετών

*«Εγώ στη φιλοσοφική ήθελα να περάσω, αλλά είναι πολύ δύσκολη η μετακίνηση στο κτίριο της φιλοσοφικής για κάποιον με αμαξίδιο. Ίσως ευτυχώς που επέλεξα το Πάντειο, εδώ τα παιδιά είναι ανοιχτόμυαλα».*Βασιλική, 22 ετών

«Η πρώτη μου επιλογή ήταν η ψυχολογία και τα παιδαγωγικά, αλλά μέσα από ένα επαγγελματικό προσανατολισμό τον οποίο έκανα, διαπίστωσα ότι η ψυχολογία, με τα δεδομένα τα δικά μου και την κινητική μου αναπηρία, θα ήταν αποτυχία. Θα ήταν αποτυχία, γιατί για να ερμηνεύσεις εσύ ψυχολογικά και επιστημονικά κάποια δεδομένα, πρέπει να είσαι εσύ ο ίδιος ψυχολογικά δυνατός, για να μπορέσεις και να είσαι και σωστός επαγγελματίας, οπότε η μπαλάντζα δεν ξέρω που θα με οδηγούσε. Οπότε το παρεμφερές μου ταίριαζε περισσότερο και έτσι επέλεξα την κοινωνική πολιτική». Χριστίνα, 30 ετών

*«Επέλεξα την σχολή που ήθελα να πετύχω, με βάση τις ιδιαιτερότητές μου. Δεν θα μπορούσα να γίνω δρομέας εκ των πραγμάτων(γέλια). Οπότε, εφόσον το σώμα μου δεν με βοηθάει, επέλεξα με το μυαλό, για αυτό και επέλεξα την σχολή της Πληροφορικής».*Αλέξανδρος, 25 ετών

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι ερωτώμενοι επιλέγουν σχολή με διαφορετικά κριτήρια, από αυτά που θα επέλεγε ένα μη ανάπηρο άτομο. Βασικό κριτήριο, είναι η πρόσβαση και μάλιστα όπως στην περίπτωση της Βασιλικής, αποτελεί και λόγο απόρριψης το μη προσβάσιμο κτίριο της φιλοσοφικής. Το δεύτερο βασικό κριτήριο επιλογής, είναι η επαγγελματική αποκατάσταση, όχι με βάση την αγορά

εργασίας, αλλά τη σωματική αδυναμία των ερωτωμένων, όπως στην περίπτωση της Χριστίνας και του Αλέξανδρου.

Οι περιπτώσεις του Αντώνη και της Μαρίας, που έχουν επίκτητες αναπηρίες είναι λίγο διαφορετικές. Η Μαρία εισήχθη στο Τ.Ε.Ι Αθηνών μη έχοντας εκδηλωθεί ακόμα η αναπηρία της, ενώ ο Αντώνης άφησε ημιτελείς τις σπουδές του.

«Ήμουν φοιτητής σε σχολή μαθητείας του ΟΑΕΔ και ήμουν μαθητευόμενος στην ΕΘΕΛ στο Βοτανικό, μέχρι 9 Μαΐου ημέρα Παρασκευή που έπαθα το ατύχημα. Δεν συνέχισα, είχαν περάσει δύο χρόνια, αυτός ο κύκλος είχε κλείσει για εμένα».
Αντώνης, 30 ετών

«Την παράτησα για λίγο την σχολή, είχα άλλα πράγματα να διαχειριστώ...τόσες αλλαγές στη ζωή μου». Μαρία, 22 ετών

3.3 Εργασιακή απασχόληση

Στις ερωτήσεις για την εργασιακή απασχόληση δυστυχώς οι απαντήσεις, είχαν αρνητικό πρόσημο. Στην Ελλάδα της κρίσης, με τα πιο υψηλά ποσοστά ανεργίας σε όλη την Ευρώπη, για ένα άτομο με κάποια μορφή αναπηρίας είναι πολύ δύσκολο να του δοθεί η ευκαιρία να εργαστεί, εάν αναλογιστούμε ότι σύμφωνα με την έρευνα της Eurostat 2014, τα ποσοστά αναπηρίας στα ευρωπαϊκά κράτη είναι 20% με 30 % παραπάνω από τον γενικό πληθυσμό, αντιλαμβανόμαστε την έκταση του συγκεκριμένου θέματος. Από τους 9 ερωτώμενους, μόνον ο 1 εργάζεται και απασχολείται. Ενώ από τους υπόλοιπους 8 που δεν εργάζονται αυτή την περίοδο, μόνο ένα άτομο, έχει εργαστεί κάποια στιγμή στο παρελθόν.

«Όχι δεν εργάζομαι, δυστυχώς, ...Είχα κάνει μια προσπάθεια παλιότερα να βρω μια δουλειά, έστειλα το βιογραφικό μου, αλλά όταν πήγα για συνέντευξη και με είδαν νομίζω ότι με απέρριψαν γι αυτό το λόγο. Δεν μου το είπαν ευθέως, αλλά το κατάλαβα από τον τρόπο που με κοίταζαν». Σταυρούλα, 19 ετών

«Εργάστηκα σε κάποιο σχολείο ως αναπληρώτρια καθηγήτρια στην ειδική αγωγή. Τίποτα και εκεί τα ίδια με ελάχιστες εξαιρέσεις, υπήρχαν συνάδελφοι που με αντιμετώπιζαν διαφορετικά, από τον τρόπο που κοιτούσαν το καρότσι, μέχρι το τι δουλειά έχεις εσύ. Ακόμα και ο διευθυντής του σχολείου ήταν αρνητικός στο να

δουλέψω στο σχολείο, όταν παρουσιάστηκα στο σχολείο ο διευθυντής έκανε παράβαση καθήκοντος και μου ζήτησε να πάω σε άλλο σχολείο γιατί τα παιδιά είναι επιθετικά και δεν θα μπορέσω να ανταπεξέλθω κατά τη δική του, υποκειμενική κρίση. Απλά δεν μπορούμε να κατανοήσουμε ότι κανένας δεν έχει κάνει συμβόλαιο με την αρτιμέλεια του σώματός του, αυτό να σκέφτεται κάποιος και να αλλάζει κάπως σιγά σιγά την αντίληψή του». Χριστίνα, 30 ετών

«Όχι, δεν έχω εργαστεί ποτέ... Προσπάθησα όταν τελείωσα τη σχολή... Με φώναζαν για συνεντεύξεις, αλλά όταν έβλεπαν, ότι έχω και στο «αμάξι» μου μαζί, κολλούσαν. Οι περισσότεροι, δεν μου το έλεγαν, υπήρχαν όμως και 2-3 λίγο πιο αγενείς, για τέτοιους εργοδότες δεν θα ήθελα να δουλέψω». Αλέξανδρος, 25 ετών

«Ναι εργάζομαι. Είμαι γραφίστας και φτιάχνω σχέδια κυρίως για εργαστήρια tattoo. Αφού δεν μπορώ να χρησιμοποιήσω τα πόδια μου, χρησιμοποιώ τα χέρια μου πολύ καλά". Αντώνης, 30 ετών

Σύμφωνα με τον πρότυπο κανόνα του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα: Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν την ανάγκη για τα άτομα με αναπηρία να ενδυναμωθούν, προκειμένου να είναι σε θέση να ασκούν τα ανθρώπινα δικαιώματα τους ειδικά στον τομέα της εργασίας. Στις αστικές αλλά και τις αγροτικές περιοχές, θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για την παραγωγική και επικερδή απασχόληση στην αγορά εργασίας. Ωστόσο παρατηρούμε από τα λεγόμενα του δείγματος ότι η ελληνική αγορά στο χώρο εργασίας, δεν έχει αποβάλλει ακόμα τα στερεότυπά της. Οι εργοδότες καθώς επίσης και οι υπόλοιποι εργαζόμενοι, διαφαίνεται ότι διακατέχονται από προκαταλήψεις όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Χριστίνας που εάν και προσελήφθη σε ένα ειδικό σχολείο για άτομα με νοητική υστέρηση, όπου διευθυντής και εκπαιδευτικό προσωπικό, θα έπρεπε να είναι δεκτικοί στην διαφορετικότητα, η Χριστίνα συναντά εκεί τουλάχιστον ρατσιστική συμπεριφορά. Επίσης, οι περιπτώσεις της Σταυρούλας και του Αλέξανδρου μας αποδεικνύουν αυτό που αναπτύξαμε και στην θεωρία, ότι ο ιδιωτικός τομέας στην Ελλάδα δύσκολα θα δώσει μια ευκαιρία σε ένα άτομο με κάποιας μορφής αναπηρία, να εργαστεί. Συνήθως μεγάλες εταιρείες εφαρμόζουν κάποια είδους προγράμματα , στο πλαίσιο της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης, αλλά για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Αντίθετη είναι η περίπτωση του Αντώνη, που ανέπτυξε και εκμεταλλεύτηκε μια προσωπική δεξιότητα και ένα προσωπικό ταλέντο, το οποίο και έκανε επάγγελμα.

3.4 Οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία

Στο σημείο αυτό θα εξεταστούν οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία, η διαντίδραση που έχουν με το κοινωνικό τους περιβάλλον και κατά πόσο η αναπηρία τους του εμπόδισε από το να έχουν ασχολίες και κοινωνική ζωή.

«Έχω φίλους κυρίως από την σχολή...Βγαίνουμε στην Αθήνα, αλλά εγώ πάντα με συνοδεία, δεν είναι τόσο εύκολη η μετακίνηση για εμάς ...» Σταυρούλα, 19 ετών

«Παλεύω για τα αυτονόητα, σε ένα ανύπαρκτο Κράτος Πρόνοιας. Δεν νιώθω όμως θυμό για αυτό , είμαι στην Ελλάδα, μια χώρα που δεν έχει βγάλει τους ανάπηρους στην κοινωνία». Γιώργος, 22 ετών

«Προσαρμόστηκα, τα έκανα όλα με διαφορετικό τρόπο, αλλά ναι κάποια πράγματα πρέπει να τα στερηθώ, παραδείγματος χάρη δεν θα έπρεπε να γίνω εγώ μητέρα. Γιατί το να φέρεις ένα παιδί στο κόσμο δεν είναι μόνο και ο τρόπος γέννησης, αλλά και τι θα του προσφέρεις, και εγώ δεν έχω τα ψυχικά αποθέματα να το μεγαλώσω. Δεν μπορώ να το εξυπηρετήσω ,να το κάνω μπάνιο ή να παίζουμε κυνηγητό, άρα στις υποχρεώσεις μου θα είμαι ελλιπής. Ναι μπορώ να κάνω σχέση, ναι μπορώ να ερωτευτώ, αλλά δεν μπορώ να κάνω ένα παιδί. Το φυσιολογικό είναι να σπρώχνει η μαμά το παιδί, όχι το παιδί τη μαμά. Επίσης, δεν θα μπορούσε να με ερωτευτεί κάποιος μη ανάπηρος και να θέλει να κάνει οικογένεια μαζί μου». Χριστίνα, 30 ετών

«Έχω παρέες, αλλά εξαρτάται εάν θα βγω, γιατί στην περιοχή μου δεν υπάρχει ιδιαίτερη προσβασιμότητα. Δεν υπάρχουν ειδικά πεζοδρόμια και όπου υπάρχουν είναι πιασμένα από αυτοκίνητα. Στους δρόμους δεν γίνεται να κινηθείς με το αμαξίδιο, γιατί είναι επικίνδυνα και τρέχουν με μεγάλες ταχύτητες, οπότε είμαι περιορισμένος. Παλιότερα, είχα πάει ένα ταξίδι στην Βόρεια Ιταλία και ήταν τόσο υπέροχο που μπορούσα να κάνω πράγματα». Βαγγέλης, 19 ετών

«Ψυχική κούραση και πνευματική αυτό σήμαινε. Αρχικά ήρθε η παραίτηση και η άρνηση. ήμουν ένα παιδί δραστήριο, που έπαιζα μπάλα και ξαφνικά μου λένε ότι έχω πάθει τροχαίο και έμεινα ανάπηρος .Δεν δεχόμουν ποτέ ότι είχα πάθει τροχαίο, είχα και κενά μνήμης, νοσηλεύτηκα και σχεδόν ένα μήνα στην εντατική. Δεν δεχόμουν ότι μου είχε συμβεί αυτό. Τους έλεγα να με σηκώσουν να πάω στην τουαλέτα, γιατί περπατάω. Είχα πολλά νεύρα. Χώρισα και την κοπέλα μου. Όταν

πήγα στη νευροχειρουργική κάλμαρα, με βοήθησε πολύ και το προσωπικό του νοσοκομείου. Ωστόσο τα πρώτα δύο χρόνια ήμουν πάρα πολύ νευρικός, αλλά σκέψου ότι ήμουν ένας άνθρωπος στο κρεβάτι. Ένα χρόνο ήμουν και κλεισμένος στο κέντρο αποκατάστασης στο Ίλιον. Τα πρώτα δύο χρόνια λοιπόν εξαιτίας δικής μου άρνησης έκανα την ανάγκη μου επί κλίνης. Τώρα, έχουν περάσει και δέκα χρόνια από το ατύχημα, οι σχέσεις μου με τους φίλους μου αποκαταστάθηκαν, βγαίνω, πηγαίνω σε συναυλίες, ασχολούμαι με τον αθλητισμό, μένω μόνος μου, είναι πολύ διαφορετικά». Αντώνης, 30 ετών

«Έχω παρέες, απλά εγώ, έχω απομονωθεί από αυτούς. Είχα να διαχειριστώ την αναπηρία μου και να βρω έναν άλλο τρόπο να μπορώ να μετακινούμε. Είχα συνηθίσει να κάνω ποδήλατο, να περπατάω και οι φίλοι μου αυτό είχαν συνηθίσει από εμένα. Δεν σου λέω ότι δεν με αγαπάνε, απλά πρέπει να βρούμε καινούριο τρόπο επικοινωνίας». Μαρία, 22 ετών

Ερμηνεύοντας τα λεγόμενα των ερωτώμενων παρατηρούμε μια κλιμάκωση, όσον αφορά τις κοινωνικές τους σχέσεις. Από το δείγμα το 9 ατόμων και οι 9 έχουν κοινωνική ζωή, φίλους, καθώς επίσης και 2 από αυτούς και δραστηριότητες, όπως τον αθλητισμό και το θέατρο. Ωστόσο, είναι εμφανές ότι οι όποιες κοινωνικές σχέσεις συσχετίζονται άμεσα με έναν βασικό παράγοντα, την πρόσβαση. Από τα λεγόμενα της Σταυρούλας, του Γιώργου, καθώς επίσης και του Βαγγέλη, είναι εμφανές ότι οι κοινωνικές σχέσεις που έχουν αναπτύξει και οι δραστηριότητές τους, εξαρτώνται από την πρόσβαση του χώρου και την προθυμία των συνοδών να βοηθήσουν. Όπως αναφέραμε και πιο πάνω, η πρόσβαση για όλους, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, το οποίο προστατεύεται και από τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, θεωρητικά. Η σύγχρονη ελληνική κοινωνία όμως, είναι ακόμα σε αρχικό στάδιο όσον αφορά, την γενική αργή της χωροταξικής και ελεύθερης πρόσβασης για όλους. Για τα άτομα με αναπηρία η πρόσβαση σε χώρους εστίασης, σε πανεπιστήμια, στα πεζοδρόμια της πόλης, είναι επιτακτική ανάγκη, γιατί δεν συνεπάγεται με μία απλή μετακίνηση, αλλά με την ανάπτυξη και διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων.

Αναλύοντας τα λεγόμενα της Χριστίνας, προκύπτει μία στερεοτυπική αντίληψη που έχει η ίδια για τον εαυτό της, την αναπηρία της και τις κοινωνικές σχέσεις. Συγκεκριμένα, η Χριστίνα θεωρεί ότι η αναπηρία της την εμποδίζει όσον αφορά τις κοινωνικές της σχέσεις, καθώς επίσης και στην δημιουργία οικογένειας.

Θεωρεί ότι ερωτικές σχέσεις μπορεί να αναπτύξει μόνο με ένα ανάπηρο άτομο και ότι η αναπηρία της καθορίζει και την μητρότητα.

Στην περίπτωση του Αντώνη και της Μαρίας, που είναι δύο άτομα με επίκτητη αναπηρία, οι κοινωνικές τους σχέσεις έχουν μια διαφορετική έκφραση. Στον Αντώνη, αρχικά παρατηρούμε μία παραίτηση και άρνηση. Άρνηση στο να προσαρμοστεί, να συνεχίσει τις σχέσεις που είχε, προτίμησε την απομόνωση. Ωστόσο, όταν διαχειρίστηκε την αναπηρία του και την αποδέχτηκε, άλλαξε και το σκεπτικό του, δημιουργώντας ξανά κοινωνικές σχέσεις. Η Μαρία αναφέρει την “μετακίνηση”, σαν τροχοπέδη στις υπάρχουσες κοινωνικές της σχέσεις, όπως επίσης είναι εμφανές ότι οι κοινωνικές της σχέσεις την δεδομένη στιγμή, είναι περιορισμένες, καθώς δεν έχει αποδεχτεί ακόμα την αναπηρία της.

3.5 Το κράτος Πρόνοιας και η περίθαλψη των ατόμων με αναπηρία

Η συγκεκριμένη εννοιολογική κατηγορία δεν προέκυψε από τον αρχικό σχεδιασμό των ερωτήσεων. Είναι ένα θέμα που τέθηκε από το ίδιο το δείγμα και παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Μέσα από τα λεγόμενα των 9 ερωτωμένων, παρουσιάζεται η περίθαλψη που δέχονται από το Κράτος και η υπάρχουσα κοινωνική πολιτική για τα άτομα με αναπηρία, κυρίως όσον αφορά τα προνοιακά επιδόματα, καθώς και την διαδικασία για τη πιστοποίηση της αναπηρίας. Παρακάτω, παρατίθενται τα λεγόμενα των ερωτωμένων σχετικά με αυτό το θέμα και πως αντιλαμβάνονται την όποια οικονομική ενίσχυση έχουν.

«Η αναπηρία είναι ακριβό σπορ. Με ένα επίδομα των 600 ευρώ, πρέπει να πληρώνω το ενοίκιο, τα λειτουργικά μου έξοδα, τις φυσικοθεραπείες μου, τα βοηθήματα που κάνουν πιο λειτουργική την καθημερινότητα μου, δεν ξέρω εάν συνεχίσω την απαρίθμηση, είναι ένας μακρύς κατάλογος. Ευτυχώς που οι γονείς μου με βοηθούν ακόμα. Δεν θέλω να σκέφτομαι τι θα γίνει όταν φύγουν από τη ζωή. Ή θα καταλήξω σε κάποιο ίδρυμα ή θα επιβαρύνω την αδερφή μου» Γιώργος, 22 ετών.

«Νομίζω η περίθαλψη από το κράτος είναι ανύπαρκτη, το επίδομα το οποίο παίρνω, είναι απλά συμβολικό. Δεν θα συζητήσω για τις φυσικοθεραπείες μου, οι οποίες στοιχίζουν 300 ευρώ το μήνα και το ΙΚΑ δικαιολογεί τα 150. Κάποτε χρειάστηκε να κάνω και εργοθεραπεία, λοιπόν το μηνιαίο ποσό που δίνουν για εργοθεραπείες είναι 14 ευρώ, απλά τραγικό» Σταυρούλα, 19 ετών.

«Πέρα από αυτό που σου ανέφερα, υπάρχει και τρομερή γραφειοκρατία, περνάμε συνέχεια ΚΕΠΑ ανά δύο χρόνια, ενώ το πρόβλημα είναι εκ γενετής». Βαγγέλης, 19 ετών

«Αυτό είναι μια πικρή ιστορία, είμαστε οι αόρατοι άνθρωποι για το κράτος. Εκτός του ότι κάθε δυο χρόνια μέχρι κάποια ηλικία, περνούσα από τα κέντρα πιστοποίησης αναπηρίας, για να μου πιστοποιήσουν κάθε φορά, μία αναπηρία η οποία είναι εκ γενετής και να επωφεληθώ ενός πενιχρού επιδόματος, νιώθω ώρες ώρες εγκλωβισμένη. Δεν μπορώ να βγω μια βόλτα, χωρίς τη συνοδεία των γονιών μου ή κάποιας φίλης μου». Σοφίας, 19 ετών

«Νομίζω ότι στους γιατρούς του ΚΕΠΑ, πρέπει κάθε φορά να αποδεικνύω ότι δεν είμαι ελέφαντας». Βασιλική, 22 ετών

«Όλοι έχουν την πεποίθηση ότι οι συντάξεις αναπηρίας, αρκούν να σε συντηρήσουν....Και όμως... Δεν αρκούν» Μαρία, 24 ετών

Στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης, τα άτομα με αναπηρία όπως διαπιστώσαμε και από τα λεγόμενα του δείγματος έχουν μια αρνητική εικόνα για τη περίθαλψη την οποία δέχονται. Η κοινωνική πολιτική που ασκείται στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, διαβαίνει σχεδόν πάντα από τον δρόμο της γραφειοκρατίας. Τα Κέντρα Πιστοποίησης της Αναπηρίας (ΚΕΠΑ), έχουν την ευθύνη να καθορίσουν το ποσοστό της αναπηρίας κάποιου ατόμου, από το οποίο ποσοστό προκύπτει και ένα μηνιαίο επίδομα. Κάθε ανάπηρο άτομο περνάει την συγκεκριμένη διαδικασία, ανά δύο χρόνια, ακόμα και όταν έχει κάποια αναπηρία εκ γενετής. Πρόκειται για την υποχρέωση που έχουν χιλιάδες ασθενείς να υποβληθούν σε επίπονες διαδικασίες επαναξιολόγησης από τις υγειονομικές επιτροπές των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας, παρότι έπασχαν από βαριές και πρόδηλα μη αναστρέψιμες αναπηρίες. Μόλις το 2013, με ειδικό νόμο, καθορίζονται 43 μόνιμες και μη αναστρέψιμες παθήσεις για τις οποίες η διάρκεια της αναπηρίας καθορίζεται επ' αόριστον. (Βλ. σχετικό Παράρτημα 1) Επίσης τα επιδόματα αυτά, όπως ανέφερε ο Γιώργος και η Σοφία είναι ένα ενδεικτικό ποσό για την κάλυψη των ιατρικών εξόδων που έχουν τα άτομα με αναπηρία.

3.6 Ένταξη ή ουτοπία;

Εν τέλει τα άτομα με αναπηρία νιώθουν ενταγμένα στην κοινωνία; Το πλαίσιο: “κοινωνία για όλους” έχει εφαρμοστεί στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα; Μέσα από τις συζητήσεις που έγιναν με το δείγμα, έγινε διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών. Οι απαντήσεις, ίσως ήταν αναμενόμενες.

«Με την ίδια αντίληψη, όχι όλοι, αλλά οι περισσότεροι. Δεν υπήρχε στην πράξη ένταξη, υπήρχε ενσωμάτωση, αλλά όχι ένταξη. Για να ενταχθείς πρέπει εσύ ο ίδιος να δείξεις το τσαμπουκά που χρειάζεται. Ενσωματώνεται η Χριστίνα, στο αναλυτικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου, αλλά δεν εντάσσεται, με ό,τι αυτό συνεπάγεται».
Χριστίνα, 30 ετών

«Όταν δεν μπορώ να κάνω πρακτικά πράγματα, όσο και να λες ότι οι ανάπηροι είναι ενταγμένοι, δεν είναι...» Βαγγέλης, 19 ετών

«Παλεύω για τα αυτονόητα, σε ένα ανύπαρκτο Κράτος Πρόνοιας. Δεν νιώθω όμως θυμό για αυτό, είμαι στην Ελλάδα, μια χώρα που δεν έχει βγάλει τους ανάπηρους στην κοινωνία». Γιώργος, 22 ετών

«Η ένταξη δεν έχει να κάνει τόσο με την υποδομή, δεν με ενοχλεί τόσο το πεζοδρόμιο που δεν έχει ράμπα, όσο τα αδιάκριτα βλέμματα, αυτό σημαίνει ότι δεν με έχεις δεχτεί». Βασιλική, 22 ετών

«Ο ρατσισμός πάντα θα υπάρχει. Όσο υπάρχουν άτομα με αναπηρίες θα υπάρχουν και οι άλλοι που δεν θα πιστεύουν στην ισότητα. Το θέμα είναι εσύ σαν πολιτεία τι κάνεις για να με εντάξεις;» Αντώνης, 30 ετών

«Εξαρτάται... Υπάρχουν περιπτώσεις που νιώθω ενταγμένος...Σπούδασα, έχω τους φίλους μου... Όταν όμως πάω να ανέβω στο πεζοδρόμιο με το καροτσάκι και δεν μπορώ να το κάνω χωρίς συνοδεία, ξαναθυμάμαι την αναπηρία μου».
Αλέξανδρος, 25 ετών

«Όταν μου προέκυψε η αναπηρία μου, ένιωσα την απόρριψη από άτομα...Άλλη ζωή αυτοί, άλλη εγώ πλέον....» Μαρία, 24 ετών

«Νιώθω μερικώς ενταγμένη, πάντα υπάρχουν και οι εξαιρέσεις». Σταυρούλα, 19 ετών

«Στο σχολείο και στη σχολή, δεν ένιωσα να μην εντάσσομαι, παρ' όλες τις δυσκολίες, δεν νομίζω ότι θα είναι το ίδιο όμως και όταν θα στέλνω βιογραφικά, για να βρω μια δουλειά». Σοφία, 19 ετών

Η ένταξη για τα άτομα με αναπηρία πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό στόχο για κάθε κοινωνία. Η ενσωμάτωση, όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος, προωθείται από τους πρότυπους κανόνες του ΟΗΕ με τρεις βασικούς πυλώνες: την εκπαίδευση, την εργασία και στην πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον. Από τα λεγόμενα των ερωτωμένων, γίνεται φανερό, ότι κανένας τους δεν νιώθει πλήρως ενταγμένος στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Χαρακτηριστικά είναι τα λεγόμενα της Χριστίνας, η οποία νιώθει ότι ενσωματώθηκε στο πανεπιστήμιο, αλλά δεν εντάχθηκε ποτέ. Την συμπεριέλαβαν στο πρόγραμμα του πανεπιστημίου, χωρίς κάποια περαιτέρω ενέργεια για ένταξη. Η Σοφία είναι αυτή που νιώθει ότι δεν θα ενταχθεί στη εργασία και ότι η αναπηρία της, θα της στερήσει το δικαίωμα στην εργασία. Φόβος που είναι εύλογος, αν αναλογιστούμε τα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα για τα ανάπηρα άτομα, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που κυριαρχούν. Ωστόσο τα περισσότερα άτομα του δείγματος, στέκονται στην μη ένταξή τους στο φυσικό δομημένο περιβάλλον. Η πρόσβαση είναι ένας άλλος πυλώνας ένταξης, ένας πυλώνας που είναι απαραίτητος για την εύρυθμη λειτουργία και του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς επίσης και των εργασιακών σχέσεων. Ο Βαγγέλης, ο Αλέξανδρος και ο Γιώργος, νιώθουν μη ενταγμένοι, όταν αναγκάζονται να κυκλοφορήσουν μόνοι στο φυσικό περιβάλλον, κάτι που καταδεικνύει τη σοβαρότητα του κανόνα του ΟΗΕ: «Πρόσβαση για όλους». Πράγματα που μη ανάπηρα άτομα θεωρούν δεδομένα, όπως μια βόλτα στην πόλη, για τα άτομα με αναπηρία είναι μια κατάκτηση, όταν σε εθνικό επίπεδο, ένα μικρό ποσοστό 20%-30% από τα πεζοδρόμια, τις πλατείες και τα πάρκα, είναι προσβάσιμα σε χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων. (Λεβέντη κ.ά, 1990). Τέλος αξίζει να αναλυθούν και τα λεγόμενα της Μαρίας, η οποία νιώθει την απόρριψη από το οικείο περιβάλλον της. Όπως αναφέρθηκε και στη θεωρία, είναι πολύ συχνό φαινόμενο η μη αποδοχή του αναπήρου, καθώς η κοινωνική θέση του ατόμου με αναπηρία εξισώνεται συχνά με αυτή των μειονοτικών ομάδων (Wright, 1983).

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ολοκλήρωση της ανάλυσης παραπάνω, επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων σημαντικών συμπερασμάτων για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, την εκπαίδευσή τους, την δυνατότητα απασχόλησης τους, τις κοινωνικές τους σχέσεις, καθώς επίσης και το κατά πόσο νιώθουν ενσωματωμένοι στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Στον παρόν κεφάλαιο διεξήχθη μια σύνοψη της ανάλυσης που έγινε παραπάνω, η οποία με την σειρά της επιτρέπει να διαπιστωθεί πως οι εννοιολογικές κατηγορίες που προέκυψαν απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία διαμορφώθηκαν. Στη συνέχεια, εξετάζονται τυχόν περιορισμοί της έρευνας και πιθανές διαστάσεις του θέματος που δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν στα πλαίσιά της. Έπειτα παρατίθενται ιδέες για μελλοντική έρευνα που θα μπορούσε να επεκτείνει επιπλέον την υπάρχουσα γνώση πάνω στο θέμα.

4.1 Σύνοψη της ανάλυσης

Μέσα από την ανάλυση των μη δομημένων συνεντεύξεων, αναδείχθηκαν κυρίως έξι εννοιολογικές κατηγορίες : 1. Η αποδοχή από την οικογένεια 2. Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία 3. Οι προοπτικές εργασιακής απασχόλησης, 4. Οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία 5. Το κράτος πρόνοιας και η περίθαλψή τους, 6. Ο βαθμός που νιώθουν ότι έχουν ενταχθεί στην κοινωνία.

Όσον αφορά την αποδοχή των ατόμων με αναπηρία από την οικογένεια, η βιβλιογραφία και η ερμηνεία των δεδομένων των συνεντεύξεων , δείχνουν ότι εάν και αρχικά είναι πολύ δύσκολο οι γονείς να αποδεχτούν την κατάσταση, εν τέλει το κάνουν και στέκονται ως υποστηρικτικοί παράγοντες. Αναδεικνύεται ιδιαίτερα ο ρόλος της μητέρας, η οποία θα «περπατήσει» την αναπηρία, με μια άλλη διαφορετική μορφή μητρότητας. Μέσα από τις συνεντεύξεις ακόμα, δεν καταφέραμε να επιβεβαιώσουμε εάν η σχέση μητέρας- ανάπηρου τέκνου, αποτελεί και μια σχέση εξάρτησης. Αξίζει να αναφερθεί επίσης, ότι τα δύο άτομα του δείγματος με την επίκτητη αναπηρία, έχουν ακόμα μια πιο ουδέτερη στάση από την οικογένειά τους, ίσως επειδή ακόμα βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο της αποδοχής.

Όσον αφορά την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία και συγκεκριμένα με κινητικά προβλήματα, επιβεβαιώνεται η βιβλιογραφία που αναπτύξαμε στις περιπτώσεις των ατόμων που εξετάσαμε στην μελέτη. Η ιδέα ενός γενικού σχολείου, ενός σχολείου για όλους, όπου ο θεσμός της inclusion παιδείας θα είναι εφικτός, είναι ο καλύτερος τρόπος παροχής της εκπαίδευσης, όπως επιβεβαιώνει και το δείγμα μας. Παρά τις πολλές ελλείψεις των σχολείων στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε υλικοτεχνικές υποδομές και σε καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψε ότι τα άτομα με κινητική αναπηρία, νιώθουν ενσωματωμένα σε γενικά σχολεία, ενώ τα ειδικά σχολεία νιώθουν ότι γκετοποιούνται. Επίσης, παρατηρούμε ότι τα 7 άτομα του δείγματος τα οποία είχαν κάποια εκ γενετής αναπηρία, συνέχισαν και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ τα 2 άτομα, στα οποία η αναπηρία τους παρουσιάστηκε στην πορεία της ζωής τους διέκοψαν τις σπουδές τους, κάτι που επιβεβαιώνει τη σχετική βιβλιογραφία, ότι οι επίκτητες αναπηρίες διαχειρίζονται πιο δύσκολα από τα άτομα.

Όσον αφορά την προοπτική της εργασιακής απασχόλησης, που μπορεί να έχουν τα άτομα με κινητικές αναπηρίες η ανάλυση των συνεντεύξεων, καθώς και της βιβλιογραφίας, καταδεικνύει ότι τα άτομα με κάποια μορφής αναπηρία, αντιμετωπίζουν αποκλεισμό από το δικαίωμα της εργασίας. Τα ποσοστά ανεργίας στα άτομα με αναπηρία είναι 20%- 30% πιο υψηλά από τα ποσοστά ανεργίας του υπόλοιπου πληθυσμού. Εάν και έχουν εφόδια, άλλωστε και από το δείγμα μας, τα 7 άτομα ήταν φοιτητές ή απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ωστόσο παραμένουν άνεργοι. Επιπλέον, είναι πολύ συχνό φαινόμενο ο ρατσισμός που δέχονται από τους εργοδότες και το υπόλοιπο προσωπικό, καθώς η κοινωνία μας δεν έχει αποβάλλει την κουλτούρα του ρατσισμού, με ελάχιστες εξαιρέσεις.

Όσον αφορά το Κράτος Πρόνοιας και την περίθαλψη που δέχονται, μια κατηγορία που αναδείχθηκε κυρίως από της μη δομημένες συνεντεύξεις, είναι εμφανείς οι ελλείψεις που υπάρχουν σχετικά με την περίθαλψη των ατόμων αυτών. Ελλείψεις που δεν περιορίζονται μόνο στα πενιχρά προνοιακά επιδόματα, στη γραφειοκρατία που δέχονται αυτά τα άτομα, αλλά ελλείψεις που κρατούν αυτά τα άτομα περιορισμένα στο σπίτι τους. Όταν ζούμε σε μια κοινωνία που δεν έχει βγάλει τους ανάπηρους της στους δρόμους, γιατί δεν έχει τα κατάλληλα πεζοδρόμια, όταν δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των ανάπηρων παιδιών, που

απολαμβάνουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, δεν μπορούμε να μιλάμε για περίθαλψη.

Τέλος, όσον αφορά την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στη κοινωνία, πρόκειται για μια αρνητική στάση, η οποία εμφανίζεται στην βιβλιογραφία και επιβεβαιώνεται εμφατικά από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν. Τα άτομα με αναπηρία δεν νιώθουν πλήρως ενταγμένα στην κοινωνία. Η ένταξη όπως αναφέρθηκε, στηρίζεται σε τρεις βασικούς πυλώνες, την εκπαίδευση, την εργασία και την πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον. Η ελληνική κοινωνία λοιπόν, έχει αρκετό δρόμο να διανύσει ακόμα, έτσι ώστε να εντάξει τα άτομα με αναπηρία, ως άτομα με δυνατότητες και προοπτικές.

4.2 Πιθανοί περιορισμοί

Η σημαντικότερη κριτική που θα μπορούσε να δεχθεί η παρούσα έρευνα, είναι ότι δεν στηρίζεται στα απόλυτα συμπεράσματα μιας ποσοτικής έρευνας. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ωστόσο, αποτελεί στοιχείο της ποιοτικής έρευνας, που δεν θεωρείται μειονέκτημα. Στερείται στατιστικών αναλύσεων, ωστόσο δίνει την δυνατότητα για μια εις βάθος ανάλυση και ερμηνεία εννέα διαφορετικών συνεντεύξεων. Το δείγμα των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, είναι ενδεικτικές των ατόμων με κινητική αναπηρία και δεν είναι απαραίτητα και αντιπροσωπευτικές του συνόλου των ατόμων με αναπηρία.

4.3 Ιδέες για μελλοντική έρευνα

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, κάποια από τα σημαντικά αποτελέσματα της έρευνας αξίζει να μελετηθούν μελλοντικά με κάποια ποσοτική ή ποιοτική έρευνα. Για παράδειγμα, ανοιχτό παραμένει το ερώτημα της σχέσης μητέρας και του ανάπηρου τέκνου και αν είναι μια υγιής ή μια εξαρτώμενη σχέση. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον να εξεταστεί ποια είναι η πορεία των ατόμων με αναπηρία στη μη παραγωγική τους ηλικία, όταν πια και οι γονείς έχουν αποβιώσει. Πως ανταπεξέρχονται στις οικονομικές υποχρεώσεις τους, ζουν μόνοι τους ή με συνοδό; Επιπλέον προσοχή, θα μπορούσε να δοθεί σε δείγμα ατόμων με αναπηρία που εργάζεται και να εξεταστούν οι εργασιακές σχέσεις με τους συναδέλφους τους.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Τα άτομα με αναπηρία είναι άτομα με δυνατότητες, με προσόντα και με όνειρα. Άνθρωποι με θέληση, που ξέρουν να ξεχωρίζουν τα ουσιώδη από τα επουσιώδη, που ξέρουν να αγωνίζονται και να διεκδικούν πράγματα που για άλλους είναι δεδομένα και αυτονόητα. Πίσω από το πρόσωπο του οίκτου ή της φιλανθρωπίας που έχουμε οι περισσότεροι, όταν αντικρίζουμε ένα ανάπηρο παιδί στο δρόμο, ας αναλογιστούμε ότι δεν είναι τόσο η αναπηρία του που το αποκλείει από το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το δικαίωμα να κάνει μια βόλτα στο πάρκο, αλλά η αντίληψη που έχουμε εμείς οι υπόλοιποι «φυσιολογικοί» για την αναπηρία. Αντίληψη που δεν είναι τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο από μια κοινωνική κατασκευή, καθώς στη χώρα των τυφλών, ο «φυσιολογικός» θα ήταν αυτός που θα υστερούσε. Αυτό που πρέπει να γίνει αντιληπτό, είναι ότι κανείς δεν έχει κάνει σύμβαση με την αρτιμέλεια του σώματός του και ότι η κοινωνία βάζει τα «κάγκελα», στα άτομα με αναπηρία και όχι τόσο η φυσική μειονεξία τους.

«Πρέπει να περπατήσεις την ευθύνη, γιατί αυτό το πλάσμα είναι δικό σου. Να εκμεταλλευτείς τις δυνατότητές του και τις αδυναμίες του. Δεν είδα ποτέ την αναπηρία της ως εμπόδιο. Πρωταρχικός στόχος είναι η αποδοχή, για να εξελίξεις και να δημιουργήσεις καλύτερευση. Γιατί μια μάνα πρέπει να βλέπει πιο μακριά, από το στερεοτυπικό. Έχω ακούσει από πολλά στόματα το αχ το καημένο, εγώ στη θέση σου δεν θα άντεχα. Τι δεν αντέχουν; Να ζουν μαζί με το παιδί τους, να αναπνέουν για αυτό και μέσα από αυτό; Δε θα της δώσω τον ουρανό με τα άστρα, αλλά θα της δώσω έστω αυτό το ένα. Της είπα ότι ο έξω κόσμος δεν είναι εχθρός, δεν της έβαλα ποτέ κάγκελα. όπου είχαμε να πάμε πηγαίναμε, και αν μου έλεγε: με κοιτάνε, της έλεγα δεν πειράζει κοιτάξε τους και εσύ και χαμογέλασε τους, το χαμόγελό σου θα είναι το όπλο σου.» Ελένη, 58 ετών μητέρα της Χριστίνας

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ηλεκτρονικές Πηγές

- ❖ Πηγή για τους πρότυπους κανόνες του Ο.Η.Ε
<http://www.youthforhumanrights.org/el/what-are-human-rights/universal-declaration-of-human-rights/introduction.html> (τελευταία πρόσβαση 29/03/2016)
- ❖ Έρευνα : “Τα αόρατα παιδιά της Actionaid” <http://www.actionaid.gr/aoratapaidia> (τελευταία πρόσβαση 20/03/2016)
- ❖ Επίσημη σελίδα του ΟΑΕΔ με τα υφιστάμενα προγράμματα για άτομα με αναπηρία
http://www.oaed.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=498&Itemid (τελευταία πρόσβαση 19/03/2016)

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- ❖ Allen F., Pearson G.,(1998). The emotional problems of the handicapped child, Brit. Journ.Med. Psych.
- ❖ Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999). Exploring Disability: A Sociological Introduction. Malden: Polity Press.
- ❖ Barnes, C. (1996). Theories of Disability and the Origins of the Oppression of Disabled People in Western Society. In L. Barton (Ed.), Disability and Society
- ❖ Brockington, I. F., Hall, P. H., Lenings, J. & Murray, C. (1993). The community's tolerance to the mental ill. British Journal of Psychiatry.
- ❖ Davis, F. (1961). Deviance disavowal: The management of strained interaction by the visibly handicapped. Social Problems, 9, 121-132.
- ❖ Edmundson K., The discovery of siblings, Mental Retardation
- ❖ Emerging Issues and Insights, 43-60. New York: Longman
- ❖ Flament, C. (1989). Structure et dynamique des représentations sociales. In D. Jodelet (Ed.), Les représentations sociales, 204-219. Paris

- ❖ Friedson E. (1966) -Disability as Social Deviance, Sociology and Rehabilitation. Ed. Marvin Sussman,
- ❖ Goffman, E. (1963). Stigma: Notes on management of spoiled identity. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- ❖ Hastorf, A. H., Wildfogel, I. & Cassman, T. (1979). Acknowledgement of handicap as a tactic in social interaction. Journal of Personality and Social Psychology, 37, 1790
- ❖ Jantzen W,(1974) -Sozialisation und Behinderung, Giessen, σελ. 21
- ❖ Katz, I. (1981). Stigma: A social psychological analysis. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- ❖ Klee E,(1980) Behindertenkalender, Frankfurt,
- ❖ Schneider, C. R. & Anderson, W. (1980). Attitudes toward the stigmatized: Some insights from recent research. Rehabilitation Counseling Bulletin, 23, 299-313.
- ❖ Siller, J., Chipman, A., Ferguson, L. T. & Vann, D. H. (1967). Studies in reactions to disability. Attitudes of the nondisabled toward the physically disabled. New York: New York University, School of Education.
- ❖ Siller, J. (1984). The role of personality in attitudes toward those with physical disabilities. In C.I. Golden (Ed.), Current topics in rehabilitation psychology (201-227). Orlando, FL: Grune & Stratton.
- ❖ Wolfensbeger, W. (1972). The principle of normalization in human services. Toronto, Canada: National Institute on Mental Retardation.
- ❖ Wright, B. A. (1983). Physical disability - a psychosocial approach. New York: HarperCollins, (Extensive addition and revision of earlier book).

- ❖ Δημητρόπουλος Α.(1995) Η Επαγγελματική εκπαίδευση των νοητικώς καθυστερημένων στην Ελλάδα (Προβλήματα της διδακτικής πράξης, Αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων), Διδακτορική Διατριβή (Φ.Π.Ψ), Αθήνα «Ενσωμάτωση ατόμων με ειδικές ανάγκες», στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό», εκδ. Ελληνικά Γράμματα
- ❖ Έκθεση Warnock (1978)- Διερευνητική επιτροπή με πρόεδρο την M.Warnock που συστάθηκε για να μελετήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με νοητική καθυστέρηση στην Αγγλία.
- ❖ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων Με Αναπηρία , Έκθεση για την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στο δομημένο περιβάλλον, τα μέσα μαζικής μεταφοράς και επικοινωνίας και την πληροφόρηση, Εθνική Ημέρα Ατόμων με αναπηρία, Αθήνα 3 Δεκεμβρίου 1999
- ❖ Ζώνιου-Σιδέρη Α(1998).-Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση του, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- ❖ Ζώνιου-Σιδέρη Α. (2012) Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα
- ❖ Κόμπος Χ.,(1990) -Ο θεσμός της ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στα δημοτικά σχολεία και οι υποχρεώσεις της κοινωνίας και του κράτους, Διατριβή Φ.Π.Ψ. Αθηνών, Αθήνα
- ❖ Καλαντζή-Αζίζι, Α.· & Ζαφειροπούλου, Μ. (Επιμ.) (2004).Προσαρμογή στο σχολείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Κοινωνιολογικό Λεξικό, (1982), Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- ❖ Κυριαζή Ν., (2009), Η κοινωνιολογική έρευνα, Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα
- ❖ Λεβέντη Α., Παπαγεωργίου Π., Παπαπετρίδης Δ., Χριστοφή Μ., (1990) Περιβάλλον, Σχεδιάζοντας για Όλους- Οδηγίες σχεδιασμού και αυτόνομη διαβίωση ατόμων με ειδικές ανάγκες- Τουριστικές εγκαταστάσεις, Γραφείο μελετών , Αθήνα
- ❖ Λυδάκη Α., (2001) Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- ❖ Μορέν, Ε., (μετ. Δ. Δημουλάς)., (2001) Κοινωνιολογία, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα
- ❖ Μπεζεβέγκης, Η., Καλαντζή -Αζίζι,Α. & Σιδέρη, Α. (1994). Απόψεις στάσεις γονέων φυσιολογικών παιδιών απέναντι σε παιδιά με ειδικές ανάγκες. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, том Β΄, σελ. 706-711.
- ❖ Ναζίρη Δ., (2005) Πατέρας και παιδί με ειδικές ανάγκες. Πρακτικά Διεπιστημονικού ευρωπαϊκού Συμποσίου

- ❖ Παπαστάμος, Σ. (1995). Κοινωνικές Αναπαραστάσεις. Αθήνα: Οδυσσέας.
- ❖ Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1971). Η στάση των ελλήνων έναντι των ατόμων με σωματικά και κοινωνικά ελαττώματα. Σχολική Υγιεινή Παπάνης Ε., Γιαβρίμης Π., Βίκη Α.,(2007)- Ειδική αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία και αποασυλοποίηση, Ίδρυμα κοινωνικής πρόνοιας Αγιασού-Λέσβου «Η Θεομήτωρ»
- ❖ Παπαγεωργίου Γ., (1998) Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα, Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα
- ❖ Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρογέωργα Σ., (1993) Παιδιά με ειδικές ανάγκες, Εκδόσεις Ντέφι, Αθήνα
- ❖ Στασινός Δ., (1991) Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- ❖ Τζέμος Β., (2012) Χάρτης των Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- ❖ Ψύλλα Μ., Μαυριγιαννάκη Κ., Βαζαίου Α., Στασινοπούλου Ό.,(2003) Άτομα με αναπηρίες στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΝΟΜΟΣ 4331/2015 – ΦΕΚ Α 69 – 02.07.2015. Μέτρα για την ανακούφιση των Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ), την απλοποίηση της λειτουργίας των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕΠΑ),καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και συναφή ασφαλιστικά ζητήματα και άλλες διατάξεις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Αντώνης 30 ετών. Είναι καθηλωμένος σε αμαξίδιο έπειτα από ένα τροχαίο ατύχημα. Ασχολείται με τη κολύμβηση για άτομα με αναπηρία και έχει διακριθεί σε πανελλήνιο επίπεδο.

-Ξεκινώντας ήθελα να σε ρωτήσω η αναπηρία σου είναι εκ γενετής η παρουσιάστηκε στη πορεία της ζωής σου;

-Όχι το απέκτησα στην πορεία, το 2003 ατύχημα ήταν τροχαίο, πάνω στη τρέλα μας, τρέχαμε, σε στροφή χάσαμε τον έλεγχο, πέντε άτομα ήμασταν. Ο οδηγός πέθανε, οι άλλοι δύο με ελαφρά τραύματα.

-Πόσο χρονών ήσουν;

-Ήμουν 19 ετών, μόλις τα είχα κλείσει, είμαι 11 χρόνια σχεδόν καθηλωμένος στο αμαξίδιο.

-Πως το διαχειρίστηκες όλο αυτό, εννοώ ότι κάποιος που έχει γεννηθεί έτσι έχει μάθει να ζει και με αυτό. Για εσένα που συνέβη στη πορεία της ζωής σου τι σήμαινε αυτό;

-Ψυχική κούραση και πνευματική αυτό σήμαινε .Αρχικά ήρθε η παραίτηση και η άρνηση. ήμουν ένα παιδί δραστήριο, που έπαιζα μπάλα και ξαφνικά μου λένε ότι έχω πάθει τροχαίο και έμεινα ανάπηρος. Δεν δεχόμουν ποτέ ότι είχα πάθει τροχαίο, είχα και κενά μνήμης, νοσηλεύτηκα και σχεδόν ένα μήνα στην εντατική. Δεν δεχόμουν ότι μου είχε συμβεί αυτό .Τους έλεγα να με σηκώσουν να πάω στην τουαλέτα, γιατί περπατάω. Είχα πολλά νεύρα. Όταν πήγα στη νευροχειρουργική κάλμαρα, με

βοήθησε πολύ και το προσωπικό του νοσοκομείου. Ωστόσο τα πρώτα δύο χρόνια ήμουν πάρα πολύ νευρικός, αλλά σκέψου ότι ήμουν ένας άνθρωπος στο κρεβάτι. Ένα χρόνο ήμουν και κλεισμένος στο κέντρο αποκατάστασης στο Ίλιον. Τα πρώτα δύο χρόνια λοιπόν εξαιτίας δικής μου άρνησης έκανα την ανάγκη μου επί κλίνης.

-Οι γονείς σου πως ήταν σε αυτό, το συνειδητοποίησαν εύκολα;

-Οι γονείς μου ακόμα και τώρα παίρνουν αυτό το μίζερο ύφος του τύπου: τι έπαθε το κακόμοιρο, γαμώτο Τώρα τελευταία που πλέον έχω ανεξαρτητοποιηθεί έχουν αλλάξει σκεπτικό. Δεν είναι ότι καλύτερο για ένα γονιό να βλέπει το παιδί του όρθιο και μετά καθηλωμένο.

-Όταν έγινε το ατύχημα ήσουν 19 ετών σπούδαζες, εργαζόσουν;

-Ήμουν φοιτητής σε σχολή μαθητείας του ΟΑΕΔ και ήμουν μαθητευόμενος στην ΕΘΕΛ στο βοτανικό, μέχρι 9 Μαΐου ημέρα Παρασκευή που έπαθα το ατύχημα.

-Και τι έγινε μετά αφού συνήλθες από το ατύχημα;

-Δεν συνέχισα, είχαν περάσει δύο χρόνια, αυτός ο κύκλος είχε κλείσει για εμένα.

-Αυτή την στιγμή ασχολείσαι με κάτι Αντώνη, εργάζεσαι;

- Ναι ,εργάζομαι. Είμαι γραφίστας και φτιάχνω σχέδια κυρίως για εργαστήρια tattoo. Αφού δεν μπορώ να χρησιμοποιήσω τα πόδια μου, χρησιμοποιώ τα χέρια μου πολύ καλά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Βαγγέλης 19 ετών –Φοιτητής, είναι καθηλωμένος σε αμαξίδιο εκ γενετής

-Η αναπηρία σου προέκυψε στη πορεία της ζωής σου ή ήταν εκ γενετής;

-Εκ γενετής, ωστόσο το αντιληφθήκαμε σε ηλικία 8 ετών, ως τότε είχα μια φυσιολογική ζωή και σε ηλικία 8 ετών καθηλώθηκα σε αμαξίδιο.

-Μέχρι τα 8 σου λοιπόν, πήγαινες κανονικά σε σχολείο δημόσιο ;

-Ναι σε δημόσιο κανονικά, στο οποίο και συνέχισα, αφού καθηλώθηκα σε αμαξίδιο

-Τα σχολεία στα οποία πήγες , διέθεταν τις απαραίτητες υποδομές, π.χ ράμπες

-Το δημοτικό δεν είχε, για αυτό το λόγο ερχόταν και η μητέρα μου ως συνοδός, το γυμνάσιο και το λύκειο είχαν.

-Όσον αφορά το σχολείο, συνάντησες κάποια ρατσιστική συμπεριφορά, κάποιο διαχωρισμό είτε από καθηγητές είτε από συμμαθητές σου;

-Όχι ιδιαίτερα. Ίσως στο δημοτικό, αλλά εκεί είχα και τη μητέρα μου συνοδό, που με προστάτευε, γιατί μερικές φορές τα σχολεία είναι περίεργα, στο γυμνάσιο και στο λύκειο τα παιδιά είναι πιο μεγάλα και συνειδητοποιημένα.

-Παρέες έχεις κρατήσει από τα μαθητικά σου χρόνια;

-Ένα παιδί , που με βοηθούσε ιδιαίτερα με τη τσάντα μου.

-Έχετε κρατήσει ακόμα επαφές;

-Όχι γιατί εγώ έχω τη σχολή, αυτός έχει άλλες υποχρεώσεις.

-Υπήρχε διαφοροποίηση στο τρόπο εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

-Ναι , υπάρχει ειδικός τρόπος εισαγωγής με το 5 τις εκατό.

-Η κοινωνιολογία ήταν πρώτη επιλογή;

-Ναι ήταν η πρώτη επιλογή

-Έρχεσαι τακτικά στη σχολή;

-Ναι έρχομαι δυο φορές την εβδομάδα σε συγκεκριμένα μαθήματα

-Έρχεσαι με συνοδεία ή μόνος σου;

-Έρχομαι με τον πατέρα μου

-Δηλαδή θεωρείς ότι το Πάντειο πανεπιστήμιο δεν είναι προσβάσιμο σε άτομα με αναπηρία;-Θεωρώ ότι είναι προσβάσιμο, δηλαδή έχει ράμπες, αλλά είναι δύσκολο σε ένα άτομο με κινητικά να είναι μόνο του στην πόλη.

-Βγαίνεις στην πόλη;

-Εξαρτάται, γιατί στην περιοχή μου δεν υπάρχει ιδιαίτερη προσβασιμότητα. Δεν υπάρχουν ειδικά πεζοδρόμια και όπου υπάρχουν είναι πιασμένα από αυτοκίνητα. Στους δρόμους δεν γίνεται να κινηθείς με το αμαξίδιο, γιατί είναι επικίνδυνα και τρέχουν στους δρόμους με μεγάλες ταχύτητες, οπότε είμαι περιορισμένος.

-Όσον αφορά το κράτος και τη Πρόνοια, θεωρείς ότι υφίσταται περίθαλψη;

-Υπάρχουν τρομερές ελλείψεις και πέρα από αυτό οι Έλληνες δεν έχουμε και συνείδηση. Παραδείγματος χάρη, προχθές είχα πάει στο ΚΑΤ για κάποιες εξετάσεις και οι θέσεις αναπήρων ήταν πιασμένες από άτομα, τα οποία δεν είχαν αναπηρική σήμανση.

-Κάτι άλλο που θα ήθελες να προσθέσεις όσον αφορά το Κράτος Πρόνοιας;

-Πέρα από αυτό που σου ανέφερα, υπάρχει και τρομερή γραφειοκρατία, περνάμε συνέχεια ΚΕΠΑ ανά δύο χρόνια, ενώ το πρόβλημα είναι εκ γενετής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Σοφία, 19 ετών-Φοιτήτρια, είναι καθηλωμένη εκ γενετής σε αμαξίδιο

-Πες μου λοιπόν Σοφία, η αναπηρία σου ήταν κάτι που προέκυψε στη πορεία της ζωής σου ή γεννήθηκες με αυτό;

-Γεννήθηκα με αυτό και έμαθα να ζω μαζί με αυτό.

- Από την στιγμή που άρχισες να αντιλαμβάνεσαι λίγο τη διαφορετικότητα σου, πως ήταν να μεγαλώνεις με αυτό, σου ήταν εύκολο να το διαχειριστείς;

-Εμένα ναι μου ήταν εύκολο να το διαχειριστώ, αλλά από το περιβάλλον μου είχα κάποια θέματα. Εγώ πάντα θεωρούσα και θεωρώ τον εαυτό μου κανονικό και φυσιολογικό. Φαντάσου ότι όταν πήγα δημοτικό σχολείο στο ειδικό σχολείο της ΕΛΕΠΑΠ, τρόμαξα όταν είδα έξω τα αμαξίδια, δεν είχα συνηθίσει.

-Οπότε δεν πήγες εκεί σχολείο Σοφία;

-Όχι, πήγα σε δημόσιο δημοτικό σχολείο. Στην αρχή ήταν πολύ, όμορφα, μέχρι την Τρίτη δημοτικού δηλαδή έκανα παρέες, είχα κάποιες φίλες. Μετά άλλαξα δάσκαλο, ο οποίος δάσκαλος ήταν λίγο παλιομοδίτης, λίγο αυστηρός να το πω, λίγο ρατσιστής να το πω ,θα το πω ρατσιστή.

-Δηλαδή;

-Όποτε μου έδινε το λόγο, δηλαδή σπάνια, με κοιτούσε περίεργα. Μου άλλαζε συνεχώς θέση και εν τέλει κατέληξα να κάθομαι μόνη μου και να μη θέλω να πάω και σχολείο, γιατί ουσιαστικά έστρεψε και τους συμμαθητές μου εναντίον μου. Τρία χρόνια τον είχα.

-Έχεις κρατήσει επαφή με κάποιον από εκεί;

-Όχι τίποτα, ήταν η χειρότερη περίοδος της ζωής μου, φαντάσου ότι έκλαιγα κάθε μέρα.

-Γυμνάσιο και Λύκειο πήγες σε ειδικό σχολείο;

-Ναι, πήγα σε ειδικό σχολείο. Για εμένα εκεί ήταν παράδεισος, ήμασταν πέντε παιδιά και εκεί κοινωνικοποιήθηκα πλήρως. Πηγαίναμε εκδρομές , με προσβάσιμα μέσα και προσαρμοσμένες στις δικές μας ιδιαιτερότητες.. Έγινα καλή μαθήτρια, απέκτησα πλέον υψηλές βαθμολογίες, ακριβώς το αντίθετο από αυτό που ήμουν. Γνώρισα και παιδιά , τα οποία δεν έχουν κάποια ιδιαιτερότητα, γιατί στο σχολείο αυτό υπήρχαν και ειδικά προγράμματα κοινωνικοποίησης, έτσι ώστε να υπάρχει μια μίξη μαθητών.

- Έχεις κρατήσει επαφές ακόμα με τα παιδιά αυτά;

-Ναι βεβαίως, είναι φίλοι μου, κάνουμε ακόμα παρέα, ο ένας μάλιστα σπουδάζει και εδώ.

-Η κοινωνιολογία ήταν η πρώτη σου επιλογή;

-Όχι, ψυχολόγος ήθελα να γίνω και μάλιστα να ασχοληθώ με άτομα με αναπηρία, μιας και το έχω ζήσει από μέσα, θεωρώ ότι μπορώ να βοηθήσω και τα παιδιά αλλά και τους γονείς, αλλά μου βγήκε κάπως αλλιώς στην πορεία, ελπίζω να τον βρω τον δρόμο μου.

-Όσον αφορά το Κράτος Πρόνοιας;

-Αυτό είναι μια πικρή ιστορία, είμαστε οι αόρατοι άνθρωποι για το κράτος. Εκτός του ότι κάθε δυο χρόνια μέχρι κάποια ηλικία, περνούσα από τα κέντρα πιστοποίησης αναπηρίας, για να μου πιστοποιήσουν κάθε φορά, μία αναπηρία η οποία είναι εκ γενετής και να επωφεληθώ ενός πενιχρού επιδόματος, νιώθω ώρες ώρες εγκλωβισμένη. Δεν μπορώ να βγω μια βόλτα, χωρίς τη συνοδεία των γονιών μου ή κάποιας φίλης μου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

Γιώργος Π-22 ετών φοιτητής στο Ιστορικό αρχαιολογικό και είναι καθηλωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο εκ γενετής.

-Να σου πω αρχικά ότι χαίρομαι που μου δίνεται η ευκαιρία να μιλήσω για την αναπηρία μου, συνήθως αυτό που έχω μάθει από τους ανθρώπους, είναι να με κοιτούν περίεργα και όχι να με ρωτούν για αυτό.

-Νομίζω δεν θα μπορούσες να κάνεις καλύτερη, εισαγωγή. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν. Πώς βιώνεις την αναπηρία σου;

-Είναι κάτι δικό μου, άλλωστε είναι στο DNA μου, όπως και να το κάνουμε, με προσδιορίζει, από τότε που ήμουν μωρό παιδί, μέσα στη κούνια. Έμαθα να μεγαλώνω με αυτό, είμαι και αυτό, με έχει προσδιορίσει τόσα χρόνια.

-Πώς διαχειρίστηκες την διαφορετικότητά σου;

-Δεν είχα να διαχειριστώ κάτι , ήταν κάτι δεδομένο για εμένα, μεγάλωσα με αυτό, μάλλον οι άλλοι είχαν να το διαχειριστούν, ο περίγυρος, όπως λένε.

-Πώς ήταν τα σχολικά σου χρόνια;

-Όμορφα θα έλεγα, με δυσκολίες, αλλά όμορφα. Δεν έπαιξα ποτέ μπάλα, αλλά έκανα άλλα πράγματα. Μεγάλωσα σε μια μικρή επαρχιακή πόλη, οπότε δεν είχα να δίνω εξηγήσεις κάθε μέρα, σχετικά με την αναπηρία μου. Ο κύκλος ήταν μικρός, οπότε ήξερε. Σχολείο πήγα εκεί δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο, όχι σε ειδικό σχολείο. Στην αρχή ήταν δύσκολα, αλλά μετά ομαλοποιήθηκαν τα πράγματα, τα παιδιά είναι σκληρά, αλλά είναι τα μόνα που μπορούν εύκολα να κατανοήσουν τη διαφορετικότητα .

-Και η μετάβαση στη φοιτητική ζωή;

-Αυτό ήταν κάτι δύσκολο ομολογώ. Έπρεπε να μετακομίσω από μια επαρχιακή πόλη στην Αθήνα και δυστυχώς αυτό δεν θα το έκανα μόνος μου. Πέρα από τη δικιά μου ζωή, άλλαξε και η ζωή της μητέρας μου, η οποία έπρεπε να έρθει μαζί μου για να με βοηθήσει.

-Οπότε ήρθατε Αθήνα και η οικογένεια εκεί; Έχεις αδέρφια;

-Ναι έχω μια μικρότερη αδερφή, ετοιμάζεται φέτος για πανελλήνιες, θέλει δεν θέλει θα έρθει Αθήνα και αυτή!

-Και εδώ πως σου φαίνεται η ζωή;

-Παλεύω για τα αυτονόητα, σε ένα ανύπαρκτο Κράτος Πρόνοιας. Δεν νιώθω όμως θυμό για αυτό , είμαι στην Ελλάδα, μια χώρα που δεν έχει βγάλει τους ανάπηρους στην κοινωνία.

-Μίλησες για Κράτος Πρόνοιας, τι έχεις να πεις σχετικά με τη περίθαλψη στην Ελλάδα για τα άτομα με αναπηρία;

-Η αναπηρία είναι ακριβό σπορ. Με ένα επίδομα των 600 ευρώ, πρέπει να πληρώνω το ενοίκιο, τα λειτουργικά μου έξοδα, τις φυσικοθεραπείες μου, τα βοηθήματα που κάνουν πιο λειτουργική την καθημερινότητα μου, δεν ξέρω εάν συνεχίσω την απαρίθμηση, είναι ένας μακρύς κατάλογος. Ευτυχώς που οι γονείς μου με βοηθούν ακόμα. Δεν θέλω να σκέφτομαι τι θα γίνει όταν φύγουν από τη ζωή. Ή θα καταλήξω σε κάποιο ίδρυμα ή θα επιβαρύνω την αδερφή μου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

Χριστίνα, 30 ετών – Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, η Χριστίνα πάσχει από τετραπληγία και είναι καθηλωμένη σε αμαξίδιο.

- Χριστίνα, έχεις σπουδάσει κοινωνική πολιτική σωστά;
- Ναι έχω σπουδάσει κοινωνική πολιτική στο Πάντειο
- Η εισαγωγή σου στη τριτοβάθμια εκπαίδευση έγινε με τον ειδικό νόμο για τα άτομα με αναπηρία;
- Ναι εκμεταλλεύτηκα αυτό το νόμο, γιατί σε αυτή τη ζωή πρέπει να εκμεταλλευόμαστε όποια δυνατότητα σου δίνεται, για να υλοποιούμε τους στόχους μας.
- Εσύ Χριστίνα τι στόχους έχεις θέσει στη ζωή σου, πέρα από τον άμεσο στόχο που είναι το μεταπτυχιακό σου.
- Δεν ξέρω τους στόχους μου, γιατί οι στόχοι μου εξαρτώνται όχι μόνο από τις ψυχικές μου δυνατότητες, αλλά και κυρίως από τις σωματικές μου.
- Το μεταπτυχιακό πρόγραμμα που παρακολουθείς, έχει υποχρεωτική παρακολούθηση;
- Όχι, είναι εξ αποστάσεως, καθώς θα μου ήταν δύσκολη η καθημερινή μετακίνηση, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι εξίσου δύσκολο, γιατί αν δεν παρακολουθείς τις εξελίξεις κάθε μέρα το έχασες το παιχνίδι.
- Η κοινωνική πολιτική στο Πάντειο ήταν επιλογή σου;
- Ναι ήταν επιλογή μου, αν και δεν ήταν η πρώτη μου επιλογή, ήταν από τις πρώτες μου επιλογές.
- Ποιά ήταν η πρώτη σου επιλογή Χριστίνα;
- Η πρώτη μου επιλογή ήταν η ψυχολογία και τα παιδαγωγικά, αλλά μέσα από ένα επαγγελματικό προσανατολισμό τον οποίο έκανα, διαπίστωσα ότι η ψυχολογία, με τα δεδομένα τα δικά μου και την κινητική μου αναπηρία, θα ήταν αποτυχία.
- Γιατί θα ήταν αποτυχία;
- Θα ήταν αποτυχία, γιατί για να ερμηνεύσεις εσύ ψυχολογικά και επιστημονικά κάποια δεδομένα, πρέπει να είσαι εσύ ο ίδιος ψυχολογικά δυνατός, για να μπορέσεις και να είσαι και σωστός επαγγελματίας, οπότε η μπαλάντζα δεν ξέρω που θα με οδηγούσε. Οπότε το παρεμφερές μου ταίριαζε περισσότερο.

- Άρα θεωρείς ότι σε εμπόδισε το διαφορετικό , η αναπηρία σου σε αυτό που ήθελες να σπουδάσεις;
- Φυσικά, το διαφορετικό σε καθορίζει στις επιλογές και πόσο μάλλον στις σπουδές, δηλαδή αν δεν είσαι σίγουρος ότι θα αντέξεις την επιστήμη, καλύτερα να επιλέγεις κάτι πιο "ελαφρύ".
- Πριν επιλέξεις το Πάντειο για τις σπουδές σου είχες κοιτάξει αν υπάρχει πρόσβαση;
- Φυσικά, αν θες να είσαι σωστός με τις παρακολουθήσεις, όλα αυτά τα βάζεις στο παιχνίδι.
- Είχες δει και την πρόσβαση και άλλων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων;
- Ναι, αλλά θα σε απογοητεύσω , η πρόσβαση σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα, είναι υποτυπώδης ως άθλια, οπότε δεν είχα και πολλές επιλογές, για αυτό και απέκλεισα και το παιδαγωγικό.
- Πήγαινες παρακολουθούσες μαθήματα;
- Ναι πήγαινα πολύ συχνά, αλλά κοιτούσα και το πρόγραμμα της μητέρας μου, γιατί πάντα πήγαινα με συνοδό, όμως τρεις με τέσσερις φορές την εβδομάδα ήμουν εκεί.
- Είχες διαπιστώσει κάποια διαφορετική αντιμετώπιση, είτε από συμφοιτητές σου, είτε από καθηγητές σου στο χώρο της σχολής;
- Εννοείται, όχι σκληρή συμπεριφορά, αλλά και στους φοιτητές έπρεπε εγώ να κάνω την προσέγγιση, ήταν αδιάφοροι. Παρατηρούσα μια αμηχανία στο διαφορετικό, ένα κούμπωμα, για κάτι που δεν ευθύνονται βέβαια οι ίδιοι, αλλά η ελληνική κουλτούρα.
- Από καθηγητές;
- Με την ίδια αντίληψη, όχι όλοι, αλλά οι περισσότεροι. Δεν υπήρχε στην πράξη ένταξη, υπήρχε ενσωμάτωση, αλλά όχι ένταξη. Για να ενταχθείς πρέπει εσύ ο ίδιος να δείξεις το τσαμπουκά που χρειάζεται. Εντάσσεται η Χ, στο αναλυτικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου, αλλά δεν ενσωματώνεται, με ότι αυτό συνεπάγεται.
- Παρέες έκανες από τη σχολή;
- Έκανα, αλλά έκανα γιατί εγώ το επεδίωξα.
- Έχεις νιώσει ποτέ άβολα στο χώρο της σχολής;
- Φυσικά, από την πρώτη στιγμή, που μπήκα στην αίθουσα διδασκαλίας και λόγω χωροταξικής κατάστασης δεν έχω τη δυνατότητα να είμαι μαζί με τους συμφοιτητές μου και κάθομαι μόνη μου στη πόρτα και στη γωνία, σαν σημαδούρα. Είναι οι καρέκλες έτσι, οι οποίες δεν βοηθάνε να καθίσω.
- Η αναπηρία σου είναι εκ γενετής, πως είναι να μεγαλώνεις με αυτό;

-Δεν αντιλαμβάνεσαι από την αρχή την αναπηρία σου, στην ηλικία του δημοτικού, αρχίζουν και γεννούνται ερωτήματα, για το πως σε αντιλαμβάνεται ο έξω κόσμος, ακόμα και οι ίδιοι οι γονείς σου. Και μετά σιγά σιγά, συνειδητοποιείς ότι αυτές είναι οι διαφορές μου, αλλά αυτές τις διαφορές μπορώ να τις καλλιεργήσω και έτσι να τις μικρύνω, δεν θα τις εξαλείψω ποτέ, αλλά μπορώ να τις ελαχιστοποιήσω σε τέτοιο βαθμό που θα φαίνονται μηδαμινές. Και όλο αυτό το σκεπτικό, μου καλλιεργήθηκε από την στάση των γονιών μου και κυρίως της μητέρας μου.

-Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε τι σχολεία υλοποίησες;

-Πήγα δημοτικό σε κανονικό σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο δυστυχώς πήγα σε ειδικό σχολείο για άτομα με κινητικές αναπηρίες, για να ξεκουράσω τη μητέρα μου και να μπορεί να με βοηθήσει στο πανεπιστήμιο

-Η μετάβαση από το δημοτικό σχολείο στο ειδικό Γυμνάσιο πως ήταν;

-Το δημοτικό είχε κάποιες δυσκολίες, κυρίως αφελείς ερωτήσεις από τους συμμαθητές, του τύπου "γιατί είναι έτσι το χέρι σου", "γιατί κάθεσαι στο αμαξίδιο", αλλά οι απαντήσεις ήταν δεδομένες για εμένα, κατανοούσα πως και εγώ τις ίδιες απορίες θα είχα και αφού το ξεπεράσαμε αυτό, είχαμε μία πολύ σωστή ενσωμάτωση και ένταξη.

- Και πως ήταν εκεί που ήσουν σε ένα κόσμο στον οποίο υπήρχαν παιδιά τα οποία περπατούσαν, όντως ενσωματωμένη και ενταγμένη και ξαφνικά βρίσκεσαι σε ένα κόσμο με άλλα παιδιά τα οποία είχαν κινητικά, πως ήταν αυτή σου η εμπειρία;

-Τώρα να γελάσω; Δεν θα γελάσω, θα σου πω ότι ήταν απλά χάλια, χάλια...Δεν ενσωματώθηκα, παρά μόνο σε εξαιρέσεις, μετρημένες στα δάκτυλα τους ενός χεριού. Δεν μπορούσα να επικοινωνήσω.

-Θα ήθελες να μου το κάνεις λίγο πιο συγκεκριμένο αυτό;

-Είχαν διαφορετική αντίληψη των πραγμάτων, προερχόμενοι από ειδικά δημοτικά σχολεία.

-Όταν πέτυχες, και ξεκίνησες τη σχολή, σε τρόμαξε αυτή η μετάβαση;

-Όχι, ίσα ίσα, είπα τώρα ήρθα στο φυσικό μου χώρο, με ότι αυτό συνεπάγεται, μου αρκούσε που τώρα θα εμπλεκόμουν με τη πραγματική κοινωνία και όχι με ένα προστατευμένο περιβάλλον.

-Έχεις εργαστεί ποτέ;

-Ναι, ήμουν αναπληρώτρια καθηγήτρια σε σχολείο για άτομα με νοητική υστέρηση

-Και πως ήταν εκεί η εμπειρία σου;

-Τίποτα και εκεί τα ίδια με ελάχιστες εξαιρέσεις, υπήρχαν συνάδελφοι που με αντιμετώπιζαν διαφορετικά, από τον τρόπο που κοιτούσαν το καρότσι, μέχρι το τι δουλεία έχεις εσύ. Ακόμα και ο διευθυντής του σχολείου ήταν αρνητικός στο να δουλέψω στο σχολείο, όταν παρουσιάστηκα στο σχολείο ο διευθυντής έκανε παράβαση καθήκοντος μου ζήτησε να πάω σε άλλο σχολείο γιατί τα παιδιά είναι επιθετικά και δεν θα μπορέσω να ανταπεξέλθω κατά τη δική του, υποκειμενική κρίση. Απλά δεν μπορούμε να κατανοήσουμε ότι κανένας δεν έχει κάνει συμβόλαιο με την αρτιμέλεια του σώματος του, αυτός να σκέφτεται κάποιος και να αλλάξει κάπως σιγά σιγά την αντίληψη του.

-Ασχολείσαι και με το θέατρο σωστά;

-Ναι, σωστά το θέατρο ξεκίνησε ακριβώς γιατί είχα καλλιτεχνική αναζήτηση. Αρχικά ξεκίνησα από μία ερασιτεχνική ομάδα του συλλόγου παραπληγικών και μετά από αυτό έφυγα και πήγα σε μια επαγγελματική ομάδα. Ασχολούμαι πέντε χρόνια και είμαι πολύ ευτυχισμένη με αυτό. Δεν το κάνω απλά ως ψυχοθεραπεία, το βλέπω πιο επαγγελματικά.

-Θεωρείς ότι είναι η αναπηρία σου , σου στέρησε πράγματα από τη ζωή;

-Προσαρμόστηκα, τα έκανα όλα με διαφορετικό τρόπο, αλλά ναι κάποια πράγματα πρέπει να τα στερηθώ, παραδείγματος χάρη δεν θα έπρεπε να γίνω εγώ μητέρα. Γιατί το να φέρεις ένα παιδί στο κόσμο δεν είναι μόνο και ο τρόπος γέννησης, αλλά και τι θα του προσφέρεις, και εγώ δεν έχω τα ψυχικά αποθέματα να το μεγαλώσω. Δεν μπορώ να το εξυπηρετήσω να το κάνω μπάνιο η να παίζουμε κυνηγητό, άρα στις υποχρεώσεις μου θα είμαι ελλιπής. Ναι μπορώ να κάνω σχέση, ναι μπορώ να ερωτευτώ, αλλά δεν μπορώ να κάνω ένα παιδί. Το φυσιολογικό είναι να σπρώχνει η μαμά το παιδί, όχι το παιδί τη μαμά.

-Στο πανεπιστήμιο έχεις συναντήσει κάποια ρατσιστική συμπεριφορά;

-Στη σχολή όχι, είναι λίγο πιο ανοιχτόμυαλα τα παιδιά εδώ με την διαφορετικότητα, ωστόσο αυτό που λείπει από τις σχολές είναι η πρόσβαση, γιατί πολλές σχολές δεν είναι προσβάσιμες σε άτομα με κινητικά προβλήματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

Σταυρούλα 19 ετών-Φοιτήτρια, παρουσιάζει μια ελαφρά κινητική αναπηρία.

-Λοιπόν είμαι η Σταυρούλα, έχω μια ελαφρά κινητική αναπηρία, κυρίως στη δεξιά μου πλευρά και αυτό με κάνει να περπατάω με κάποια δυσκολία.

-Έχεις αδέρφια;

-Δυστυχώς όχι, εάν και το ήθελα πολύ, η μαμά μου φοβήθηκε να κάνει δεύτερο παιδί. Ήταν πολύ μικρή όταν γεννήθηκα, μόλις 18 χρονών και είχε αγώνα μπροστά της και πολύ κόπο για αν με κάνει εμένα, όπως είμαι τώρα, να μπορώ να περπατάω έστω και έτσι, επομένως μάλλον δεν είχε και χρόνο.

-Πώς ήταν να μεγαλώνεις με αυτό και να ζεις μέσα σε αυτό;

-Δεν με πείραξε, γιατί το είχα από πάντα, ήμουν εγώ, δεν θεωρούσα ότι είχα κάτι διαφορετικό, έμαθα να ζω με αυτό .

-Οι γονείς σου πως το αντιμετώπισαν;

-Η μαμά μου ένιωθε πολύ ενοχικά στην αρχή. Θεωρούσε ότι αυτή έφταιγε, αλλά μετά το διαχειρίστηκε, άλλωστε έπρεπε να γίνει δυνατή για εμένα.

-Ο μπαμπάς;

-Ο μπαμπάς ήταν πιο εσωστρεφής, δεν εκδήλωνε αυτό που ένιωθε, είχε περισσότερη ανασφάλεια πιστεύω.

-Στο σχολείο πως ήταν τα πράγματα;

-Πήγα σε ιδιωτικό σχολείο, στην αρχή τα παιδιά είχαν μια άγνοια. Με ρωτούσαν γιατί περπατάω έτσι, εγώ τους εξηγούσα, δεν είχα πρόβλημα να μιλήσω, ήξερα τη διαφορετικότητά μου και μου άρεσε να εξηγώ. Γυμνάσιο και Λύκειο πήγα στο ίδιο σχολείο, οπότε δεν χρειάστηκε να εξηγώ ξανά, αλλά και να χρειαζόταν δεν θα είχα πρόβλημα, η μαμά μου με είχε βοηθήσει στο να μην έχω πρόβλημα.

-Οι καθηγητές πως ήταν;

-Στο δημοτικό λίγο περίεργοι, αλλά επειδή ήταν ιδιωτικό σχολείο, τα πράγματα ήταν καλύτερα. Πλήρωσαν οι γονείς μου την αποδοχή και είχα και μία μαμά(πάλι η μαμά μου), η οποία ήταν συνεχώς δίπλα μου και ό,τι μπορούσα να κάνω το έκανα και με το παραπάνω. Τα παιδιά ειδικά τα μικρά θέλουν χώρο για να καταλάβουν.

-Εδώ στη κοινωνιολογία πως σου φαίνονται τα πράγματα ;

-Τελείως διαφορετική νοοτροπία. Έχεις τη δυνατότητα της επιλογής, της επιλογής της παρέας σου, του μαθήματος που σε εκφράζει.

-Έρχεσαι μόνη σου στη σχολή;

-Όχι με το μπαμπά μου, με φέρνει και έρχεται ξανά όταν τελειώνουν τα μαθήματα, δεν μου είναι εύκολη η μετακίνηση για πολύ μεγάλη απόσταση, όχι ότι δεν μπορώ, αλλά κουράζομαι.

-Στις καθημερινές μετακινήσεις σου, στο να βγεις να πας μία βόλτα;

-Και εκεί χρειάζομαι ένα άτομο να με βοηθάει, στην Αθήνα δεν είναι και τόσο εύκολη η μετακίνηση για εμάς.

-Έχεις εργαστεί ποτέ;

-Όχι δυστυχώς, είχα κάνει μια προσπάθεια παλιότερα να βρω μια δουλειά, έστειλα το βιογραφικό μου, αλλά όταν πήγα για συνέντευξη και με είδαν νομίζω ότι με απέρριψαν γι αυτό το λόγο. Δεν μου το είπαν ευθέως, αλλά το κατάλαβα από τον τρόπο που με κοίταζαν.

-Όσον αφορά την περίθαλψη που λαμβάνεται;

-Νομίζω είναι ανύπαρκτη, το επίδομα το οποίο παίρνω , είναι απλά συμβολικό. Δεν θα συζητήσω για τις φυσικοθεραπείες μου, οι οποίες στοιχίζουν 300 ευρώ το μήνα και το ΙΚΑ δικαιολογεί τα 150. Κάποτε χρειάστηκε να κάνω και εργοθεραπεία, λοιπόν το μηνιαίο ποσό που δίνουν για εργοθεραπείες είναι 14 ευρώ, απλά τραγικό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

Αλέξανδρος, 25 ετών, Άνεργος, είναι καθηλωμένος σε αμαξίδιο εκ γενετής

-Πες μου Αλέξανδρε, πώς προέκυψε η αναπηρία σου;

-Έχω μια σπάνια μυοπάθεια, δηλαδή γεννήθηκα με αυτό, το αντιλήφθηκαν οι γονείς μου σχεδόν αμέσως, δεν περπάτησα ποτέ, πάντα θυμάμαι τον εαυτό μου στο αμαξίδιο.

-Νιώθεις διαφορετικός;

-Κοίταξε, με πειράζει που δεν περπατάω, αλλά ok μπορώ να ζήσω και χωρίς αυτό, έτσι γεννήθηκα.

-Σχολείο που πήγες, πώς ήταν τα πράγματα;

- Δημοτικό και γυμνάσιο πήγα σε ειδικά σχολεία, ήταν περίεργο... Έβλεπα ότι έξω τα παιδάκια, πάνε σε άλλο σχολείο... Εγώ γιατί να πάω σε αυτό με τις ρόδες... Μετά στο Λύκειο που δεν ήταν ειδικό, τα πράγματα ήταν λίγο δύσκολα. Ήμουν και στην εφηβεία, καταλαβαίνεις... Δεν μπορούσα να συνηθίσω τα αδιάκριτα βλέμματα.

-Τι σπούδασες Αλέξανδρε;

-Επέλεξα την σχολή που ήθελα να πετύχω, με βάση τις ιδιαιτερότητες μου. Δεν θα μπορούσα να γίνω δρομέας εκ των πραγμάτων (γέλια). Οπότε, εφόσον το σώμα μου δεν με βοηθάει, επέλεξα με το μυαλό, για αυτό και επέλεξα την σχολή της Πληροφορικής.

-Στη σχολή πώς ήταν τα μαθήματα;

-Ευχάριστα θα έλεγα, με ενοχλούσε βέβαια που πάντα έπρεπε να έχω την μητέρα μου μαζί, αλλά ήταν αναγκαίο κακό.

-Έχεις εργαστεί ποτέ;

-Όχι, δεν έχω εργαστεί ποτέ... Προσπάθησα όταν τελείωσα την σχολή... Με φώναζαν για συνεντεύξεις, αλλά όταν έβλεπαν ότι έχω και το αμάξι μου κολλούσαν. Οι περισσότεροι δεν μου το έλεγαν, υπήρχαν όμως και 2-3 λίγο πιο αγενείς, για τέτοιους εργοδότες δεν θα ήθελα να δουλέψω.

-Παρέες έχεις, βγαίνεις;

-Όσο μπορώ και όταν μπορώ, εγώ και ο συνοδός μου ναι, αλλά δεν εξαρτάται από εμένα δυστυχώς.

-Δηλαδή, δεν νιώθεις ενταγμένος, να μπορείς να κάνεις πράγματα;

-Εξαρτάται...Υπάρχουν περιπτώσεις που νιώθω ενταγμένος...Σπούδασα, έχω τους φίλους μου. Όταν όμως πάω να ανέβω στο πεζοδρόμιο με το καροτσάκι και δεν μπορώ να το κάνω χωρίς συνοδεία, ξαναθυμάμαι την αναπηρία μου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9

Μαρία, 22 ετών, φοιτήτρια, καθελώθηκε σε αμαξίδιο στα 20 της

-Γεια σου Μαρία....

-Γεια σου Παναγιώτα, να ξέρεις δεν έχω μιλήσει ποτέ ανοιχτά για την αναπηρία μου, ίσως σε δυσκολέψω λίγο...Να είναι πρόσφατο και ακόμα δεν το έχω διαχειριστεί πλήρως.

-Δεν πειράζει, συζήτηση κάνουμε, για πες μου λοιπόν για αυτό.

-Έχω σκλήρυνση κατά πλάκας, διαγνώστηκα στα 19, συνήθως είναι η ασθένεια των 30 άρηδων, αλλά πάντα υπάρχουν και οι εξαιρέσεις και εγώ ήμουν μία από αυτές . Ένιωσα ότι με πάτησε τρένο όταν το έμαθα και από τότε η ζωή μου έχει αλλάξει τόσο πολύ και εγώ τρέχω να την προλάβω.

- Σε τι άλλαξε η ζωή σου, θα ήθελες να μου πεις;

- Είχα παρέες και εγώ απομονώθηκα από αυτούς. Είχα να διαχειριστώ την αναπηρία μου και να βρω έναν άλλο τρόπο να μπορώ να μετακινούμε. Είχα συνηθίσει να κάνω ποδήλατο, να περπατάω και οι φίλοι μου, αυτά είχαν συνηθίσει από εμένα. Δεν σου λέω ότι δεν με αγαπάνε, απλά πρέπει να βρούμε καινούριο τρόπο επικοινωνίας. Ακόμα και ο τρόπος που με βλέπουν οι γονείς μου άλλαξε... Δεν ξέρω... από τότε που μάθαμε για την σκλήρυνση κατά πλάκας οι γονείς μου νομίζουν ότι τελείωσα... Πάει η Μαρία...Δεν θα κάνει οικογένεια, παιδιά, δεν θα βρει ποτέ δουλειά... Δεν ξέρω ίσως και να έχουν και δίκιο...Όταν μου προέκυψε η αναπηρία μου, ένιωσα την απόρριψη από άτομα... Άλλη ζωή αυτοί και άλλη εγώ πλέον.

-Σπουδάζεις κάπου;

-Σπούδαζα στα ΤΕΙ νοσηλευτική, όμως την παράτησα για λίγο την σχολή, είχα τόσα πράγματα να διαχειριστώ....

-Σκέφτεσαι να συνεχίσεις κάποια στιγμή;

-Ίσως..Δεν ξέρω....

-Δουλειά, δεν σκέφτεσαι να σπουδάσεις για να εργαστείς;

- Ναι θα ήθελα να βρω μια δουλειά, αν τα καταφέρω. Παίρνω κάποιο επίδομα, όλοι έχουν την πεποίθηση ότι οι συντάξεις αναπηρίας αρκούν να σε συντηρήσουν...Και όμως... Δεν αρκούν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10

Βασιλική, 22 ετών, φοιτήτρια. Είναι καθηλωμένη σε αμαξίδιο εκ γενετής

-Ας ξεκινήσω εγώ για να μη σου το κάνω δύσκολο να ρωτάς... Είμαι η Βασιλική και έχω τετραπληγία, γεννήθηκα με εγκεφαλική παράλυση και ζω με αυτό.

-Χάρηκα Βασιλική, λοιπόν ωραία εισαγωγή, αν και θα προτιμούσα, να μου έλεγες κάτι άλλο για εσένα, όπως παραδείγματος χάρη που πήγες σχολείο;

-Δίκιο έχεις... Ξεκίνησα λίγο απότομα.... Λοιπόν, δημοτικό και Γυμνάσιο πήγα σε ειδικό σχολείο....Λίγο περίεργα εκεί ήταν... Ήμασταν παιδιά διαφορετικών ταχυτήτων... μιας και υπήρχαν παιδιά με κινητικές αναπηρίες, αλλά και παιδιά με νοητική στέρση. Μετά στο Λύκειο πήγα κανονικά σε γενικό Λύκειο... Έδωσα πανελλήνιες με το 5%, ήθελα να περάσω φιλοσοφική, αλλά είναι πολύ δύσκολη η μετακίνηση στο κτίριο της φιλοσοφικής για κάποιον με αμαξίδιο... Ίσως ευτυχώς που επέλεξα το Πάντειο, τα παιδιά εδώ είναι ανοιχτόμυαλα

-Νιώθεις δηλαδή, ότι έχεις ενταχθεί, ότι υπάρχουν οι υποδομές και στο Πάντειο και γενικά, για να νιώθεις ανεξάρτητη;

-Η ένταξη δεν έχει να κάνει τόσο με την υποδομή, δεν με ενοχλεί τόσο το πεζοδρόμιο που δεν έχει ράμπα, όσο τα αδιάκριτα βλέμματα, αυτό είναι που σημαίνει ότι δεν με έχεις δεχτεί.

- Έχεις νιώσει άσχημα λοιπόν κάποιες φορές...

- Κοίτα Παναγιώτα, ο άλλος θα σε κοιτάξει και λογικό, εκεί δεν νιώθω τόσο άσχημα. Με κάνει να νιώθω όμως άσχημα το ίδιο το κράτος. Για παράδειγμα, νομίζω στους γιατρούς του ΚΕΠΑ, πρέπει κάθε φορά να αποδεικνύω ότι δεν είμαι ελέφαντας.

-Βασιλική εργάζεσαι;

-Όχι, σε πρώτο χρόνο, θέλω να τελειώσω την σχολή μου και μετά βλέπουμε.

-Πιστεύεις θα είναι εύκολο να βρεις δουλειά;

- Δεν ξέρω ειλικρινά τι να σου πω...

Η αναπηρία μέσα από τα μάτια της μητέρας-Διαφορετικές μορφές μητρότητας

Η Ελένη είναι 58 ετών και είναι μητέρα μίας κόρης με τετραπληγία. Είναι συγγραφέας και δραστηριοποιείται στο χώρο του θεάτρου. Μέσα από την συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε με μη δομημένες ερωτήσεις, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε την αναπηρία από την σκοπιά της μητέρας.

-Όταν γεννήθηκε η Χριστίνα πως το αντιμετωπίσατε;

-Η Χριστίνα είναι το δεύτερο παιδί μου, έχω άλλη μία κόρη. Η Χριστίνα γεννήθηκε πρόωρα, μέχρι έξι μηνών δεν είχαμε αντιληφθεί την αναπηρία της. Όταν ο γιατρός μου το ανακοίνωσε, θυμάμαι ότι είχα την Χριστίνα αγκαλιά και λιποθύμισα. Ακούγοντας το ότι έχει εγκεφαλική παράλυση έχασα τη γη κάτω από τα πόδια μου. Και από εκεί και πέρα άρχισε ο αγώνας χωρίς τέλος. Άρχισα να ψάχνομαι, μπήκαμε σε άλλες διαδικασίες.

-Πόσο καιρό σας πήρε να στο συνειδητοποιήσετε και να σταθείτε στα πόδια σας;

-Αγάπη μου δεν είχα περιθώρια να συνειδητοποιήσω κάτι, έπρεπε να κυνηγάω το χρόνο, οπότε δεν είχα περιθώρια πένθους.

-Είχατε την ελπίδα ότι μπορεί να υπάρξει θεραπεία;

-Όχι, ήξερα ότι υπάρχει μόνο βελτίωση

-Δουλεύατε εκείνη την περίοδο.

-Ναι εργαζόμουν, αλλά η Χριστίνα είχε άμεση ανάγκη βοήθειας. Δεν είναι εύκολο ένα παιδί με τέτοιο βαθμό δυσκολίας να το κρατήσει κάποιος. Ποιος το ξέρει καλύτερα; Ο ξένος ή η μάνα του;

-Ποιο πιστεύετε ότι είναι το βασικό εφόδιο για μια μητέρα που έχει παιδί με αναπηρία έτσι ώστε να καταφέρει να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες.

-Ο κοινωνικός περίγυρος. Νιώθεις ξαφνικά ότι όλοι σε εγκαταλείπουν και είναι δύσκολο να βρεις άτομα τα οποία είναι διατεθειμένα να σε βοηθήσουν. Και εμένα ο στόχος μου ήταν το παιδί μου, που είναι φυσιολογικό και ας μη περπατάει να κάνει τα ίδια πράγματα με την αδερφή της.

-Κλείνοντας ποιος πιστεύετε ότι είναι ο βασικός ρόλος της μητέρας ενός παιδιού με αναπηρία.

-Πρέπει να περπατήσεις την ευθύνη, γιατί αυτό το πλάσμα είναι δικό σου. Να εκμεταλλευτείς τις δυνατότητές του και τις αδυναμίες του. Δεν είδα ποτέ την

αναπηρία της ως εμπόδιο. Πρωταρχικός στόχος είναι η αποδοχή, για να εξελίξεις και να δημιουργήσεις καλύτερευση. Γιατί μια μάνα πρέπει να βλέπει πιο μακριά, από το στερεοτυπικό. Έχω ακούσει από πολλά στόματα το αχ το καημένο, εγώ στη θέση σου δεν θα άντεχα. Τι δεν αντέχουν; Να ζουν μαζί με το παιδί τους, α αναπνέουν για αυτό και μέσα από αυτό; Δε θα της δώσω τον ουρανό με τα άστρα, αλλά θα της δώσω έστω αυτό το ένα. Της είπα ότι ο έξω κόσμος δεν είναι εχθρός, δεν της έβαλα ποτέ κάγκελα, όπου είχαμε να πάμε πηγαίναμε, και αν μου έλεγε: με κοιτάνε, της έλεγα δεν πειράζει κοιτάξε τους και εσύ και χαμογέλασε τους, το χαμόγελο σου θα είναι το όπλο σου.